

Demográfia

76/2017

Az örök fiatalság titkát évezredek óta keresi az emberiség, de mi történne, ha valóban megtalálnánk az öregedés ellenszerét?

Peter Ray Allison: Eternal Youth Has Been a Human Preoccupation for Millennia. But What Would Happen If We Could Actually Halt the Ageing Process?

BBC, 2017. október 2.

URL: <http://www.bbc.com/future/story/20170928-anti-ageing-is-it-possible-and-would-we-want-it>

Az Amerikai Egyesült Államokban az 1850-es években a születéskor várható élettartam mindössze negyven év volt. Napjainkban egy átlagos amerikai akár a 78 éves kort is elérheti. Az ember mindig is vágyott a halhatatlanságra, az örök életre, és a jelenlegi orvosi kutatások is az élet további meghosszabbításával kecsegtetnek minket. Mégis, milyen következményekkel járna ez az egyénre és a társadalomra nézve?

Egyes filmek, mint például a *Logan futása* által felvázolt komor jövőben drasztikus intézkedéseket kellene hozni ahhoz, hogy kordában tartsák a túlzásfolt világot, és óvják a szűkös erőforrásokat. A szigorú népességszabályozás azonban nem pusztán fantazmagória. Kínában az 1970-es évekig a túl gyorsan növekvő népesség miatt családonként csak egy gyermek születését engedélyezték.

Úgy gondolhatnánk, hogy a hosszabb élet egyenes következménye a népesség növekedése, de a valóság egészen más. A népesség növekedését a születési arány határozza meg, nem pedig az élettartam – véli Jane Falkingham, a Southamphoni Egyetem professzora.

Számos próbálkozás folyik azért, hogy az áhított örök élet elérhető legyen, de mint ahogyan minden másnak, vannak ennek támogatói és ellenzői is. Napjainkban már léteznek olyan kezelések, amelyek nemcsak védenek az öregedés folyamatától, hanem vissza is fordítják azt. Egy német orvos, bizonyos Andreas Libavius 1615-ben a vérátömlesztés fiatalító hatását kutatta oly módon, hogy idős emberek vérének fiatalokéval pótolta. Egy 2015-ben, egereken végzett kísérlet igazolta Libavius feltevését, a fiatal donorok vérát-

TARTALOMJEGYZÉK

Demográfia	1
Társadalom	18
Gazdaság	26
Általános kérdések	47

ömlesztése pozitívan befolyásolta az idősebb egerek egészségi állapotát.

Az öregedés megállítása azonban komoly morális kételyeket vet fel. Amennyiben a módszerek nyilvánossá válnának, tovább erősödne a társadalmi egyenlőtlenség, hiszen az emberek egy része férne csak hozzá a „fiatalító” kezelésekhez – mondja Falkingham.

Mások másként vélekednek. Az öregedés negatív hatásainak csökkentését kutató és célzó, kaliforniai székhelyű SENS (Strategies for Engineered Negligible Senescence) Alapítvány és Program alapító professzora, Aubrey de Grey szerint az emberi élettartam belátható időn belül elérheti akár az ezer évet is. Nem biztos azonban, hogy ez osztatlan sikert aratna. Falkingham szerint a komoly betegséggel küzdő egyéneknek csak szenvedés lenne a hosszú élet. Sokkal fontosabb egészségesen élni. A jelenlegi orvosi kutatásoknak is inkább az a célja, hogy az egészséges életet hosszabbítsák meg a betegségek késleltetésével.

Egy lényeges kérdésben azonban minden kutató egyetért: bármilyen messzire jut is el a tudomány az öregedés felszámolásában vagy késleltetésében, ennek etikai, morális, kulturális és szociológiai vonzatát körültekintően meg kell vizsgálni.

Az emberi létezés része, hogy életünk véges. Sokkal célravezetőbb, ha mindent megteszünk annak érdekében, hogy ez az élet minél egészségesebben teljen el – záródik a tanulmány Sarah Harpernek, az Oxfordi Egyetem gerontológus professzorának szavaival.

TÁRGYSZAVAK: élettartam, népességnövekedés, öregedés, egészséges élet, orvosi kutatások, SENS Alapítvány

KÁLMÁN RITA

77/2017

A bevándorlók leszármazottainak termékenysége a gyermekek születési rendje szerint néhány európai országban

Hill Kulu – Tina Hannemann – Ariane Pailh – Karel Neels – Sandra Krapf – Amparo González-Ferrer – Gunnar Andersson: Fertility by Birth Order Among the Descendants of Immigrants in Selected European Countries *Population and Development Review*, 2017. 1. sz. 31–60. p. DOI: [10.1111/padr.12037](https://doi.org/10.1111/padr.12037)

Az európai lakosságon belül folyamatosan növekszik a bevándorlók és leszármazottaik aránya. Míg a XX. század második felében a legtöbb bevándorló Észak- és Nyugat-Európába érkezett, addig századunk első évtizedében a dél-európai államok is jelentős mértékű bevándorló népességgel kénytelenek szembenézni. Napjainkban az észak- és nyugat-európai államok lakosságának egynegyedét-egyötödét a bevándorolt népesség, illetve leszármazottaik teszik ki. Ennek következtében érthető, hogy nagyobb hatással is vannak az európai demográfiai, társadalmi és kulturális jellemzők és folyamatok alakítására, mint korábban bármikor.

Ismertek a bevándorlók életének különböző aspektusait (állampolgárság, munkavállalás, képzettség) érintő szerteágazó és mélyreható vizsgálatok, ahogyan az etnikai kisebbségek termékenységének feltérképezését célzó kutatások is. A bevándorlók utódainak termékenysége szintén nagyobb figyelmet kapott, különösen a jelenkori népvándorlás megindulását követően, gyermekvállalási jellemzőikkel azonban alig-alig foglalkoztak. E tanulmány hat európai országra (Egyesült Királyság, Franciaország, Németország, Belgium, Svédország és Spanyolország) vonatkozóan elemzi a bevándorlók leszármazottainak gyermekvállalási szokásait, így lehetővé válik az Európa különböző területein élő kisebbségek termékenységének összevetése, a hasonlóságok és az eltérések megállapítása. A kutatáshoz kijelöltek régi és új fogadó országokat egyaránt, így a migráció eltérő kezelése is tetten érhető.

Az elemzés fő célja a magas születésszámú országokból érkezett bevándorlók leszármazottainak termékenységi vizsgálata. A szerzők kimondottan azt vizsgálták, hogy a második generációs bevándorlók (a ténylegesen bevándoroltak utódai) gyermekvállalási jellemzői mennyiben hasonlítanak szüleikére, milyen és mekkora hatással vannak rájuk a későbbiekben a kibocsátó ország termékenységi jellemzői, illetve a fogadó ország lakosságának demográfiai viszonyai.

A vonatkozó szakirodalom főbb megállapításai szerint a termékenységi jellemzőket és a gyermekvállalás

ütemét komolyan befolyásolhatják a kibocsátó országban domináns családminták, ugyanakkor a befogadó ország lakosságának termékenységi értékei is hatással lehetnek az előbb említett tényezőkre. Az bizonyítottnak tűnik, hogy a magas termékenyséű országokból az alacsony születésszámot produkáló országokba érkezők hajlamosak „megtartani” az odahaza tapasztalt magas termékenységet, és a befogadó ország lakosságához képest több gyermeket vállalnak.

A tanulmány sorra veszi a bevándorlók és leszármazottaik termékenységét alakító tényezőket is. Ezek közé sorolhatjuk többek között az adott ország társadalmi közegét, amely gazdasági és/vagy kulturális asszimilációhoz vezethet, az etnikai kisebbséget, a kulturális jellemzőket, a családi kapcsolatok erősségét és intenzitását, az oktatási és munkavállalási tényezőket egyaránt. A szerzők külön kiemelik az egyes jóléti juttatásokat, amelyek komolyan hatnak a családok gyermekvállalási terveire, emellett pedig felhívják a figyelmet a társadalmi nemek közti egyenlőség szerepének fontosságára.

A tanulmányhoz különböző adatforrásokat, felméréseket és regisztereket használtak fel a 2000-es évek elejétől egészen az évtized végéig bezárólag. Az egyes adatvételi minták mérete között jelentős eltérések vannak, valamint az azokba bekerült nők életkorára vetített termékenységet sem egységesítve vizsgálták az összes országra vonatkozóan. A szerzők azonban fel is hívják az olvasó figyelmét az ebből eredő esetleges pontatlanságokra, illetve általánosságban jelentik ki, hogy a mintavételes survey-k – kis mértékben – túl-, illetve alábecsülhetik a tényleges adatokat. Ez a tény azonban nem csökkenti az adatok használhatóságát, ugyanis jelen esetben a fő cél a népesség adott csoportjaira (bevándorlók) jellemző termékenységi minták elemzése és összehasonlítása volt, nem pedig pontos számsorok meghatározása.

A vizsgálati eredmények alapján elmondható, hogy az elemzésbe bevont országok két csoportba oszthatók: megállapíthatunk korai (Egyesült Királyság, Franciaország, Belgium) és késői (Németország, Svédország, Spanyolország) gyermekvállalási jellemzőkkel rendelkező államokat. A bevándorlók termékenységét illetően a következőket jegyzi meg a tanulmány. Az Egyesült Királyságban élő pakisztáni és bangladesi bevándorlók és a Törökországból érkezők között sokkal magasabb az első gyermek születésének valószínűsége, mint más népcsoportok esetében. E mögött a szerzők a magas születésszámú kibocsátó ország családmintáját vélik felfedezni. Ez az attitűd az említett népcsoportok esetében a második gyermek vállalása esetén is fennáll. A harmadik gyermek születésének esélye szintén maga-

sabb az Egyesült Királyságban élő pakisztániak, bangladesiek és indiaiak között, mint az őslakos brit lakosság körében tapasztalható.

A szerzők konklúzióként megállapítják, hogy a különböző bevándorló és bevándorolt népcsoportok közül sokan az adott befogadó ország lakosságához hasonló termékenységet mutatnak. A második gyermek vállalását illetően csak a pakisztáni és bangladesi nők esetében mérhető az első gyermek vállalásához képest emelkedés, ugyanakkor az Egyesült Királyságban, Franciaországban és Belgiumban a legtöbb, etnikai kisebbséghez tartozó nőnek sokkal magasabb a termékenysége, mint a többségi társadalomhoz tartozó nőké. A tanulmány a nők képzettségét is igyekezett figyelembe venni, ez azonban csak kis mértékben módosította az eredményeket, ugyanakkor az etnikai csoportok közti főbb különbségek ebben az esetben is láthatóak maradtak.

A cikk zárszavaként a szerzők meggyőződésüket fejezik ki a különböző szülési-születési minták és családformák együttélésének lehetőségét illetően, ami megfelelő támogatás esetén elősegítheti a bevándorló és bevándorolt kisebbségek sikeres társadalmi és munkaerő-piaci integrációját is.

TÁRGYSZAVAK: bevándorlók, termékenység, születési rend, integráció, asszimiláció, európai országok, nemzetközi összehasonlítás

HORVÁTH BALÁZS

78/2017

Gyermektelenség és termékenység a nők és a férfiak közti képzettségi egyenlő(tlen)ség szerint Ausztriában, Bulgáriában és Franciaországban

Beata Osiewalska: Childlessness and Fertility by Couples' Educational (In)Equality in Austria, Bulgaria and France *Demographic Research*, 2017. augusztus 15. 325–362. p. DOI: [10.4054/DemRes.2017.37.12](https://doi.org/10.4054/DemRes.2017.37.12)

Az iskolai végzettség és a reprodukciós magatartás között meglévő összefüggés a területen végzett kutatásoknak köszönhetően egyértelműen kimutatható, azonban a téma továbbra is ellentmondásokkal teli. A demográfiai átmenet előtt álló népességek esetében pozitív kapcsolat figyelhető meg a végzettség és a gyermekek száma között, miközben a fejlettebb társadalmakban a kettő közti viszony meglehetősen változatos és nemtől függő. A képzettségi szint reprodukciós magatartásra gyakorolt negatív hatása a német, a norvég, a bolgár, az osztrák és a lengyel nők esetében is szembetűnő. Ugyanakkor az oktatás pozitív hatása

is beazonosítható az első vagy a következő gyermek vállalásakor a norvég, finn és francia minták alapján. A férfiak esetében leggyakrabban pozitív a termékenység és a végzettség közti összefüggés; ezt a svéd, francia, norvég és finn elemzések is bebizonyították.

A szakirodalom szerint a képzettségnek a nők termékenységére tett negatív és a férfiakéra tett pozitív hatása közti ellentmondás mögött a két nem eltérő viszonyrendszere áll a végzettséget és a gyermektelenséget illetően. Az alacsony iskolai végzettségű férfiak körében magas a gyermektelenség kockázata, ez a tényező pedig pozitív hatással van a férfiak termékenységének és képzettségének viszonyára. A kölcsönösség viszont csak a gyermektelen férfiaknál pozitív (minél képzetlenebb egy férfi, annál nagyobb valószínűséggel lesz gyermeke), a már gyermekeseknél elhanyagolható. Másrészt a képzettségi szint negatív hatása is megfigyelhető a gyermektelen férfiak gyermekvállalásának valószínűségére.

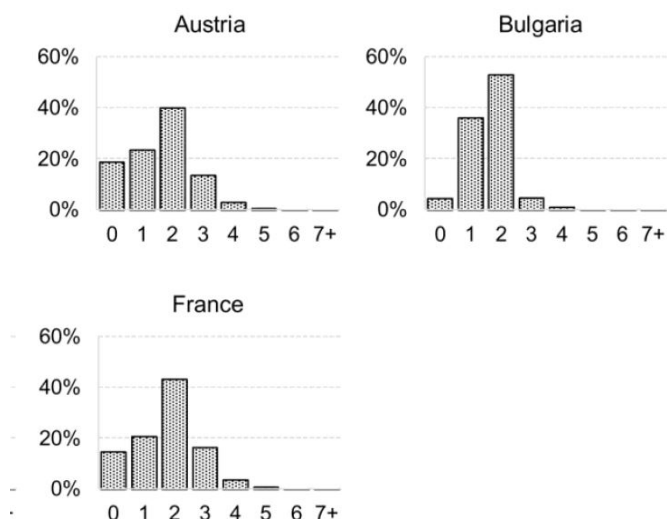
Az eddigi vizsgálatok nagy része a képzettségi szint és a termékenység közti összefüggés meghatározásának problémájával foglalkozott, és leginkább vagy csak a nőkre, vagy csak a férfiakra koncentrált. A szakirodalom napjainkban is meglévő komoly hiányossága a termékenységre vonatkozó, a párok szemszögéből történő komplex elemzés. Erre különösen azért van szükség, mert a modern társadalmakban a gyermekvállalást illetően a pár két tagja együtt hozza meg a döntést, egymás szempontjainak figyelembevételével, akár kompromisszumok révén is. A párokra vonatkozó egyéni jellemzők mellett a különböző társadalmi-gazdasági mutatók is jelentős mértékben befolyásolhatják a reprodukciós magatartást.

A tanulmány célja az egyes európai népcsoportok termékenységének vizsgálata a párok képzettségi szintjének figyelembevétele mellett. Továbbá annak meghatározása, hogy a nemek közti képzettségbeli egyenlőség vagy egyenlőtlenség mennyiben befolyásolja az esetleges gyermektelenséget és a vállalt gyermekek számát.

Az elemzésben a Generációk és társadalmi nemek felmérés (GGs – Generations and Gender Survey) adataival dolgoztak, de a válaszadók közül csak az együtt élő párok és a 24 évnél idősebbek kerültek be a vizsgálat mintájába. Változóként a született gyermekek számát jelölték meg, amelynek országok szerinti bontását a 24–45 év közötti nőkre vonatkozóan az 1. ábra mutatja.¹ A vizsgált országokban a kétgyermekes családok a leggyakoribbak, míg Ausztriában a legmagasabb a gyer-

¹ Az osztrák felmérés csak a 18 és 45 év közti nőket vette figyelembe, míg a bolgár és a francia a 45–79 év közti korosztályokat is. Éppen ezért a szerző az országok közti összevetés relevanciájának megőrzése érdekében csak a 45 évesnél fiatalabb nőket számolt.

mektelen párok aránya (19%), ezt követi Franciaország (15%), majd Bulgária (5%). Utóbbiban a legalacsonyabb a kettőnél több gyermekes családok számaránya (6%), ezzel szemben Franciaországban és Ausztriában sokkal gyakoribbak a többgyermekes családok (21% és 18%). A párok képzettségi szintjét is összevetve, az azonos képzettségű nő-férfi kapcsolatok mondhatók általánosnak, a bolgár párok 73%-a, az osztrákok 66%-a és a franciák 55%-a él ilyen kapcsolatban.

1. ábra: A született gyermekek száma szerinti megoszlás az egyes országokban

Forrás: a szerző saját számításai a GGS mintája alapján.

Az eredmények alapján megállapítható, hogy a párok képzettségi szintje jelentős hatást gyakorol a női vagy férfi partner reprodukciós magatartására, ezen keresztül – az adott helyzettől függően – csökkentve vagy növelve a gyermektelenség valószínűségét és a születendő gyermekek átlagos számát.

A kutatás kimutatta a párok képzettségi szintjének a termékenységre gyakorolt negatív hatását, különösen Ausztria és Bulgária esetében. A magasabb iskolai végzettségű párok nagyobb valószínűséggel maradnak gyermektelenek, illetve kevesebb gyermeket is nevelnek fel, mint közepes vagy alacsonyabb végzettségű társaik. Egyúttal kiemelendő a gyermekvállalás üteme is, amely komoly befolyásoló tényező lehet. Ennek alapján Ausztriában és Bulgáriában csökkenés várható a nők teljes termékenységi arányszámát illetően. Franciaországban a magasán képzett párok egyértelműen később vállalnak gyermeket, azonban ezt a „késést” utólag igyekeznek pótolni. Összességében az alacsony képzettségű párok esetén a legmagasabb a termékenység.

A párok reprodukciós magatartását illetően a nő magasabb iskolai végzettsége egyértelműen negatívan befolyásolja a termékenységet Bulgáriában és Ausztriában, míg Franciaországban ennek nincs jelentős hatása.

Azoknak a pároknak a jellemzői, amelyeknél a férfi magasabb iskolai végzettségű, nem térnek el jelentős mértékben az azonos végzettségű párokéitól. Azonban míg Franciaországban ezek a párok elhalasztják a gyermekvállalást vagy egyáltalán nem vállalnak gyermeket, addig Ausztriában e pároknál nagyobb az esély a családbővítésre.

A tanulmány végső megállapítása szerint megkérdőjelezhető a párok termékenysége, illetve a nők és férfiak (egymáshoz viszonyított) iskolai végzettsége közti összefüggés, amely azonban rendkívüli mértékben függ az adott helyzettől. Ausztriában és Bulgáriában a párok képzettsége nagymértékben befolyásolja a termékenységet, ugyanakkor Franciaországban a különböző végzettségű párok termékenysége közti csekély eltérésekre magyarázatot adhat a jól működő gyermekgondozó- és iskolarendszer, kiegészülve a nemek közti egyenlőség megfelelő szintjével. A fenti tényezők csökkenthetik a nők gyermekvállalási terheit, segítenek a pároknak leküzdeni az esetleges akadályokat, és növelik a termékenységet az eltérő végzettségű párok esetében is.

TÁRGYSZAVAK: termékenység, gyermekvállalás, párkapcsolat, iskolai végzettség, társadalmi-gazdasági státusz, Generation and Gender Survey, nemzetközi összehasonlítás

HORVÁTH BALÁZS

79/2017

Különbözik-e a világ országaiban a férfiak termékenysége a nőkéitől?

Bruno Schoumaker: La fécondité des hommes dans le monde: différente de celle des femmes?

Population & Sociétés, 2017. október, 548. sz. 1–4. p.

URL: https://www.ined.fr/fichier/s_rubrique/26956/548.population.societes.octobre.2017.fecondite.hommes.monde.fr.pdf

A termékenységet általában a születések számának a termékeny korban lévő nők számával történő osztása eredményeként, az egy nőre jutó átlagos gyermekszámmal határozzák meg. Ugyanezt a férfiak szempontjából vizsgálva a szerző az egy férfira jutó gyermekek átlagos számát határozza meg a világ legtöbb országára, és a tanulmányban magyarázatot ad arra is, hogy a férfiak és nők termékenysége között miért lehet jelentős különbség. Míg a női termékenység különféle személyes és társadalmi vonatkozásai többnyire jól dokumentáltak, a férfi termékenységre vonatkozó információk kevésbé ismertek, különösen a fejlődő országokban. A férfiak reprodukciós magatartásának jellemzőivel általában nem

foglalkoznak, sőt sokszor azt feltételezik, hogy az többnyire hasonló a nőkéhez. Újabban azonban egyre több demográfiai és egészségügyi adatgyűjtés programja tartalmaz a férfi termékenységre vonatkozó kérdéseket is. Ezek és más források – nyilvántartások, népszámlálások – alapján sikerült a férfi termékenységre vonatkozó képet kapni 146 országra, és bizonyítani, hogy az többnyire erősen különbözik a nőkéétől.

Míg az egy nőre jutó átlagos gyermekszám országtól függően 1 és 8 közé esik, a férfiak termékenysége sokkal szélesebb skálán változik. Az európai országokban a férfiak gyermekszáma átlagosan 1 és 2 között van, hasonlóan a nőkéhez. Különösen alacsony Dél- és Kelet-Európa országaiban, 1,2 körüli értékekkel, Nyugat-Európában viszont 1,7 és 2,1 között változik, hasonlóan Észak-Amerikához, Ausztráliához és Új-Zélandhoz. A különbségek nagyobbak Ázsiában, ahol például a férfitermékenység mutatója 1,2 körüli Japánban és Dél-Koreában, sőt még alacsonyabb a Perzsa-öböl egyes országaiban (Katarban például 1 alatt van), amelyekben különösen magas a bevándorolt férfiak száma. Ázsia más országaiban viszont magasabb értékeket találunk, az egy férfira jutó gyermekszám Pakisztánban 5, Afganisztánban 7. Latin-Amerikában a férfitermékenység általában alacsonyabb, mint Ázsiában, de jelentős eltérésekkel, például 2 alatt van több országban (Kuba, Chile, Costa Rica), de lehet 5 fölötti is (Haiti). A férfitermékenység számai a szub-szaharai afrikai országokban messze kiemelkednek, átlagosan több mint 8,5 gyermekről beszélhetünk az itt található 41 ország felében, már ahonnan van adatunk, és 10 gyermek/férfi a mutató értéke az országok negyedében. A legmagasabb értékek Nigerben (13,6), Dél-Szudánban (13,5), valamint a Száhel-övezet más országaiban figyelhetők meg, míg a kontinens országai közül mindössze négy olyat találunk, amelyekben az egy férfira jutó átlagos gyermekszám 6 alatt van (Dél-Afrika, Botswana, Lesotho és Namíbia).

A legtöbb nyugati országban a termékenység általában alacsony, és a férfiaké többnyire 0,1-del alacsonyabb, mint a nőké. Ugyanakkor a világ sok más országában, ahol a termékenységi átmenet még folyamatban van, a férfiak termékenysége sokkal magasabb a nőkéénél. A különbség kiemelkedően nagy a szub-szaharai országokban, amelyekben nagy a korkülönbség a házastársak között, illetve elterjedt a többnejűség. Szenegálban és Gambiában például életük termékeny szakaszának végén a férfiaknak kétszer annyi gyermekük van, mint a nőknek. A férfiaknak minden országban a nőkéénél magasabb korban, sőt néha egészen idős korokban születnek gyermekeik. Valójában részben ezek a korkülönbségek magyarázzák a férfiak és nők termékenysége közötti különbségeket. Szenegálban például a

férfiaknak gyakran még 50 éves kor felett is születnek gyermekeik, az apák átlagos életkora gyermekeik születésekor 44 év, 14-gyel több, mint az anyáké. A szub-szaharai régió kivételével ezek a különbségek kisebbek, de a férfitermékenység mindenütt későbbi, mint a női. A vizsgálatban szereplő 146 országot véve, az apák átlagos életkora gyermekeik születésekor 33,6 év, míg a nőké a szüléskor átlag 28 év.

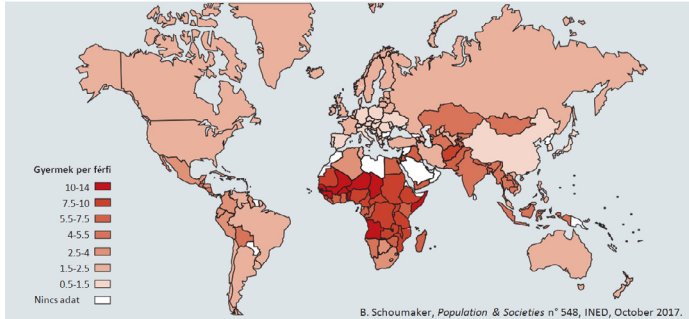
Egyes országok visszatekintő adatai azt mutatják, hogy míg az átmenet időszakában magasabb a férfitermékenység, azt követően gyorsan csökken, és közeledik a nőkéhez, vagyis általában a déli féltekén a férfiak termékenységének változása gyorsabb, mint a nőké. Ghanában például 1980 és 2010 között az egy férfira jutó gyermekek száma 12-ről 7-re csökkent, és ez – elsősorban 35 év fölött – az apaság átlagos életkorának jelentős csökkenésével járt együtt. A női termékenység is csökkent, de kevésbé erőteljesen. A két nem termékenységének és a gyermekvállalások időzítésének fokozatos konvergenciája azonban nem jelenti azt, hogy a termékenységet meghatározó tényezők azonosak lennének a két nem esetében. Görögországban például a legkevésbé iskolázott férfiak termékenysége a legalacsonyabb, a nőknél viszont éppen ellentétes a helyzet. A férfiaknál a foglalkoztatás erősen pozitív hatást gyakorol a termékenységre, míg a nőknél ez a hatás elhanyagolható.

Mindenesetre megállapítható, hogy a női termékenység vizsgálatának kizárólagossága sok tekintetben korlátozó hatású, a férfitermékenységre vonatkozóan meglévő adatok jobb elemzésével és új adatok gyűjtésével a további kutatások új szempontokhoz jutnának.

A férfitermékenység méréséhez két fő adatforrás áll rendelkezésre. A családi állapot nyilvántartás alapján készült statisztikákat a kor szerinti férfitermékenységi arányszámok kiszámítására használják, amelyeket az ENSZ demográfiai évkönyveiben közzé is tesznek. Ezek az adatok mintegy nyolcvan ország esetében hozzáférhetők, többnyire a nyugati világ országaira és egyes fejlődő országokra vonatkozóan, bár messze nem hibátlanok, ugyanis az apa kora a születések 15–20%-ánál ismeretlen, illetve sok esetben csak a házas termékenységet tartalmazzák. Gyakran kell kiigazításokat végezni, vagyis az így kapott termékenységi adatok megbízhatósága viszonylagos.

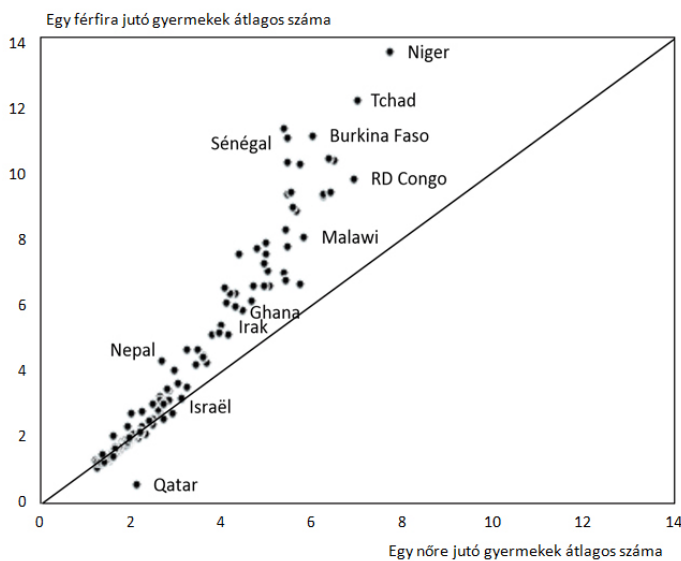
A demográfiai adatgyűjtések szintén hasznosak a férfitermékenység becsléséhez, különösen a fejlődő országokban, amelyekben a nyilvántartások hiányosak. A háztartásban élő gyermekekről és vér szerinti apjukról így gyűjtött adatok lehetőséget adnak a férfiak kor szerinti termékenységének becslésére. Ilyen eljárást használnak Afrika, Ázsia és Latin-Amerika közel hetven országában, amelyekben demográfiai és egészségügyi, illetve

több mutatóra vonatkozó felvételeket hajtanak végre. További országokban végeznek ilyen számításokat a népszámlálások adatai alapján. Összességében tehát a férfitermékenységre vonatkozó információk 146 országból állnak rendelkezésre, amelyek csaknem felében felvételek és népszámlálások adatain alapulnak.

1. ábra: Férfitermékenység a világ 146 országában, 2010 körül
 Forrás: *United Nations Demographic Yearbook 2015*, valamint a szerző saját számításai az országok nemzetközi programok szerinti adatgyűjtései (DHS, MICS), illetve Kína esetében becslések alapján.

Hogyan lehetséges, hogy ugyanazon az országon belül a férfiak teljes termékenységi aránya akár 12 vagy 13 is lehet, míg a nőké csak 6 körül van? Ez az „anomália” azzal van összefüggésben, hogy a nők sokkal többet vannak akkor, amikor gyermekük születik, mint a férfiak. Ennek két fő oka van: először, amikor a népesség növekszik, minden szülési kohorsz népesebb az előzőnél. Másodszor, kevesebb férfi éli túl az apává válás átlagos életkorát, mint nő az átlagos szülési életkort, mivel az apasági életkor és a férfi halandóság is magasabb.

2. ábra: A férfiak és nők termékenységének összehasonlítása a világ 146 országában, 2010 körül
 Forrás: Az ENSZ demográfiai évkönyve és a szerző saját számításai demográfiai felvételek, népszámlálások és Kínára vonatkozó becslések alapján.

A nyugati országokban, ahol a házastársak közti különbség kisebb és némileg több termékeny korban lévő férfi van, mint nő, a férfiak termékenysége kicsivel alacsonyabb, mint a nőké. Ahol a nemek aránya a nemzetközi vándorlás, a nemek halandóságának jelentős különbségei vagy a fiúgyermek iránti preferencia következtében erősen eltolódik, nagyobb a termékenység nemek szerinti különbsége. Így például Katarban a reprodukció korú férfiak száma jóval meghaladja a nőké, a férfi munkaerő tömeges bevándorlása miatt. Ez rámutat a férfitermékenység mérésének korlátaira a magas mobilitást mutató országok esetében. Egy adott országban regisztrált születések arányszámai általában nem veszik figyelembe a más országban született gyermekeket, így valószínűleg alulbecslik az országban jelenlévő férfiak tényleges termékenységét.

TÁRGYSZAVAK: női termékenység, férfi termékenység, szülők közti különbség, többnejlőség, nemzetközi összehasonlítás

RÓZSA GÁBOR

80/2017

Kisgyermek- és csecsemőhalálozások ikrek és egyes születésű gyermekek körében 1995 és 2014 között, harminc szub-szaharai országban

Christiaan W. S. Monden – Jeroen Smits: Mortality among Twins and Singletons in Sub-Saharan Africa Between 1995 and 2014: a Pooled Analysis of Data from 90 Demographic and Health Surveys in 30 Countries
Lancet Glob Health, 2017. 5. sz. 673–679. p.
 DOI: [10.1016/S2214-109X\(17\)30197-3](https://doi.org/10.1016/S2214-109X(17)30197-3)

A cikk alapvetően 1995 és 2014 között publikált, a szub-szaharai országokra vonatkozó Demográfiai és egészségügyi felvétel (DHS) jelentésekből készült.¹ A szerzők harminc országból származó, összesen kilencven jelentést vizsgáltak meg.² A kutatásokban több mint 1,6 millió egyes születésre, illetve közel 57 ezer ikerszületésre vonatkozó adatot hasonlítottak össze.

¹ DHS-programok: <https://dhsprogram.com>, <https://dhsprogram.com/What-We-Do/Survey-Types/DHS.cfm>

A Demographic and Health Survey (DHS) több mint harminc afrikai országban készül. A jelentések alapján a nagyszabású háztartáskutatások adják, melyek az államok lakosságának egészségügyi helyzetét mutatják be különböző szempontok alapján (például anyák és gyermekek egészségi állapota, halálozási mutatók, táplálkozás stb.).

² A vizsgálatban részt vett országok: Benin, Burkina Faso, Burundi, Kamerun, Csád, Comore-szigetek, Elefántcsontpart, Etiópia, Gabon, Ghána, Guinea, Kenya, Kongói Demokratikus Köztársaság, Kongói Köztársaság, Lesotho, Libéria, Malawi, Mali, Mozambik, Namíbia, Niger, Nigéria, Ruanda, Sierra Leone, Szenegál, Tanzánia, Togo, Uganda, Zambia és Zimbabwe.

A tanulmány az iker- és az egyes születésű gyermekek 5 év alatti, illetve csecsemőhalálzási adatait hasonlítja össze. Az említett régió rendelkezik a világon a legmagasabb arányokkal a csecsemő-, valamint az 5 év alatti gyermekhalálzásokat illetően, azonban ezek értékei csökkentek az elmúlt évtizedekben. A cikk ugyanakkor rámutat arra is, hogy az átlagosan csökkenő gyermekhalálzások mellett az ikrek halálzási aránya kevésbé mérséklődik, mint az egyes gyermekeké.

A szub-szaharai országok rendelkeznek a legmagasabb ikerszületési aránnyal, ezer születésre 18 ikerszületés esik, ugyanez Európában, Észak-Amerikában és a Közel-Keleten 8 és 16 között van. Ismeretes, hogy az ikerterhességek több kockázattal, illetve veszéllyel járnak, mint a normál terhességek. Nagyobb az esélye a koraszülésnek és a kis testsúllyal születésnek. Az 5 éven aluli gyermek- és csecsemőhalálzás kétszer-ötször gyakoribb az ikrek körében, mint azokban az országokban, amelyek a legkisebb halálzási arányokkal rendelkeznek.

A szub-szaharai országok környezeti adottságai alapvetően megnehezítik az újszülött ikergyermekek helyzetét, hiszen ezekben az országokban igen magas a gyermekhalálzási arány, ezen túl nem biztosított a támogató családpolitikai környezet sem (például születéskor nyújtott támogatások). Mindezek mellett az öt éven aluli gyermekek, valamint az ikrek száma az elkövetkező évtizedekben akár 20%-kal is nőhet. A régió egyes területein és országaiban az 5 éven aluli ikrek halálzási rátája különösen magas volt (1000 élve születésre 200–400 halálzás).

Az ikerszületések az anyák szempontjából is kifejezetten veszélyesek, kiváltképpen abban az esetben, amikor nem érhetők el a megfelelő, várandóssággal kapcsolatos vagy speciális vizsgálatok. Ezen elmaradások legkomolyabb következménye az anyai halálzások magas száma. Az ENSZ 2030-ra vonatkozó fenntartható fejlődési céljai között megjelenik ugyan a csecsemőkori és az 5 éven aluli gyermekeket érintő halálzások csökkentése, azonban nem említik az ikerszületések problematikáját, amit komoly hiányosságként könyvelnek el a szerzők.

1990 és 2015 között a régióra vonatkozó, becslésen alapuló ENSZ-adatok szerint az 5 éven aluli gyermekhalálzások száma 54%-kal csökkent, azonban arról itt nincsenek ismeretek, hogy ez milyen mértékben érintette az ikreket. A kiválasztott államokban történik az 5 éven aluli gyermekhalálzások 83%-a a régiót tekintve.

Az 1995 és 2014 között vizsgált minta 1 685 110 gyermeket, köztük 56 597 ikret tartalmazott. 190 642 gyermek halt meg 5 éves kora előtt, köztük 16 399 ikergyermek. A cikkben bemutatott egyik táblázat szerint a

vizsgált időszakban csökkenés volt tapasztalható mind az egyes, mind pedig az ikergyermekek halandóságát illetően. Az egyes gyermekek esetében az 5 év alatti halandósága 51%-kal csökkent, mégpedig 128,6-ról 63,5-re ezer élve születésből. (Ez igen hasonló a teljes szub-szaharai térségre vonatkozó, fenti ENSZ-becsléshez.) Az ikrek körében a halandóság ugyanebben a korcsoportban ezer élve születésből 327,7-ről 213,0-ra, vagyis jóval kisebb mértékben, mindössze 35%-kal csökkent. Az ikrek és az egyes gyermekek halálzási rátájának aránya 2,5-ről 3,4-re, vagyis egyharmadával nőtt. Jelentős különbség van az egyes gyermekek és az ikergyermekek halálzási időpontjai tekintetében is, ugyanis a csecsemőhalandóság és az egy éves kor alatti halálzás az ikrek körében jelentősebb mértékű. Az 5 év alatti gyermekek halálzásának 10,7%-át teszik ki az ikerhalálzások, míg ez az arány az újszülöttek halálzásában 15,1% a régióban. Az ENSZ adatai ugyanitt 2,9 millióra becsülik az 5 éven aluli gyermekek halálzásának számát 2015-ben, amiből 315 ezer volt az elhunyt ikergyermek.

Az ikerszületések az első gyermekszületés alkalmával ritkábbak, míg a többedik alkalommal egyre gyakoribbá válnak, kevésbé fordulnak elő az anya fiatal életkora (12–19 év) esetén és gyakrabban, amikor az anya már betöltötte a 30. életévét. Ezek a megállapítások egyébként a fejlettebb országok tekintetében is helytállóak. Ezen felül az ikrek nagyobb százalékban jönnek a világra felügyelt, kórházi körülmények között és kapnak orvosi segítséget, mint az egyes gyermekek. Emellett az ikrek 35,6%-a születik kisebb súllyal, mint az egyes gyermekek. Ugyanakkor a tanulmány szerzői is említik a „súlyparadoxont”, vagyis azt, hogy a kis súllyal születő ikergyermekek halálzási mutatói kedvezőbbek a kis súllyal született egyes gyermekekéhez képest.

A tanulmány szerzői felvázolták, hogy a felhasználható adatok ugyanakkor több esetben megtévesztőek, a DHS jelentések többnyire csupán az élve születések számára fókuszálnak, nem jelölik külön, hogy iker vagy egyes születés történt-e. Például ikerpárok esetében, ahol az egyik testvér halva születik, az élve született másikat már egyes születésként jegyzik le.

Ezután a cikk szerzői általános ajánlásokat fogalmaznak meg, melyek csökkenthetik a régióban az ikerhalálzások számát.

- Szükség lenne az egészségügyi ellátásba való bekapcsolódásra a terhesség egész ideje alatt, valamint azt követően is. Ez nagyban csökkentené az ikerterhességgel járó magasabb kockázatot. A szerzők példaként említik, hogy az ikreket váró nők gyakran nincsenek is tisztában azzal, hogy nem egyes terhességük van.

- Ezen felül kiemelten fontos lenne az egészségügyi dolgozók megfelelő tudása, tekintettel az ikrek specifikus helyzetére.
- Harmadik szempontként vetették fel, hogy az ikrek esetében a születést követő időszakban is magas a halálozás kockázata. Erre is nagyobb figyelmet kellene fordítani tehát.

Végül a szerzők megállapítják, hogy amennyiben a közeljövőben nem fordítanak több figyelmet az ikerterhességekre, beleértve az édesanyák egészségügyi helyzetét is, komoly romlás várható az ikergyermekek halálozása tekintetében.

TÁRGYSZAVAK: csecsemőhalandóság, gyermekhalandóság, egyes szülés, ikerszülés, trendvizsgálat, Demográfiai és egészségügyi felvétel (DHS), ENSZ, szub-szaharai országok

PÁRI ANDRÁS

81/2017

A két-gyermek politika harminc éves tapasztalatai egy kínai megyében

Yu Qin – Fei Wang: Too Early or Too Late: What We Learned from the 30-Year Two-Child Policy Experiment in Yicheng, China?

Demographic Research, 2017. 30. sz. 929–956. p.

URL: <https://www.demographic-research.org/volumes/vol37/30/37-30.pdf>

DOI: 10.4054/DemRes.2017.37.30

Az öregedés növekvő kihívásai országok sorát készítik arra, hogy olyan népesedéspolitikát folytassanak, amelyben emelkedő tendenciát mutatnak az élve születési arányok. Kína, mint a világ legnépesebb országa, 2016. január 1-jén változtatott a 35 éven át tartó egy-gyermek politikáján, megengedve a házaspároknak, hogy két gyermekük lehessen. Egy 2015. évi kínai kutatás úgy becsülte, ha bevezetik az új szabályt, akkor a teljes termékenységi arányszám 0,5-del nőhet, ami évente hatmillió többletszületést eredményezhet. Egy másik becslés szerint az első évben az előbbi arányszám 3,0-ra emelkedhet, húszmillió fővel megnövelve az élve szülöttek számát.

E tanulmány Jicseng megye termékenységi tapasztalatát mutatja be, mivel ott 1985 óta megengedték a második gyermek megszületését is. A közép-kínai Sanhszi tartományban fekvő megyét kísérleti terepnek tekintették, hogy vizsgálhassák a két-gyermek politika következményeit. A kutatásban elemezték Jicseng megye demográfiai jellemzőit mind a kísérlet megkezdése előtt, mind utána, és összehasonlították a tartó-

mány más megyéinek paramétereivel. Mivel a termékenységet számos tényező befolyásolja, ők csak az új politika hatására koncentráltak.

A tanulmány szerzői a szintetikus összehasonlítás (synthetic control approach) módszerét alkalmazva arra jutottak, hogy Jicsengben a helyi termékenységi rátákra igen jó becsléseket lehet adni. A környező megyék születési aránya súlyozott átlagának felhasználásával kiválasztották a kontroll megyéket, amelyek a legjobban tükrözték a vizsgált megye születési jellemzőit a két-gyermek politika kísérlete előtt. Jicseng nyers születési arányát összehasonlították a „szintetikus Jicseng” adataival. Azt találták, hogy az 1985 és 1990 közötti időszakban nem volt szignifikáns különbség az érintett tartomány más megyéi és körzetei termékenységi adatai között. Ennek az lehetett az oka, hogy a két-gyermek politika és az egy-gyermekre korlátozó népesedéspolitika nem kapott kellő hangsúlyt sem Jicsengben, sem a szomszédos megyékben. A hatás csak később jelentkezett, a 2000. és a 2010. évi népszámlálás szerint a nyers élve születési arány Jicsengben 2,35-tel, illetve 1,97-tel volt magasabb, mint a „szintetikus Jicsengben”. Ez azt jelenti, hogy az ezer lakosra jutó élve születési rátát tekintve a két-gyermek politikát megvalósító megyében csak 2 élve születéssel volt több, mint a csak egy-gyermek világhozatalát engedélyezett megyékben.

Kína az ország gyors népességyarapodásának lassítására 1980-ban kezdte megvalósítani a születéskorlátozást, aminek bevezetése különösen a falusi térségekben okozott nem kevés gondot, mivel ez a falusi munkaerő lényeges csökkenéséhez vezet, és mérsékli a családi gazdaságokban a mezőgazdasági termelésben részt vevők számát. A kínai családokban a fiúknak hagyományosan nagyobb az értékük, mint a lányoknak. Ők maradnak otthon (a lányok elköltöznek férjük családjához) és tartják el idős szüleiket, nagyszüleiket. A nyolcvanas évek közepétől azoknak a falun élő pároknak, amelyeknek első gyermeke lány volt, fokozatosan engedélyezték a második gyermek megszületését is, ha elegendő idő telt el a két gyermek születése között. Azt is javasolták a pároknak, hogy házasodjanak később, és várjanak éveket a második gyermekük megszületésére.

Jicseng megye kiválasztása nem volt véletlenszerű. Az egyik okot abban találjuk meg, hogy a megye hagyományosan falusias szerkezetű, a lakosság több mint 90%-a falvakban él. A vasúti elérhetősége adta a második szempontot. Harmadrészt a megyei vezetők üdvözlötték a lehetőséget, és támogatták a kísérleti program megvalósítását.

A két-gyermek politika a következőket jelentette:

1. Minden párt arra ösztönöztek, hogy halasszák későbbre a házasságukat, és legyen kevesebb gyermekük.

2. A páronként egy gyermek megoldást erőteljesen hangsúlyozták.
3. A falusi egy-gyermekes pároknak pénzügyi támogatást adtak, és elsőbbséget élveztek az oktatási és egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférésben.
4. Az állami alkalmazottaknak és a városban lakó pároknak csak egy gyermek megszületését engedélyezték, bizonyos kivételeket meghagyva. A falusi pároknak ahhoz, hogy két gyermekük lehessen, a következő követelményeket kell teljesíteniük:
 - a) Három évvel el kell halasztaniuk a házasságkötést a törvényes korhatár (férfiaknál 22, nőknél 20 éves kor) utánra.
 - b) A feleség szülje meg első gyermekét 24 éves, a másodikat 30 éves korában (a két gyermek születési ideje közötti különbséget 2007-ben 6-ról 4 évre szállították le). A feleség kérvényezze a második gyermek megszületéséhez szükséges engedélyt, és várjon a döntésre.
 - c) A pár használjon hatékony fogamzásgátló módszereket, és a második gyermek megszületése után a feleség sterilizáltassa magát.

A harmadik gyermek esetleges megszületése szigorú pénzügyi és fegyelmi szankciók kiszabásával jár. Jicsengben a kísérlet első évtizedében a második gyermekek több mint fele engedély beszerzése nélkül született (megszegték a halasztott házasságkötési kritériumot, nem vártak elég időt a két gyermek megszületése között). Az engedély nélkül megszületettek aránya jelentősen esett 1995 után, és csaknem eltűnt 2010-ben. Az ország más kísérleti megyéi közül Jicseng adta a legtöbb tapasztalatot, mert a többinek nagyon speciális jellemzői voltak (például a legfejletlenebb régióhoz tartozás, magashegységi fekvés, nemzetiségiek magas aránya).

A tanulmány szerzői Sanhszi tartomány mind a 116 megyéjére vonatkozóan felhasználták az 1949 és 1990 közötti időszak nyers születési és halálozási adatait. A két-gyermek politika hosszú távú hatásainak kiszámításához minden megyéről összegyűjtötték a 2000. és a 2010. évi népszámlálás adatait is. A kor (0–14, 15–59, 60–x) és a nem szerinti adatok szintén a megfigyelés alapját szolgáltatták. A falusi népesség aránya, az egy főre jutó GDP, az egy főre jutó falusi jövedelem, az ezer főre jutó általános, illetve középiskolák száma és az ezer főre jutó kórházak száma szintén a vizsgálat tárgyát képezte. Ahol megyei szintű adatok nem álltak rendelkezésre, ott a tartományi adatokból becsülték meg.

A számítások elvégzésére számos módszert alkalmaztak: véletlenszerűen ellenőrzött próbák, kvázi-kísérleti modellek, regresszió kontroll, különbség a különbségben, legközelebbi szomszéd analízis, regressziós diszkontinuitás.

A vizsgálati eredmények azt mutatják, hogy a „szintetikus Jicsengnek” alacsonyabb volt a halandósági rátája, több volt a kórháza és alacsonyabb a falusi népesség aránya. A fentiekből az következik, hogy a kontrollcsoportba tartozók urbanizáltabbak voltak, egészségesebben éltek, és alacsonyabb születési arány jellemezte őket. Jicsengben és a kontrollcsoportban az élve születési arány csökkenő trendet mutatott 1985 előtt, ami az új népesedéspolitikával és a szocio-ökonómiai fejlődéssel magyarázható. 1985 után a trend mindkét területen emelkedővé vált, majd 1990 után 2010-ig csökkenés jellemezte a szülési eseményeket. 2010-re a kontrollcsoportban 10 alá esett az ezer főre jutó élve születések száma, míg Jicsengben 12 fő körül alakult. A kontrollcsoportban két évtized (1990-től 2010-ig) alatt a születések visszaesése meredekebb volt, mint Jicsengben.

A tanulmány fő következtetése, hogy ami Jicsengben három évtized alatt történt, az nem különbözhet nagyon attól, ami most a két-gyermek politika országossá tétele után várható. Jicseng kedvező helyzete nem vonzott tömegeket, mert 1985 és 1990 között 2% alatti volt a megye vándorlási nyeresége.

Az a 2014. évi becslés, amely szerint a két-gyermek politika bevezetése esetén négy év alatt további 97 millió újszülöttel kell számolni (ezer lakosonként 18 élve születés) nem állja meg a helyét, mert jelen tanulmány minden vizsgálata azt mutatja, hogy az új népesedéspolitikára sem rövid, sem hosszú távon nem hoz drasztikus népességyarapodást.

TÁRGYSZAVAK: családpolitika, születéskorlátozás, gyermekszám, népességszám, népszámlálás, születési arány, halálzási arány, Kína

HAJNAL BÉLA

82/2017

A családformák sokszínűségének kihívásai az európai döntéshozók számára

Daniela Vono de Vilhena – Livia Sz. Oláh: Family Diversity and its Challenges for Policy Makers in Europe. Evidence and Recommendations from the FP7 Project Families and Societies

Population Europe. Discussion Paper. 2017. 5. sz. 1–22. p. URL: http://population-europe.eu/sites/default/files/famsoc_discussionpaper5_final_web_1.pdf

A tanulmány az Európai Unió 7. Kutatási és Technológiafejlesztési Keretprogramja (FP7) égisze alatt végrehajtott, Család és Társadalom elnevezésű projekt eredményeinek bemutatásán keresztül szemlélteti, milyen kihívásokat generál a társadalmi döntéshozók számára a családformák változatossága, sokszínűsége. A projekt 2013 februárjától 2017 januárjáig tartott, 15 európai országból delegált 25 egyetem és kutatóintézet részvételével. A kutatásnak négy fő célkitűzése volt:

- a család mint egység egyre több és komplexebb formájának vizsgálata,
- a változás gyerekekre, nőkre, férfiakra gyakorolt hatásának feltérképezése,
- annak felmérése, hogyan reagál a politika az újonnan megjelent családformákra és az általuk hozott változásokra,
- prognosztizálni a folyamatban lévő átalakulás lehetséges útjait, és megoldási javaslatot kidolgozni a politikai döntéshozók számára.

Az utóbbi ötven évben a hagyományos családmódel alapjaiban megváltozott. A hatvanas évekig tartott a „család aranykora”, amikor a magas születési és házasságkötési számhoz még alacsony válásszám tartozott. Napjainkban a család alatt az együttélés számos változatát értik. Házasság vagy együtt élő párok gyerekekkel vagy gyerek nélkül, egyedülálló szülők, azonos nemű párok, hogy néhányat említsünk a sok közül. De nemcsak a családformák változtak, hanem az egyének életciklusa is. Eltérő, hogy mikor költöznek el otthonról, mikor házasodnak, mikor vállalnak gyereket. A kutatók hangsúlyozzák, hogy a családi struktúrák e változására mind a jogi, mind a politikai környezetnek reflektálnia kell, befogadó mechanizmusok kialakítására van égetően szükség, hiszen sok országban még mindig nem ismerik el például az azonos neműek együttélését. Mindemellett a társadalom és a politika legnagyobb kihívása, hogy a sebezhető családokat (egyedülálló szülők, sokgyerekes családok) támogassák, csökkentsék kiszolgáltatottságukat.

A család struktúrájának változásához hasonlóan az idők folyamán a nemi szerepek is jelentősen megváltoztak. A tradicionális családmódel, ahol a férfi a kenyérkereső, átment a kétkeresős családmódelbe, ahol mindkét fél keresettel rendelkezik, ezzel együtt pedig felosztják a gyereknevelési és a háztartási feladatokat is. Azonban az is elmondható – vélik a kutatók –, hogy a nemi szerepek változása aszimmetriát mutat. A nők munkaerőpiacon való részvétele sokkal nagyobb mértékben növekedett, mint amennyire a férfiak kiveszik a részüket a háztartási munkákból vagy a gyereknevelésből. Emiatt a nők gyakran szembesülnek a

„kettős teher” vagy „második műszak” problémájával. Az egyensúly megteremtésének egyik alapfeltétele a nemek közötti egyenlőség megalapozása politikai és jogi eszközökkel. A rugalmas munkaidő, a fizetett szabadság, a megfelelő munkakörnyezet elengedhetetlen feltétele az egyensúly megteremtésének – olvasható a tanulmányban.

A kutatás több dimenzió mentén vizsgálta a család struktúrájának változását. A fentiekén túl ilyen vizsgálati szempont volt a felnőttkorba való átmenet, a gyermektelenség, a családtámogatási rendszer, a válás és a válás hatása a gyermek életére, a generációs kihívások, a bevándorlók magatartása.

A generációs kihívások hátterében a társadalom elöregedése okozta probléma áll, amely egész Európára kiterjed. Az Eurostat adatai szerint a 65 év felettiek aránya Írországban 12,6%, míg Németországban és Olaszországban eléri a 21%-ot. Továbbszámítások alapján sajnos a helyzet csak romlani fog, az arány elérheti akár a 28%-ot is. A kutatás rámutat arra, hogy a régi családi kapcsolatok továbbra is fontos értéket képviselnek, amely értékek segítségével nagy hangsúlyt kell fektetni az idősek, idős szülők gondozására.

A Család és Társadalom elnevezésű projekt hatalmas adatmennyiséget gyűjtött össze, adatbázisai részletes információkat tartalmaznak a gyermekgondozásra, a családtámogatási rendszerekre, a házasságra és válásra, az élettársi kapcsolatra, a regisztrált partnerkapcsolatra, az anyavédelemre, a szülési szabadságra, valamint az asszisztált reprodukció eszközeire vonatkozó jogi szabályozások tartalmáról. Ezek egyike, a PER FAR (Population Europe Resource Finder and Archive – www.perfar.eu), óriási segítséget nyújt a kutatók, szakértők, újságírók számára, kulcsfontosságú grafikonokat és táblázatokat tartalmaz 16 országra vonatkozóan, az ötvenes évekig visszamenően, amelyeket többnyire az adott ország statisztikai hivatalai állítottak össze.

Konklúzióként a négy évet átölelő részletes kutatás kiemeli, hogy a gazdasági, szociális és jogi biztonság alapvető fontosságú a családok és az egyének számára. A modern európai családpolitikának olyan intézkedések koherens kombinációjának kell lennie, amely anyagi, intézményi és jogi támogatást tud nyújtani az összes eddig létező és a majdan kialakuló új szerkezetű családok számára.

TÁRGYSZAVAK: családformák, családpolitika, házasság, válás, gyermekek, támogatási rendszerek, jogi szabályozás, nemzetközi összehasonlítás, Európai Unió

KÁLMÁN RITA

83/2017

A középfokú oktatás egészségügyi haszna a serdülők és a fiatal felnőttek körében. Nemzetközi elemzés 186 alacsony, közepes és magas jövedelmű országban 1990 és 2013 között

Russell M. Viner – Dougal S. Hargreaves – Joseph Ward – Chris Bonell – Ali H. Mokdad – George Patton: *The Health Benefits of Secondary Education in Adolescents and Young Adults. An International Analysis in 186 Low-, Middle- and High-Income Countries from 1990 to 2013 SSM – Population Health*, 2017. december. 162–171. p. DOI: [10.1016/j.ssmph.2016.12.004](https://doi.org/10.1016/j.ssmph.2016.12.004)

Az oktatás az egészség és az emberi tőke egyik legmeghatározóbb tényezője (Commission on Social Determinants of Health, 2008). A magasabb képzés és a jobb egészség és jólét közti kapcsolat az életút folyamán a nagyon eltérő társadalmi-gazdasági, kulturális és politikai körülmények között is fennmarad, az idő múlásától függetlenül. A magasabb iskolai végzettségűek hosszabb ideig élnek, kevesebb egészségügyi problémával és hátránnyal küzdenek mind a gazdag, mind a szegény országokban, továbbá bizonyíték van arra is, hogy az oktatás és az egészség közti kapcsolat idővel erősödik a magas jövedelmű országokban. Az oktatásnak több generációra kiterjedő előnyei vannak, például 1970 óta a nők magasabb végzettségének tulajdonítható a gyermekhalálozási arányban bekövetkezett globális javulásnak legalább a fele. A mindenkire kiterjedő alapfokú oktatás ezért is az egyik legfontosabb az ENSZ Millenniumi Fejlesztési Céljai között.

A középfokú oktatás egészségre gyakorolt előnyös hatásait kevesen tanulmányozták. E tanulmány az első szisztematikus nemzetközi elemzés a középfokú oktatásban való részvétel serdülőkorra és fiatal felnőttek körében kifejtett hatásairól. A szerzők országspecifikus elemzéseket végeztek hosszmetzeti összefüggések vizsgálatára, összehasonlítva az elmúlt 23 évre vonatkozóan a középfokú oktatás átlagidőtartamait az általános iskolai végzettséggel, az ENSZ Fenntartható Fejlesztési Céljainak kiemelt fontosságú eredményeivel, a serdülők termékenységével, a HIV előfordulásaival és a mindennemű halálozással a 15–24 évesek körében.

Feltételezték, hogy egy adott országban a középfokú oktatásban eltöltött hosszabb idő összefügg az ország jobb egészségügyi eredményeivel, hozzáadódik az általános iskolai végzettség előnyeihez és meghaladja azokat, és a gazdasági fejlettség után a legfontosabb befolyással rendelkezik. Ezeket a hipotéziseket különböző modelleken tanulmányozták minden vizsgált egészségügyi eredményre vonatkozóan, és a modellekből származó adatokat tényellentétes becslések kiszámítására hasz-

nálták, meghatározva a középfokú oktatásban eltöltött hosszabb idő várható hozzájárulását az egyes egészségügyi eredményekhez világrégió és az ország jövedelemszintje szerint.

A kutatók a következőket állapították meg: alapfokú oktatástól és GDP-től függetlenül, a középfokú oktatás minden további éve 8,4%-kal csökkentette a serdülőkorú termékenységi arányszámot vegyes, és 14,6%-kal az inverz-valószínűség modellekben. A középfokú oktatásban eltöltött minden további év a 15–19 éves nők esetén 16,9%-kal, a 20–24 éves nők esetén 14,8%-kal, a 15–19 éves férfiak esetén 11,4%-kal és a 20–24 éves férfiak esetén 8,8%-kal csökkentette a halálozási arányt. A fiatal férfiak és nők körében a középfokú oktatás minden további évéhez 24,5%-os, illetve 43,1%-os csökkenés társult a HIV előfordulási arányát illetően.

Függetlenül az alapfokú oktatás fejlődésétől, a nemzeti vagyon és a népesség növekedésétől, erős és következetes bizonyítékot találtak arra, hogy a középfokú oktatásban az elmúlt három évtizedben az országok szintjén történt előrelépés a fiatakorúak termékenységi arányának, mortalitásának és HIV előfordulási gyakoriságának jelentős csökkenésével járt együtt. A középfokú oktatáshoz társuló egészségügyi előnyök nagyobbak voltak, mint az alapfokú oktatáshoz kapcsolódóak, és a fiatal nők körében voltak a legnagyobbak. A nők esetén minden további, középiskolában töltött év nagymértékben csökkentette a fiatakorú termékenységi arányt, a mortalitást és a HIV előfordulási gyakoriságát. A fiatal férfiak esetében a halálozás és a HIV gyakoriságának csökkenése kisebb mértékű, de szintén igen jelentős volt. A középfokú oktatás egészségügyi előnyei leginkább az alacsony jövedelmű országokban, különösen Dél-Ázsia és a szub-szaharai Afrika országokban voltak szembeszökőek.

A kutatás eredményei kiegészítik az egyénszintű bizonyítékokat, amelyek szerint az oktatás a népesség egészségi állapotának javítására szolgáló lehetséges eszköz. A középfokú oktatásba történő befektetések jelentős egészségügyi hatással vannak a lakosság legtermékenyebb szegmensei és a következő generáció szülei számára, és ezek hasonló vagy nagyobb egészségügyi előnyökkel járnak, mint az általános iskolai végzettségből származóak.

A szerzők szerint, a középfokú oktatás potenciálisan olyan társadalmi „oltóanyagot” jelenthet, amely többszörös egészségügyi haszonnal jár az alacsony és közepes jövedelmű országokban.

TÁRGYSZAVAK: serdülőkorúak, fiatal felnőttek, középfokú oktatás, serdülőkorú termékenységi arányszám, egészségügy, halálozási arányszám, GDP, HIV

84/2017

Ausztria és Bécs vallási és demográfiai forgatókönyvei, 2016–2046

Anne Goujon – Sandra Jurasszovich – Michaela Potančoková: Demographie und Religion in Österreich. Szenarien 2016 bis 2046

ÖIF-Forschungsbericht. Vienna, 2017. augusztus, Institute of Demography – Österreichische Akademie der Wissenschaften – Österreichischer Integrationsfonds. 1–104. p. URL: <https://www.integrationsfonds.at/publikationen/forschungsberichte/forschungsbericht-demographie-und-religion>

A 2001. évi ausztriai népszámlálás adatai szerint a római katolikus vallásúak számaránya a teljes népességben mintegy 75% volt, a legutóbbi, 2011. évi népszámlálási adatok szerint számuk 5,16 millió fő, a lakosság 64%-a. A 2001 és 2016 közötti időszakban 12%-ról 17%-ra nőtt a felekezeten kívüliek számaránya. Ausztria lakosságának 2%-a egyéb vallásfelekezethez tartozik, ezen belül mintegy tizenötezer a zsidó vallásúak száma. A muszlimok 2001. évi ausztriai számaránya mintegy 4% volt, 2016-ban (hétszáz ezer fővel) 8%.¹ Négyszáz ezer az ortodoxok száma, arányuk 2%-ról mintegy 5%-ra nőtt. Több mint háromezres az evangélikusok száma az országban, ez alig változott 2001 óta.

Bécsben 2001 és 2016 között a római katolikusok számaránya csökkent (49%-ról 35%-ra), viszont nőtt az ortodoxoké (6%-ról 10%-ra), a muszlimoké (8%-ról 14%-ra) és a felekezeten kívülieké (26%-ról 30%-ra). Ugyanebben az időszakban a protestánsoké és a fel nem sorolt egyéb vallásokhoz tartozóké 1-1 százalékponttal csökkent. (A felekezetek 2001. évi megoszlásának forrása a népszámlálás, a 2016. évi arányok becslés eredményei.)

A szerzők a felekezetek szerinti összetétel 2046-ig terjedő előreszámításában négy forgatókönyvet határoztak meg. Elemzik a felekezet szerinti csoportok várható korösszetételét is, a 2016. évi országos alapváltozattal összehasonlítva:

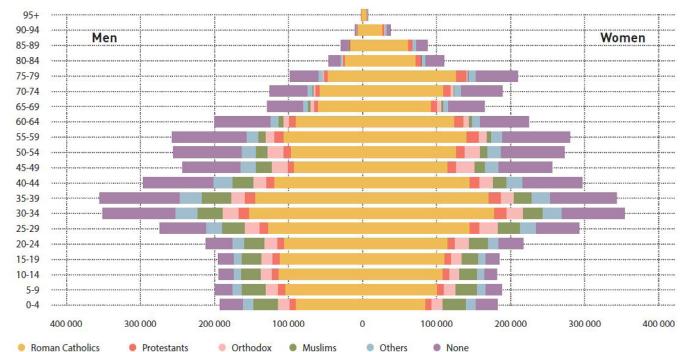
- A katolikusok 2016. évi (64%-os) aránya 2046-ban mintegy 45%-ra csökken az európai bevándorlás (Europäische Mobilität) változatban, a népesség 2046. évi számában a felekezeten kívülieké közel 25%-ra, a muszlim vallásúaké 14%-ra nő.
- A második (Diversität) forgatókönyv a nem európai térségből (főként a Közel-Keletről) érkező bevándorlók növekvő részesedését feltételezi, eszerint a kato-

likusok 45, a felekezeten kívüliek 24%-os számaránya várható 2046-ban, a muszlimoké 17%-ra nőhet.

- A katolikusok 50%-nál kisebb és a felekezeten kívüliek mintegy 28%-os számaránya várható 2046-ban a csoportok termékenységi rátáját és a vallási mobilitást (Fertilität, religiöse Mobilität) modellező számítási változatban, és a 2046. évi számarány a muszlimok csoportjában csak 12%-ra nőhet.
- A közel-keleti és afrikai bevándorlás nagyobb intenzitása esetén a muszlimok 2046-os ausztriai számaránya akár 24%-ig nőhet, különösen Bécs vallási összetétele változna, ott a muszlimok részesedése csaknem 20%-ra nőne.

A 2005 és 2015 közötti időszak népesedési mutatósorozata alapozta meg az európai és a nem európai országok (kialakult) bevándorlási trendjeinek 2046-ig terjedő kivetítését. A tanulmány a fontosabb demográfiai mutatósorozatokat német és angol nyelven² elemzi, az angol rész tartalmazza a forgatókönyvek részletes eredményeit, diagramokkal, táblázatokkal.

Bécs 2001-es népszámlálási eredményei alapján a korfa felekezetek szerinti összetétele alapozta meg a 2016-ra vonatkozó becsléseket, valamint (a négy forgatókönyvben) az adatsorok előreszámítását 2046-ra.

1. ábra: Bécs lakosságának összetétele nemek, korcsoportok és felekezetek szerint, 2001*

*A nemek, a korcsoportok és a felekezetek adatainak forrása a 2001. évi ausztriai népszámlálás.

A 2011-es ausztriai népszámlálás eredményei tájékoztatnak a fontosabb bevándorlási kategóriák felekezeti összetételéről; ezekre alapozva számították a 2016., majd a 2046. évi becsült számarányokat.

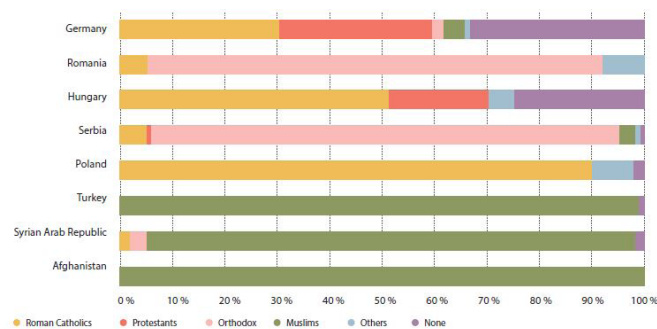
Kettős céllal végezték a népesség előreszámításait felekezeti összetétel szerint:

² Forrás: Anne Goujon – Sandra Jurasszovich – Michaela Potančoková: *Religious Denominations in Vienna & Austria: Baseline Study for 2016 – Scenarios until 2046*. Vienna, 2017, Vienna Institute of Demography, Austrian Academy of Sciences. 29–104. p.

¹ A muszlimok egy csoportot képeznek, nincs ausztriai adat a szunniták és a síták megkülönböztetésére.

- Ausztria és Bécs 2016. évi lakosságának felekezetek szerinti összetétele az előreszámítások alapváltozata a legfrissebb felmért demográfiai adatok elemzésével;
- A felekezetek 2046. évi részesedésének becslései, a termékenységi, bevándorlási, valamint felekezetek közötti mobilitási forgatókönyvek.

A tanulmány történelmi visszatekintése kiemeli a 2016-ig terjedő évtizedek tartós tendenciáit. Ilyen folyamat a lakosság szekularizálódása, ami csökkentette a római katolikus vallásúak számarányát is. Tartós trend a nem katolikus vallásúak növekvő számaránya, ez a balkáni és nem európai országokból Ausztriába bevándorlók megtartott (iszlám és ortodox) hitével függ össze. A módszertani jegyzetek tartalmazzák a népesség népmozgalmi, valamint felekezet szerinti adatainak forrásait, a mintavétel kereteit, a felmért trendek 2046-ig terjedő előreszámításának feltételezéseit.

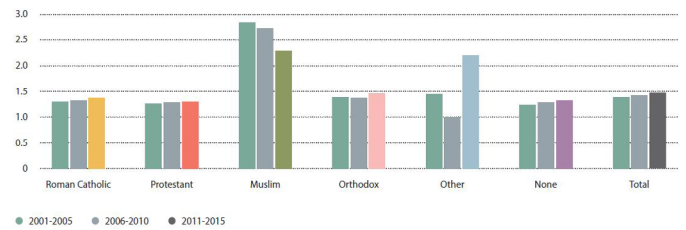
2. ábra: Az Ausztriába bevándorlók összetétele származási hely és felekezetek* szerint, 2011

* A származási hely és a felekezeti adatok forrásai a 2011. évi ausztriai népszámlálás és nemzetközi adatbázisok. A származási helyek: Németország, Románia, Magyarország, Szerbia, Lengyelország, Törökország, Szíria, Afganisztán.

A felekezet szerinti számítási tényezők:

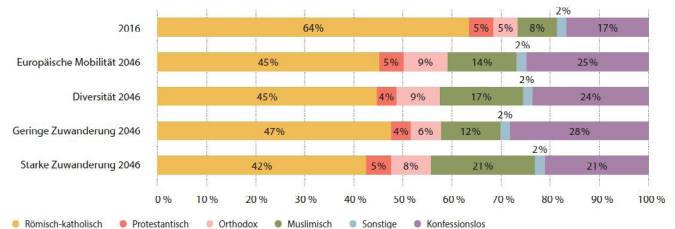
- a 2046-ig Ausztriába bevándorlók száma, demográfiai és vallási összetétele,
- a prognózis szerinti családnagyságok a csoportokban, különösen a nők vallása és a termékenységi rátájuk összefüggése,
- a felekezeten kívüliek arányának várható alakulása a mintákban.

A szerzők a 2001 és 2015. közötti időszak ausztriai népmozgalmi mutatói alapján összehasonlították a nők teljes termékenységi rátáját felekezetek szerint, és erre alapozva becsülték a vizsgált forgatókönyvek várható családnagyságait a nők korcsoportjainak megfelelő tényezőkkel.

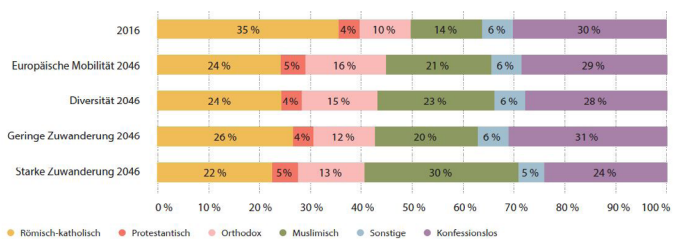
3. ábra: A nők teljes termékenységi rátája Ausztriában felekezetek és időszakok szerint, 2001–2015., a megszületett gyermekek száma

A 4. ábra Ausztria, az 5. ábra Bécs lakosságának 2016. évi becsült és a 2046. évre előreszámított felekezetek szerinti megoszlását hasonlítja össze a négy forgatókönyv³ eredményeivel az említett hat csoport szerint. A tanulmány ismerteti az előreszámítás négy forgatókönyvének mutatósorozatát és fontosabb számítási tényezőit, azok feltételezéseit.

4. ábra: Ausztria lakosságának összetétele a vizsgált forgatókönyvekben felekezetek szerint, 2016*, 2046

*A felekezetek 2016. évi megoszlása becslés eredménye.

5. ábra: Bécs lakosságának összetétele a vizsgált forgatókönyvekben felekezetek szerint, 2016*, 2046

* A felekezetek 2016. évi megoszlása becslés eredménye.

TÁRGYSZAVAK: vallásfelekezetek, szekularizáció, termékenységi mutatók, korösszetétel, népesség előreszámítás, szcenáriók, bevándorlás forgatókönyvei, Ausztria, Bécs

NÁDUDVARI ZOLTÁN

³ Az előreszámítás négy forgatókönyve a 2. és a 3. ábrán: európai országok bevándorlói, növekvő vallási sokféleség, mérsékelt ütemű bevándorlás, megnövekedett ütemű bevándorlás.

85/2017

A brazil népesség öregedésének pénzügyi kihívásai

Alfredo Cuevas – Izabela Karpowicz – Carlos Mulas-Granados – Mauricio Soto: Fiscal Challenges of Population Aging in Brazil

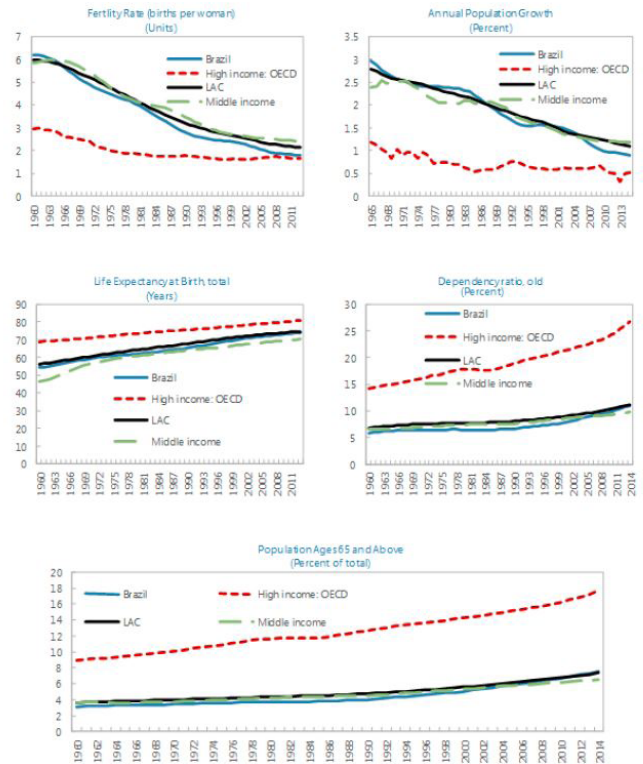
IMF Working Paper, WP/17/99, 2017. március. 1–28. p.
URL: http://www.einnews.com/pr_news/378048395/fiscal-challenges-of-population-aging-in-brazil

Brazília népessége öregszik. Brazíliában és általában Latin-Amerikában a termékenységi arányok csökkenése és a várható élettartam növekedése a demográfiai változások meghatározó elemei, a népesség növekedésének lassulását és az időskorú népesség arányának emelkedését okozva. Az utóbbi fél évszázad során a brazil termékenységi ráta felére csökkent, és jelenleg a fejlettebb országok szintjén áll. A népesség éves növekedése jelentősen visszaesett. Ugyanekkor a jövedelmek növekedése, az újraelosztási politika és az egészségügyi reformok eredményeként a várható élettartam növekszik, ami növeli az eltartottsági arányt. A 65 évesek és idősebbek jelenleg a teljes népesség 7,5%-át teszik ki, ami 2 százalékponttal több, mint egy évtizeddel korábban.

A felsorolt demográfiai trendek várhatóan hosszabb távon folytatódni fognak, vagyis tovább fog növekedni az időskorúak eltartottsági aránya. A csökkenő termékenység következtében Brazília népessége az évszázad közepére fogyni kezd. Az ENSZ előreszámításai szerint 2050-ig az időskorú népesség eltartottsági aránya – a 65 évesek és idősebbek számának aránya a 15 és 64 év közöttiekéhez viszonyítva – közel lesz a 37%-hoz Brazíliában, ami a század végére magasabb lesz, mint a fejlettebb gazdaságú országokban. Brazília statisztikai intézetének (IBGE) előreszámítása hasonló trendet prognosztizál 2050-ig, az időskorúak eltartottsági arányát 36%-osra kalkulálva.

Az öregedő népesség hamarosan pénzügyi kihívásokat okoz az ország számára, mégpedig jóval 2050 előtt. Más országoktól eltérően, ahol a népesedési egyensúly felborulása nehezebb időkben várható, a brazil nyugdíjrendszer már most deficitese, ez a Brazil Államkincstár adatai szerint 2016-ban elérheti a GDP 3,2%-át, ami egyfelől a magas kiadások, másfelől a gazdasági válság okozta csökkenő járulékbefizetések következménye. A korrall összefüggő kiadások (öregességi és egyéb nyugellátások, egészségügyi kiadások) már a következő évtized során a pénzügyi fenntarthatósággal össze nem egyeztethető szintet fognak elérni.

E kiadások már 2015-ben az összes közkiadás felét, a GDP 16%-át tették ki, és sürgős reformok nélkül 2025-re elérhetik a GDP 21%-át, 2050-ig pedig 40%-át, mivel az időskorúak népességen belüli aránya akkorra a jelenlegihez képest megháromszorozódik.

Source: World Development Indicators, The World Bank.

1. ábra: Demográfiai mutatók, 1960–2014

Forrás: Világbank. A világ országainak fejlettségi mutatói: termékenységi arány (születés/nő); évenkénti népességnövekedés (százalék); születéskor várható élettartam (össznépességre); Időskorúak eltartottsági rátája (százalék); 65 éves és idősebb népesség aránya az össznépességhez (százalék).

A grafikonokon szereplő ország(csoport)ok: Brazília; magas GDP-jű OECD országok; latin-amerikai országok; közepes GDP-jű országok.

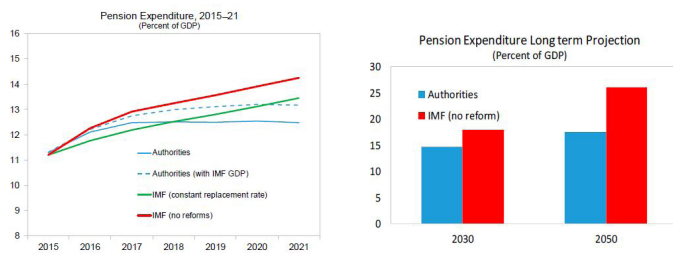
Az elmúlt időszak reformjai átmenetileg mérsékeltek a nyugdíjrendszer deficitjét, de a korrall összefüggő állami kiadások terén ismét sürgős teendők jelentkeznek. Az 1998-as nyugdíjreform korlátozottan befolyásolta a hiányt, majd 2003-ban a jogosultságokat érintő változtatásokat vezettek be a kötelező nyugdíjrendszerben. 2012-ben olyan járulékfizetési rendszert hoztak létre, amelyben csökkent a magasabb jövedelműek kötelező befizetése, fokozatosan teret adva a magánnyugdíjnak, mégpedig viszonylag mérsékelt átlépési költségekkel. Az IMF 2012-es előrejelzése pozitívnak jövedőlte a reform makrogazdasági hatásait. E reformok mégis elégtelennek bizonyultak, nem kompenzálva kellő mértékben a nyugdíjkiadások további növekedését. Az egészségügy terén a legutóbbi időkig kevés figyelmet

fordítottak a hatékonyságra és a takarékoság szempontjaira, bár a kiadások az utóbbi néhány évtized során jelentősen emelkedtek, és mind a lefedettség, mind az egészségügyi eredmények tekintetében csökkent a lemaradás a fejlettebb világ országaihoz képest.

A tanulmány több opciót vizsgál részletesebben a reformokkal kapcsolatban.

- Nyugdíjügy. A reformoknak a juttatási jogosultságok felülvizsgálatával kombinálva kell megtörténniük, és lehetővé kell tenniük a jövőbeli deficitok korlátozását úgy, hogy a munkavállalással kapcsolatos szándékoknak a lehető legkevésbé ártsanak. A nyugdíjba vonulások későbbre halasztása jelentős költségvetési megtakarításokat generálna, de önmagában ez nem lenne elegendő. A juttatások indexálási eljárásának megváltoztatása és a személyi jövedelemadó alóli mentességek kiiktatása például ugyancsak hasznos intézkedések lehetnek.

- Egészségügy. Brazíliában egyelőre fel nem tárt terület az egészségügyi kiadások korlátok közé szorítása. A fejlett gazdasággal rendelkező országok tapasztalatai révén meg lehet ismerni ezeket a lehetőségeket. E reformok hatását ugyanakkor nehéz előre számszerűen megbecsülni, ugyanis az élettartamok trendjei, a gondozás változó normái, valamint az új technológiák bevezetése új igényeket állítanak fel az egészségügyi rendszerekkel szemben. Mindez alátámasztja az egészségügyi szolgáltatásokkal és használatukkal kapcsolatos hatékony eljárások folyamatos tökéletesítésének szükségességét.

2. ábra: A nyugdíjköltségek a GDP százalékában, 2015–2021
 Forrás: a magánszektor és a közszolgálat kötelező nyugdíjrendszereinek (RGPS és RPPS) jelentései, valamint IMF szakértők becslései.

Az időskorral összefüggő költségvetési programokat sürgősen el kell indítani, de figyelembe véve a fokozatosság elvét.

TÁRGYSZAVAK: népesség öregedése, termékenység, népességfogyás, nyugdíjrendszer, egészségügyi rendszer, költségek, GDP, nemzetközi összehasonlítás, Brazília

RÓZSA GÁBOR

86/2017

A belső vándorlás szintjei és módozatai Európában. Kohorszvizsgálat

Aude Bernard: Levels and Patterns of Internal Migration in Europe: a Cohort Perspective

Population Studies, 2017. 3. sz. 293–311. p.

DOI: [10.1080/00324728.2017.1360932](https://doi.org/10.1080/00324728.2017.1360932)

Európa jelentős eltéréseket mutat a belső migrációt illetően: nagyfokú mobilitást Észak- és Nyugat-Európában, alacsonyabbat a dél- és kelet-európai országokban. A belső vándorlás szintjeinek országhatárokon átvitelő különbözősége azonban továbbra sem egyértelmű, mivel eddig szinte kizárólag keresztmetszeti adatok alapján vizsgálták őket egy adott időszakra vonatkozóan.

Jelen tanulmány kohorsz megközelítést alkalmaz tizennégy európai ország (Anglia, Ausztria, Belgium, Csehország, Dánia, Franciaország, Görögország, Hollandia, Lengyelország, Németország, Olaszország, Spanyolország, Svájc és Svédország) mobilitási adataira a belső vándorlás szintjeinek és módozatainak megértése érdekében. Azt is felfedi, hogy a vándorlási szintkülönbségek főként az ismételt költözés mértékétől függenek, amelyet alátámasztanak a vándorlási életút átlagos hosszát meghatározó, első és utolsó költözés átlagéletkorai közötti különbségek.

Az elemzés hét mutatószámot vizsgál, amelyek a vándorlási kohorsz kulcsfontosságú dimenzióit tárják fel. Ezek közé tartozik a teljes vándorlási arány, a teljes vándorlási eloszlás, az időzítés, az intervallum és a vándorlási növekedési valószínűség, amelyeket az angol longitudinális időskorvizsgálat (English Longitudinal Study on Ageing – ELSA) és az európai egészségügyi, öregezési és nyugdíjazási felmérés (Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe – SHARE) részeként felmért, retrospektív vándorlási életutak alapján vizsgáltak. A tanulmány a korai és középső felnőttkorban történő költözésekre koncentrálna, ezzel kizárva a gyermekkori költözéseket (amelyek minőségileg különböznek a független felnőttekétől), és biztosítva, hogy a vándorlási életutak összehasonlítható hosszúságúak legyenek országtól és születési évtől függetlenül.

Bár a minta 1918 és 1957 között született egyeneket foglal magába, az elemzés elsősorban az 1947 és 1957 között született, legfiatalabb kohorszra (n=14 298) koncentrálna, hogy időszerű képet vázoljon az európai vándorlási mintázatokról.

Ha a tizennégy európai országot a teljes vándorlási arány szerint rangsoroljuk az 1947 és 1957 között születettek alapján, a legmagasabbtól a legalacsonyabbig,

jelentős eltéréseket kapunk. A korai és középső felnőttkori költözések átlagos száma ötnél magasabb Dániában, míg kettőnél alacsonyabb Lengyelországban, Ausztriában, Csehországban és Görögországban. Egyértelmű észak-déli és kelet-nyugati irányú csökkenő tendencia rajzolódik ki: Dánia, Anglia és Svédország magas teljes vándorlási arányszámaival, amelyek dél és kelet fele haladva, Hollandián, Svájcban és Belgiumon keresztül, Olaszországban és Spanyolországban tovább csökkenve, Csehországban és Görögországban igen alacsony szintre süllyednek.

Az országokénti teljes vándorlási eloszlás csökkenő sorrendje arra utal, hogy az északi és a nyugat-európai országok magas teljes vándorlási arányszámai a helyben maradó személyek nagyon alacsony és a gyakori költözők magas arányának (öt vagy több költözés) tulajdoníthatók. Ezzel ellentétben az alacsony mobilitású déli és kelet-európai országok ellentétes mintázatot mutatnak, jelentős a helyben maradók és alacsony a gyakori költözők aránya.

Az eredmények megerősítették, hogy az 1918 és 1957 között születettek egymás után következő kohorszai esetén megmaradt az észak-nyugat–dél-keleti irányú csökkenés a magastól az alacsony mobilitás felé, amely az európai országok közti magatartáskülönbségekre utal. A tanulmány vándorlási mintázatokat vizsgált a vándorlási növekedési valószínűség, a teljes vándorlási eloszlás, a vándorlások közötti intervallum és az időzítés mutatószámai segítségével, és megpróbálta megtalálni e mutatók és a vándorlási szintkülönbségek közötti összefüggéseket. Kiderült, hogy a helyben maradó egyének aránya országonként változik, de az egész életre vonatkozó helyi kötődés csak kis mértékben járul hozzá a vándorlási szintek közti különbségekhez.

A legfontosabb tényező az európai vándorlási különbségek esetén az alkalmak száma, ahányszor a költözők életük során lakóhelyet változtatnak. Dél- és Kelet-Európában a harmadik költözés után 20% alá csökken az újabb költözés valószínűsége, míg egyes észak- és nyugat-európai országokban az újabb költözés valószínűsége körülbelül 50% marad az ötödik, de akár a hatodik költözésig. Az életkori mintázatok elemzése azt mutatta, hogy a vándorlás gyakoriságának különbségei a felnőttkorban történő első és utolsó költözés átlagéletkoraiban bekövetkező variációkhoz kötődnek, amelyek együttesen behatárolják azon évek átlagos számát, amikor a népesség mobilis. A hosszabb átlagos „vándorlástörténettel” rendelkező populációk magasabb vándorlási szinttel rendelkeznek, és fordítva. Az első költözéskori átlagéletkor különösen fontos,

mert a vándorlási életút kezdetét jelöli, és befolyásolja a későbbi költözés valószínűségét.

A vándorlási növekedési valószínűség azt jelzi, hogy a fiatalabb felnőttek nagyobb valószínűséggel költöznek újból, és ennek eredményeképpen magasabb teljes vándorlási arányt érnek el, mint a később költözők.

TÁRGYSZAVAK: belső vándorlás, nemzetközi összehasonlítás, ismételt költözés, teljes vándorlási arányszám, vándorlási növekedési valószínűség, teljes vándorlási eloszlás, kohorszvizsgálat, ELSA, SHARE, Európa

BÁNDI MELISSA

87/2017

A szabályozatlan vándorlás politikai kihívásai Európában

Iraj Roudgar: The Policy Challenge of the Irregular Migration in Europe

Review of Public Administration and Management, 2017. 2. sz. 213. p.

DOI: [10.4172/2315-7844.1000213](https://doi.org/10.4172/2315-7844.1000213)

A globalizáció megváltoztatja a hagyományos politikai világtérképet, így a politikai és földrajzi határok is eltűnnek. Emellett egyik következménye világméretben az emberek gyorsuló, határokon átnyúló helyváltoztatása. Az ENSZ adatai szerint az utóbbi 15 évben egyre gyorsult a nemzetközi vándorlásban részt vevők száma, 2015-re elérte a 244 milliót, amelyből mintegy 76 millióan Európában élnek. E jelenség részeként az európai országokba történő szabályozatlan bevándorlás társadalmi-politikai fenyegetettséget is jelent e régió országai számára. Következésképpen az uniós politikai döntéshozók a nyilvánosság és a politika részéről egyre növekvő nyomásnak vannak kitéve az illetéktelen bevándorlók áramlása miatt minden befogadó országban.

Mi fékezheti meg a további beáramlást? Jelenleg ez a legfontosabb kérdés.

Az Iszlám Állam felemelkedése Közel-Keleten és Észak-Afrikában 2014-ben, az arab tavasz nyomán, annak következménye, hogy a demokratizálódási mozgalom kudarcot vallott a régióban. Az iszlamista szélsőséges csoport polgárháborúkat és politikai instabilitást okozott Szíriában, Irakban és Líbiában, valamint a terrorista támadások új formáit világszerte. Emellett a hazájuk elhagyására kényszerülő hatalmas tömegek áradatát indította el, elsősorban az európai államok felé. A közel-keleti és észak-afrikai humanitárius válság e következménye rámutat az EU határellenőrzési poli-

tikájának hiányosságaira. 2016-ban a Frontex (Európai Határ- és Partvédelmi Ügynökség) például arról tájékoztatót, hogy 2015-ben több mint 1,8 millió ember lépte át illegálisan az Európai Unió határait. Ugyanakkor az Európai Politikai Stratégiai Központ azt közölte, hogy 2011 és 2016 között körülbelül 630 ezer bevándorló érte el Olaszországot szabályozatlan körülmények között, a közép-mediterrán útvonalon keresztül. Az Eurostat szerint 2016-ban 1,4 millió ember hagyta el szülőföldjét és próbált eljutni európai országokba.

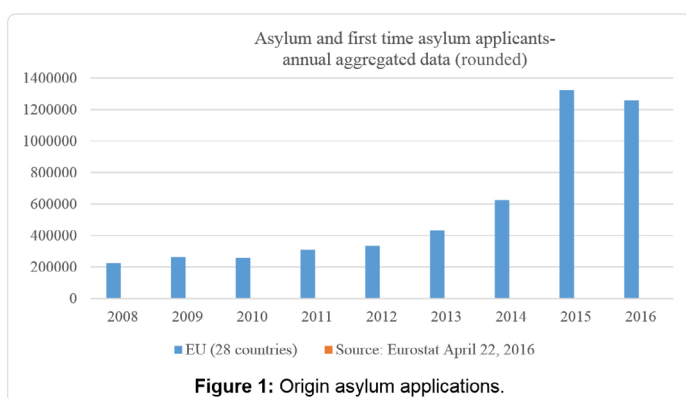
Az ábrán az EU tagállamaiban és az Európai Szabadkereskedelmi Társulás (EFTA) országaiban évenként első ízben regisztrált menedékkérelmek száma látható. Az ábra a valamennyi tagállamban benyújtott menedékkérelmek számát tükrözi, de nem egyenlő az egyes országokban tartózkodó menedékkérők számával. Ez azt mutatja, hogy a Közép-Kelet és Észak-Afrikát erőszak és kényszer miatt elhagyó személyek áramlása az európai országok felé évről évre gyorsuló ütemben növekszik. A tömegek vándorlását nemcsak a célországokban remélhető jobb élet lehetősége motiválja, hanem a hazájukban és régiójukban kialakult politikai helyzet, instabilitás, polgárháborúk, vallási üldöztetés jelentős taszító hatása is. Másfelől a potenciális befogadó országok szabadsággal, jóléttel és foglalkoztatással kapcsolatos politikai motivációi és döntései is ösztönzik a bevándorlókat.

A vándorláspolitikai intézkedések fontos szerepet játszanak a legális nemzetközi vándorlás feltételeinek és következményeinek meghatározásában. A szabályozatlan vándorlással kapcsolatban azonban az európai országoknak nincs realisztikus politikája, így jelentős reformokra van szükség ezen a téren. Az egyik innovatív megoldás a bevándorlási politika megváltoztatásában például a hatékonyság javítása, a probléma helytelen kezelésének megszüntetése, a jogszabályok és jogalkotási rendszerek egyértelművé tétele az Unióba irányuló további tömeges migráció megfékezésére érdekében. Az EU bevándorlási politikájának megfelelően az európai országok közös bevándorlási politikát dolgoznak ki, hogy az EU-ba irányuló legális migráció ellenőrizhető legyen. Ugyanakkor azonban a szabályozatlan bevándorlásra vonatkozóan a tranzitországokkal való együttműködésre nincs közös politika, noha a két fél közötti szorosabb együttműködés fontos lépés lenne a cél felé.

Ezért a Közép-Keletről és Észak-Afrikából történő szabályozatlan bevándorlás továbbra is az egyik legsúlyosabb politikai, kulturális és gazdasági kihívás az európai társadalmak politikai döntéshozói számára. Ez a korábban elképzelhetetlen, új globális zűrzavar új kihívásokat jelent: a keleti politikai események nyugati társadalmakban megnyilvánuló következményeit és fordítva. Ebben a komplex és bizonytalansággal teli helyzetben a politikai döntéshozók olyan új kihívásokkal szembesülnek, amelyek eltérnek a korábbi tapasztalatoktól, és a politikai intézkedések megváltoztatása szükséges, az új globális helyzetnek megfelelően.

TÁRGYSZAVAK: globalizáció, szabályozatlan bevándorlás, vándorláspolitikai, külső határok, Európai Unió

BÁNDI MELISSA

1. ábra: Az első ízben menedékkérelmet benyújtók összesített száma, 2008–2016

Forrás: Eurostat, 2016.

Az utóbbi évek során a rendszeres migrációs áramlások exponenciális növekedését lehet tapasztalni, különösen a tengeri és kiemelten a közép- és kelet-mediterrán útvonalakon. Tekintettel a határoknál tapasztalható és az EU-n belüli intézkedésekre, az uniós külső határokon előforduló tömegáramlások fenyegető hatással vannak az EU belső biztonságára.

Társadalom

88/2017

PIAAC: új elgondolás egy új korszakhoz

Irwin Kirsch – Mary Louise Lennon: PIAAC: a New Design for a New Era

Large-scale Assessment in Education, 2017. 11. 1–22. p.
DOI: [10.1186/s40536-017-0046-6](https://doi.org/10.1186/s40536-017-0046-6)

Új korszakhoz új elgondolást hirdettek a nyolcvanas évek elején amerikai kutatók, amikor módosítva az Amerikai Egyesült Államok oktatási teljesítményértékelését létrehozták a National Assessment of Educational Progress (NAEP) új változatát. Bő harminc évre rá az OECD szervezésében megindult a Programme for the Assessment of Adult Competencies (PIAAC) felmérés. A PIAAC, a Felnőttek Képesség- és Kompetenciamérési Programja ismét új elgondolást képvisel, újfent gyökeresen megváltozott feltételek között. Ismeretes, hogy a 2008-ban kezdeményezett vizsgálat első fordulójára 2012-től Ausztráliától Lengyelországon és Németországon át az Egyesült Államokig huszonnégy országra terjedt ki; a második forduló kilenc országot fogott át (Chilét és Görögországot, Új-Zélandot és Szlovéniát is érintve), míg a harmadik forduló Magyarországon kívül további négy országot (Ecuador, Kazahsztán, Mexikó, Peru).¹

A nagymintás nemzetközi vizsgálatok előzményeit ismerteti a tanulmány első harmada. A képességek és ismeretek iskolai teljesítményértékelésének vizsgálatában úttörőként tartják számon azt a tizenkét országra kiterjedő felmérést, amelyet a képességek és a nem verbális készségek felmérésére végeztek tizenhárom esztendő diákokon 1958 és 1962 között, a tanulmányt közlő folyóirat intézményének (International Association for the Evaluation of Educational Achievement, IEA) irányításával. Jelentősége abban rejlett, hogy igazolta: lehetséges a képességek nemzetközileg összehasonlítható vizsgálata. Ugyanebben az időben az Egyesült Államokban jelentkezett az igény az oktatási rendszer folyamatos értékelésére: a már említett NAEP első változatát 1969-ben végezték, tizenhét esztendő diákokon. A felmérés megújításában kulcsszerepet játszott a törekvés, hogy túllépjenek az egyedi kérdésekre adott válaszok értelmezésén; ehhez a pszichometriában alkal-

mazott valószínűségi tesztelméletet (Item Response Theory, ITR) vették igénybe; a másik újítás a kiegyensúlyozott nem teljes blokkok (Balanced Incomplete Block, BIB) módszere lett. Az első az egyes tételeket valószínűségi sorrend szerint rendezi, a második a válaszadóktól a tételek teljes készletének csupán egy-egy részét kéri. Az így kialakított eljárások olyan nemzetközi vizsgálatokba torkolltak, mint a Matematikai és Tudományos Tanulmányok Nemzetközi Trendjeinek Vizsgálata (TIMSS), valamint az Olvasási Műveltség Előrehaladásának Nemzetközi Vizsgálata (PIRLS), végül pedig a szintén a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) égisze alatt végzett Nemzetközi Tanulói Teljesítmény-mérés Programja (PISA).

A kilencvenes évektől a politika felismerte a humán tőke, azaz a felnőttek azon képességeinek és ismereteinek jelentőségét, amelyeket az iskolai oktatás, majd a későbbi képzések során szereztek: megkezdődött a 16–65 éves korosztályok ilyen jellegű vizsgálata. Közülük az első nagymintás, interjúkon alapuló nemzetközi vizsgálat a Felnőttek Szövegműveltségi Felmérése (IALS) volt, amelyet 1994 és 1999 között több hullámban végeztek, összesen huszonnégy ország és alrégió bevonásával. Ezt követte a Szövegműveltség az Élethez (ALL), tizenegy országban. Mindkét felmérés a szövegműveltség tág értelmezéséből indult ki, eredetük az Egyesült Államokban és Ausztráliában a nyolcvanas évek végén érvényes felfogást követte – így az értékelés nyílt feladatokat is tartalmazott. Az IALS három terület köré csoportosította a szövegműveltségi feladatokat (próza, dokumentum- és mennyiségi műveltség). Az IALS és az ALL hozzájárult a PIAAC fejlesztéséhez: megoldások születtek az értékelési eszközök fordításaira, kidolgozták az egyes nyelvi változatok összehasonlíthatóságának módjait, a pontozások egybevetettségét.

A tanulmány második része a PIAAC eredményeit vázolja: a felnőttkori képességek értékelésének első számítógépes alapú felméréseként több újítás bevezetését valószínűsítette meg. Közülük sorolható a többszakaszos adaptív tesztelés, a háttérkérdőívhez vezető automatikus útvonal, a kognitív képességek értékelésének összehangolt módja, a nyílt tételek teljesen automatizált pontozása ötvennél több nyelv bevonásával, kiterjesztése a napjainkban mérhető képződményekre (mint az elektronikus szövegek és az interaktív feladatmegoldás), az adatok jobb értelmezését szolgáló naplófájlok használata.

TÁRGYSZAVAK: képességmérések, nagymintás felvételek, PIAAC

¹ Magyarországon a felmérés 2017. szeptember 1-jén indult a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatal vezetésével, a Nemzetgazdasági Minisztérium és a Központi Statisztikai Hivatal részvételével működő konzorcium keretei között. Honlapja: <https://piaac.nive.hu>; a felmérés részleteiről tájékoztat a KSH aloldala: <https://www.ksh.hu/piaac>.

89/2017

Személyiség, kompetenciák az életminőség alakulásában: a német PIAAC longitudinális vizsgálat eredményei

Beatrice Ramstedt – Daniel Danner – Clemens Lechner: Personality, Competencies and Life Outcomes. Results from the German PIAAC Longitudinal Study *Large-Scale Assessments in Education*, 2017. 2. sz. 1–19. p. DOI: [10.1186/s40536-017-0035-9](https://doi.org/10.1186/s40536-017-0035-9)

A kognitív készségek, mint az olvasás és a számolás (szöveg- és számbeli műveltség), kétségkívül jelentős előrejelzők az életminőség összetevőinek alakulása szempontjából (végzettség, jövedelem, egészség). Vizsgálatuk nemzetközi méretekben is zajlik (így a fiatalok jellemzőit firtató Programme for International Student Assessment, a PISA felméréseiben, valamint a felnőttek készségeit feltáró PIAAC vizsgálatában). Mellettük mindinkább elfogadottá válik a személyiség egészének feltérképezésére irányuló, következőképpen a kognitív szférán túli készségek vizsgálatának szükségessége is. Erre utal, hogy a PIAAC következő, 2018-ban esedékes hullámának előkészületei keretében szakértői csoport foglalkozik a kérdéssel, vajon mely nem kognitív készségek mérésével kellene kiegészíteni a programot; hogy a PISA menetrendjét készülnek megtoldani az értelmén kívüli készségekre vonatkozó kérdésekkel; s végül erre vall, hogy a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) szakértői már dolgoznak egy Társasági és Érzelmű Longitudinális Felmérés (Longitudinal Study of Social and Emotional Skills) előkészítésén.

A szerzők emlékeztetnek rá, hogy egyes pszichológusok a XX. század dereka óta sürgették az 1904 óta forgalomban lévő általános intelligencia, a „g” faktor, illetve társa, a különleges képességeket jelző „s” faktor mellett a tesztekbe felvenni egy „x” faktornak nevezett tényezőt is; ezek azonban visszhangtalanok maradtak, a nem kognitív készségek vizsgálatai nem törtek utat maguknak. Ritka kivétel volt elméleti értelmezésük is – közöttük szerepel Phillip L. Ackerman 1996-os értekezése,¹ ahol vázolta PPIK néven ismert elgondolását (a rövidítés feloldása: intelligencia mint folyamat, személyiség, érdekek és ismeretek).

A tanulmány a pszichológiában a személyiség ötfaktoros vonásmodelljeként, azaz a Nagy Ötösként (Big Five) ismert csoportosítást alkalmazza, kiegészítésként a PIAAC eredményeinek értelmezéséhez. Az öt dimenzió között

szerepel az extroverzió (tartalmazva a szociális nyitottságot, a társasági viselkedést), a barátságosság (könnyű-e együttműködni az illetővel a környezete szerint), a lelkiismeretesség (beleértve az új tudás megszerzésének igényét), az érzelmi stabilitás (mennyire nyugodt és stabil, magabiztos). Az ötödik, már korántsem egyértelmű dimenzió a nyitottság (mennyire fantáziadús, mennyire nyitott az új tapasztalatok iránt) – ez a vonás hol kultúraként, hol intellektusként bukkan fel.²

A szerzők hangsúlyozzák: tisztában vannak a Nagy Ötös elméleti kidolgozatlanból fakadó, letisztultnak nem mondható jellegével, de mivel ezek a vonások tartalmazzák a személyiség általánosan meghatározónak tekinthető jegyeit, felvetik a kérdést, milyen magyarázó erővel rendelkezhetnek az alapvető készségek, mint az olvasás és a számolás előrejelzésében az életesemények alakulására vonatkozóan.

Az adatok forrását egyfelől a PIAAC 2012. évi német változata adta (5465 fős mintán), másfelől az ezt kiegészítő, ugyanerre a mintára támaszkodó, 4122 fő részvételével elvégzett 2014. évi következő vizsgálat. Az eredeti felvétel a 16 és 65 év közötti megkérdezettek készségei és a munkaerőpiacon betöltött szerepük közötti összefüggéseket tárta fel. Az önkéntes válaszadók ötven eurós díjban részesültek a negyvenöt perces személyes interjúban és a mintegy hatvan perces, kognitív készségeket firtató felmérésben való közreműködésükért. A következő felmérés szintén önkéntes volt, ellentételezésére huszonöt eurót fordítottak fejéenként. Az eredeti felmérésben a szöveg- és számbeli műveltség mérése tíz-tíz könnyen érthető érték becsülésével történt; a longitudinális változat az élet tizenegy területével való elégedettséget is vizsgálta (a munkától az alváson keresztül a személyes jövedelemig). Felvették az iskolai végzettség, az egészség, a munkaerőpiacon való részvétel, a tanfolyamokon való részvétel adatait, valamint a társadalmi-gazdasági jellemzőket is.

A vizsgálat első lépésében szemügyre vették a Nagy Ötös és a két alapvető készség kapcsolatát, a második lépésben igyekeztek feltárni azt a mértéket, amelyben az öt alapvető személyiségvonás magyarázza az életminőségre a készségeken és a társadalmi-gazdasági jellemzőkön kívül ható összetevőket. Következtetéseik szerint a készségek megállapított szintjével kiigazítva a személyiség öt alapvető vonása járulékosan előrejelzi az életminőség alakulását, főleg az étellel való elégedettség

¹ Phillip L. Ackerman: A Theory of Adult Intellectual Development. Process, Personality, Interests, and Knowledge. *Intelligence*, 1996. 2. sz. 227–257. p.

² Mirnics Zsuzsanna: *A személyiség építőkövei. Típus-, vonás-, és biológiai elméletek*. Budapest, 2006, Bölcsész konzorcium, 57–64. p. <http://gepeskonyv.btk.elte.hu/adatok/Pszichologia/21Mirnics/MirnicsZsuzsanna.pdf>

tekintetében – és kevésbé a végzettséget, a foglalkozási státuszt és a jövedelmet illetően. A lelkiismeretesség és az érzelmi stabilitás erőteljes előrejelzőkként tűnt fel. Erősen kérdéses maradt viszont a nyitottság és a jövedelem közötti kapcsolat, amely kimondottan negatívnak bizonyult. A szokatlan jelenség feltehetőleg az egyes országok és kultúrák közötti különbségekre vezethető vissza: korábbi vizsgálatok szerint Hollandiában például negatív volt a férfiak, közömbös a nők esetében. A kognitív készségeken túli elemek – mint a Nagy Ötösben foglalt személyiségvonások – beillesztése a PIAAC-hoz hasonló nagymintás vizsgálatokba tehát árnyalhatja az elemzések végkövetkeztetéseit.

TÁRGYSZAVAK: kompetenciák, személyiségvonások, jövedelem, jóllét

HOLKA LÁSZLÓ

90/2017

A kompetenciák fokozatai: az iskolai végzettség és a felnőttkori készségek közötti viszony nemzetközi egybevetésben

Natascha Massing – Silke L. Schneider: Degrees of Competency: the Relationship Between Educational Qualifications and Adult Skills Across Countries *Large-scale Assessments in Education*, 2017. 6. sz. 1–34. p. DOI: [10.1186/s40536-017-0041-y](https://doi.org/10.1186/s40536-017-0041-y)

Az iskolai végzettség és a szövegbeli műveltség közötti szoros viszony nyilvánvaló: az oktatás feladata, hogy felvérteze az egyént a társadalom életében való részvételre. A közvetlen kapcsolat következtében a végzettséget gyakorta használják a „humán tőke” megfelelőjeként, ami viszont elméleti szempontból erősen vitatható eljárás. A felnőttek készségeit feltáró felmérések tanúsága szerint a formális iskolai végzettség nem magyarázza teljes mértékben a felnőttek készségeiben meglévő különbségeket, mellette számos további tényező játszhat szerepet. A tanulmány ezek feltérképezésére vállalkozott: a PIAAC 2012. évi fordulójában részt vevő huszonegy ország adatait használva forrásként az iskolai végzettség és az olvasás- és írásbeli készségek viszonyát firtatja, leszűkítve az alanyokat a 25 évesekre és annál idősebbekre. A végzettségre vonatkozó ISCED-nómenklátúra harmonizált változatát alkalmazza ugyan, ám az egyes országok oktatási rendszerei közötti különbségek miatt finomabb változatokat használ, az ISCED 3-4 esetében például különválasztja a szakképzést nyújtó és nem nyújtó formákat.

A kompetenciák az érintettek képességét jelentik arra, hogy megfelelően cselekedjenek egy-egy adott helyzetben, a szövegbeli kompetenciák pedig a szövegalapú információk elérését, megértését, elemzését, valamint egyes matematikai információk esetében azok adott bemutatási formáinak (képek, grafikonok) hasonló kezelését feltételezik. Így tanulmányukban a szerzők a kompetenciákat és a készségeket egyenértékű fogalmakként használják. Habár a nagymintás felmérésekben feltételezik, hogy az egyes kompetenciák és az általános kognitív képességek, azaz a változó (a kikristályosodottal ellentétes, fluid) intelligencia egymással felcserélhető fogalmak, az eljárás elméleti szempontból nem helytálló. És míg a képességeket folyamatos és rendszerint nem megfigyelt jellemzőkként tanácsos értelmezni, az iskolai végzettség fokozatai velük ellentétben külsőleg kifejezésre jutó elemek, a kulturális tőke intézményesült és objektíválódott megnyilvánulásai.

A tudás megszerzése és a kompetenciák kialakulása nem korlátozódik a formális oktatásra és végzettségre. Korábbi kutatások kimutatták, hogy a kognitív képességek kialakulása szoros korrelációt mutat a szülők és a gyermekek között; a család kulturális hatásának további eleme a migrációs háttér; gazdasági téren pedig fontos szerepet játszik, hogy az érintettek gyermekkoruk idején milyen anyagi helyzetben voltak a szüleik. A kompetenciák megszerzése nem ér véget az oktatási intézmények látogatásával: a munkahely és a szabadidős tevékenységek a későbbi életszakaszok folyamán is gyarapítják ezeket.

Az elemzés első lépésben a végzettségi adatokat kiigazítja az olyan tényezőkkel, amelyek feltehetőleg hatást gyakorolnak az oktatáshoz történő hozzáférésre, valamint a különböző végzettségek és a szövegbeli készségek megszerzésére – így kiterjed a szülők végzettségére, a nyelvtudásra és a migrációs háttérre. Második lépésben pedig figyelembe vették a készségek alakulására a formális iskolai végzettség megszerzése után ható tényezőket, közöttük a megkérdezettek foglalkozását és a készségek otthoni alkalmazását. Részleteit tekintve tehát a szülők végzettségét csupán az ISCED tág, háromosztatú beosztásával mérték. A család kulturális hátterére a megkérdezett otthonában tizenhat éves korában található könyvek száma utalt. A migrációs múltat egyfelől azzal tisztázták, külföldön született-e az illető, másfelől, hogy anyanyelve eltér-e a felmérésben használttól. A kompetencia iskolalátogatás utáni alakulását az otthoni olvasási skála mutatta, továbbá az, hogy az előző tizenkét hónapban részt vett-e formális vagy informális képzésben.

Bevontak a foglalkozási csoportot jelző dummy-változókat is, végül pedig kontrollváltozókként a nemet és az életkort alkalmazták.

A szerzők következtetéseiket a címzettek két csoportjának szánják. Az elsőbe a készségeket az iskolai végzettséggel helyettesítő kutatókat sorolják, a másodikba a jövőben elvégzendő PIAAC-felmérések előkészítőit. Az első tábor tagjait arra figyelmeztetik, hogy a készségek elemzésében az ISCED szintjei alacsony validitással rendelkeznek. Ezért a tüzetesebb vizsgálathoz ennél a nomenklatúránál részletesebb bontás szükséges: a középfokú szakképzésben részesülteket a felső középfokú, nem szakmai végzettséggel rendelkezőkkel tanácsos összevonni – és mivel a középfokú, szakmai és szakképesítést nem adó iskolai képzések között a PIAAC-ban részt vevő országok többségében jelentősek a különbségek, ahol csak lehetséges, érdemes külön, önállóan kódolni ezeket.

A PIAAC számára megfogalmazott javaslatok közül az első azt emeli ki, hogy a szövegbeli műveltség kialakulása kapcsán nem szabad egyszerű háttérváltozóként kezelni a végzettséget, lévén, hogy ebből a szempontból nagyok a különbségek a továbbtanulásra, illetve a munkaerőpiacra való kilépésre készülők között. Másodsor, keveset tudni a megkérdezetteknek az oktatási rendszerbeli pályafutásáról, holott a továbbtanulás egyes pontjai országonként más-más tanulási környezetet teremtenek, ami a készségek megszerzésében eltérésekhez vezet. Szerencsére a PIAAC következő hulláma már érinti a kérdést. Harmadszorra azt ajánlják, hogy gazdagítsák a háttérváltozók készletét, hogy kidomborodjanak a felnőttkori készségek kialakulására ható tényleges oksági mechanizmusok. A további elvárások sora az egyes kohorszok részletesebb tanulmányozására, az ISCED-osztályokkal való egybekapcsolásukra, a készségek egyéni meghatározóinak feltárására irányul.

TÁRGYSZAVAK: felnőttkori készségek, ISCED-osztályok, PIAAC

HOLKA LÁSZLÓ

91/2017

A társadalmi-demográfiai indikátorok, az intelligencia és a kontrollhelyzet mint a felnőttkori pénzügyi jóllét előrejelzői

Adrian Furnham – Helen Cheng: Socio-Demographic Indicators, Intelligence and Locus of Control as Predictors of Adult Financial Well-Being

Journal of Intelligence, 2017. 2. sz. 1–11. p.

DOI: [10.3390/jintelligence5020011](https://doi.org/10.3390/jintelligence5020011)

A felnőttkori pénzügyi jóllét elérésére ható tényezők több tudományág érdeklődésének homlokterében állnak, így vizsgálja a pénzügykutatás, a közgazdaságtan, a szociológia. Mindegyikük más-más összetevőkre helyezi a hangsúlyt. A Londoni Egyetem legrégebbi részlegén, a University College London (UCL) keretén belül dolgozó kutatók pszichológiai megközelítésben tárják fel a felnőttkori anyagi jóllétet előrejelző elemeket, hogy szemügyre vegyék az egyéni megkülönböztető tényezőket még a felnőttkort megelőző időszakban. A pénzügyi jóllétet a nettó jövedelem, a lakástulajdoni viszony és a lakóhely nagysága alapján mérve szemügyre veszik az adott szintek elérését befolyásoló társadalmi-demográfiai tényezőket, s legfőképpen a pszichológiai tényezők készletét: az intelligenciát, az önbecsülést, a kontrollhelyzetet – azt, hogy az egyén milyen mértékben érzi felelősnek magát mindazért, ami cselekedetei kapcsán történik vele (a kontrollhelyzet kívülre helyezők nagy valószínűséggel abban hisznek, hogy az események tőlük függetlenül történnek) –, végül pedig az esetleges rossz közérzetet (pszichológiai zavart). Hipotéziseik szerint a szülők társadalmi státusza jelentékeny előrejelzője a felnőttkori sikereknek, akárcsak a gyermekkori intelligencia és a kontrollhelyzet, s hogy a pszichés zavarok szignifikánsan befolyásolják a végeredményt – miként a végzettség és a foglalkozási presztízs is.

Az adatok a Nagy-Britanniában 1958 óta futó kohorszvizsgálatok 1970. évi hullámából (áprilisi születésűek) származnak.¹ Maga a longitudinális felmérés 16 571 egyénre terjedt ki; az elemzés céljaira a megkérdezettek születésekor, majd 10, 16, 30, 34 és 38 éves korukban rögzített adatok szolgálták, így végeredményben 4790 fős mintát jelentettek (közülük 53% volt nő).

Az alkalmazott nyolc változó közül az első a család társadalmi háttérére, amely a szülők társadalmi osztályára és iskolai végzettségükre vonatkozó információkat tartalmazott. A szülők besorolásának alapja a megkérdezettek születési idejére vonatkozóan a brit népeség-nyilvántartó regiszter (RGO) megfelelő, foglalkozásokon alapuló, hat osztályból álló beosztása volt, míg a szülők végzettségét a tanulmányaik befejezésekor észlelt szint adta meg. A gyermekkori intelligencia mérésének támpontját a tízesztendős tanulók felmérésére kidolgozott képességi skála jelentette; az önbecsülés mértékét

¹ Magyarországon az első kohorszvizsgálat 2018-ban esedékes, a KSH Népeségtudományi Kutatóintézetének gondozásában: <http://demografia.hu/hu/kutatasok/394-kohorsz-18-magyar-szulesesi-kohorszvizsgalat>.

ugyancsak tízesztendőös korban az ezt szolgáló teszt kitöltésével becsülték meg. Hat évvel idősebb korban történt a kontrollhely megállapítása egy 19 kérdésből álló íven. Az ezt követő „közérzeti leltár” 24 tételből álló, önkitöltéses kérdőív, tartalmazta a depressziót, a szorongást, valamint a pszichoszomatikus tüneteket feltáró tudnivalókat. Az iskolai végzettséget a megkérdezettek 34 éves korában rögzítették, besorolva őket a megfelelő, hat fokozatból álló nemzeti nómenklátúra osztályaiba. A foglalkozási presztízs iránt a megkérdezettek 38 esztendőös korában érdeklődtek. Végül a nyolcadik, látens változót jelentő felnőttkori pénzügyi jóllét egyes összetevőire szintén 38 évesen kellett válaszolni, közöttük találhatók a heti nettó jövedelemre, a lakástulajdonosi viszonyra, a lakás nagyságára (szobák száma) irányuló kérdések.

A mintán elvégzett korreláció- és varianciaelemzéseket követően strukturális egyenletek modellezésével (SEM) ellenőrizték a modellek illeszkedését. A tanulmány következtetései szerint a különböző életkorokban mért független változók mindegyike szignifikáns korrelációt mutatott a későbbi pénzügyi jólléttel. És bár a jövedelem nagysága tekintetében a nemek között jelentős különbségek mutatkoztak, a végeredmény mindkét nemnél meglepően hasonlóan alakult. Az elemzések eredményei alapján megállapítható, hogy a két, egymással szoros kölcsönhatásban álló tényező, az intelligencia és a szülők társadalmi státusza erőteljesen befolyásolja a pénzügyi jóllétet – amiben nem a tény újdonsága meglepő (nem az), hanem a két tényező varianciájának kiterjedése. Mi több, az intelligencia közvetlen hatása erőteljesebb előrejelző, mint a szülők társadalmi helyzete.

TÁRGYSZAVAK: pénzügyi jóllét, intelligencia, kontrollhely, végzettség

HOLKA LÁSZLÓ

92/2017

A mai oroszországi ifjúság iskolázottsági trendjei

Puzanova Zanna Vasil'evna – Gasparisvili Aleksandr Tengizovic – Larina Tat'ana Igorevna: *Obrazovatelnije trendi szovremennoj rossziszkoj mologyozsi*

Vesztnyik Intsztyituta Szociologijj, 2017. 22. sz. 54–67. p.

URL: http://www.vestnik.isras.ru/files/File/Vestnik_2017_22/Puzanova_i_dr.pdf

DOI: 10.19181/vis.2017.22.3.470

Oroszország 2003 szeptemberében csatlakozott az Európai Felsőoktatási Térség létrehozására irányuló, a Bolognai Nyilatkozattal négy évvel korábban megindult folyamathoz. Az igazodást elősegítő célok teljesítésével kapcsolatos feladatok meghatározzák az oktatási rendszer egészének alakulását, így a 2013 és 2020 közötti időszakra kidolgozott állami közoktatási programot is. A feladat a szakképzett munkaerő kereslete és kínálata közötti mérleg megvonása a kirajzolódó trendek alapján, ami támpontokat adhat az oktatási rendszer tervezéséhez.

A tanulmány adatainak forrásául az oktatási és tudományügyi minisztérium felsőfokú képzési, illetve szakképzési és továbbképzési főosztályai, valamint a föderatív statisztikai szolgálat 2014. évi tényszámai szolgáltak. Az elemzés az oktatás három szintjén vizsgálódik: az alap- és középfokú szakmai, valamint a felsőfokú fokozatokat különbözteti meg. Megállapítja, hogy 2015-ben az ország lakosságának 22,2%-a (32,6 millió fő), tartozott a 14–30 év közöttiek korosztályaiba (szemben a 2005. évi 27,2%-kal). A felsőfokú oktatásban részt vevők száma 2009–2010-ig növekedett, elérve a 20,18 millió főt, majd a demográfiai folyamatok eredményeképpen lassú csökkenésnek indult: 2014–2015-ben 15,98 millió főre apadt. Az alapfokú szakmai képzést nyújtó oktatási intézmények száma 2015-ben 669 volt, a középfokúaké 2891, míg a felsőfokúaké 896. A felsőfokú intézmények szakirányai közül 2013–2015 folyamán a legnépszerűbbek a közgazdaság és menedzsment, valamint a humán tudományok voltak, a legkevésbé vonzóak a katonai tudományok, a fegyvergyártási, a légügyi és űrkutatási szakirányok, valamint a készülékek és az optikai technológiák tanulmányozása (a listavezető szakon 2015-ben az összes hallgató 25,83%-a, a legutolsó helyen állón 0,43%-uk tanult).

Arányszámokat alkotva, vagyis az adott intézményekben tanulókat a fiatalok összlétszámához viszonyítva kiderül, hogy a felsőfokú szakmai intézményekben tanulóok száma csökkent, a 2013. évi 16,6-ról 14,7%-ra mérséklődött. Ezzel ellentétesen alakult ugyanebben az időszakban a középfokú tanintézményekben tanulóok aránya, 1,93-ról 2,22%-ra emelkedett. Az alapfokú szakképzés rövid távon emelkedést, hosszabb távon csökkenést mutatott: a részvételi arány 2011-ben tetőzött 2,43%-kal, azóta folyamatosan esik (2013: 2,13, 2015: 1,96%). Az alap- és középfokú képzésben részt vevő tanulóok adatait a legnagyobb és a legcsekélyebb arányt felmutató területi megoszlás is érzékelteti: az élen Moszkva és Krasznodar szerepel.

Összességében négy trend körvonalazódik. Az első a felsőfokú szakképzés tömegessé válása: a fiatalokhoz sorolt korcsoportokból minden hatodik a hallgatója valamelyik felsőfokú intézménynek. A második ebből következik: az alapfokú szakképzésben részt vevők arányának visszaesése, a középfokú szinten tanulók részesedésének csökkenése, tehát a „munkás” foglalkozások művelőinek hiányához vezet. A harmadik a bizonyos szakmákban mutatkozó túlképzés. A negyedik pedig a jövőt minden területen meghatározó informatikai technológiák népszerűségének hiánya, ami idővel a fejlődés gátja lehet.

Az évtized végéig szóló tervezetet a szerzők kiegészítették azzal az áttekintéssel, amelyet Az új szakmák atlasza néven 2014 februárjára dolgoztak ki a Stratégiai Kezdeményezések Ügynöksége és a Szkolovo Oktatási Tanulmányi Központ munkatársai. A jövőbe tekintő terjedelmes összefoglaló (forsight) távlata 15–20 esztendő. A lista rövid ajánlásokkal kiegészítve ágazonként felsorolja a következő évtizedben a technikai fejlődés következtében feltehetően létrejövő 186, eddig ismeretlen szakmát (bioetikus, intermodális szállítási csomópontok tervezője, tartalom-aggregátumok szerkesztője), kiegészítve az elhalásra ítéltnek vélt foglalkozásokkal (bányász, levélkézbesítő, diszpécser, újságíró). S az atlasz összeállítói szerint 2030-ra nemcsak a könyvelő és a könyvtáros szakma tűnik el, de a statisztikus foglalkozása is az enyészeté lesz.

TÁRGYSZAVAK: foglalkozási szerkezet, oktatás, szakképzés, bolognai folyamat

HOLKA LÁSZLÓ

93/2017

Foglalkoztatottsági előrejelzések áttekintése: csomópontok 2016–2026

T. Alan Lacey – Mitra Toossi – Kevin S. Dubina – Andrea B. Gensler: Projections Overview and Highlights, 2016–26.

Monthly Labor Review. US Department of Labor. Bureau of Labor Statistics. 2017. október. 1–25. p.

URL: <https://www.bls.gov/opub/mlr/2017/article/projections-overview-and-highlights-2016-26.htm>

A 2016 és 2026 közötti évtizedben az Amerikai Egyesült Államokban a statisztikusok tábora 33,4%-kal fog bővülni, négy százalékponttal meghaladva a szoftverfejlesztőket, lévén, hogy az informatikai szektor az alkalmazottak számát tekintve feltehetőleg a húsz leglen-

dületesebben fejlődő ágazaton belül (az egészségügyi szolgáltatásokat követően) a második helyen lesz – állítja az Amerikai Egyesült Államok Munkaügyi Minisztériumának Munkaügyi Statisztikai Irodájában (Bureau of Labor Statistics, BLS) készült előrejelzés. Az iroda 2004 óta minden második esztendőben közzéteszi a következő évtizedre vonatkozó gazdasági prognózisát. Ez négy területre készül: kitér a népesség és a munkaerő, az aggregált kereslet, az ipari kibocsátás és az egyes szakmák iránti kereslet alakulásának előrejelzésére. Az elemek egymásra épülve lehetővé teszik a termelékenység és a bruttó hazai termék (GDP) növekedésének becslését.

A BLS négy munkatársa tanulmányában áttekinti a foglalkoztatottságra vonatkozó előrejelzéseket. A népességszám várható alakulásának alapjaként az Amerikai Egyesült Államok Népszámlálási Irodájának (US Census Bureau,) 2014. évi becslése szolgált. A demográfiai trendek következtében a foglalkoztatottak száma 11,2 millió fővel fog gyarapodni, azaz 156,1 millióról 167,6 millió főre emelkedik. Az éves 0,7 százalékpontos növekedés 0,2 százalékponttal haladja meg az előző évtized megfelelő mutatóját, amelynek folyamán erőteljesen érződött a 2007 és 2009 közötti gazdasági visszaesés hatása. A gazdasági aktivitási arány 2016-ra 61,0%-ra mérséklődik az előző évi 62,8%-ról (a csúcs 2000-ben volt, 67,1%-kal). Az 55 éven felüli foglalkoztatottak aránya 24,8%-ra emelkedik az előző évi 22,4%-ról (2006-ban mindössze 16,8%-ra rúgott). Az összes foglalkoztatotton belül fokozódik az ázsiai és a spanyolajkú (hispan) munkavállalók szerepe, arányuk az elkövetkező évtizedben évenként 2,5, illetve 2,7%-kal fog bővülni, így 2026-ra minden ötödik hispan lesz. Mindeközben a GDP éves átlagban várhatóan 2% körüli bővülést mutat majd (szemben az előző évtized 1,4%-os átlagával).

A „baby boom” nemzedékeinek öregedése következtében az egész gazdaság legdinamikusabban növekvő szektorát az egészségügyi és társadalmi szolgáltatások fogják képviselni. Ennek megfelelően alakulhat kibocsátásuk is: míg a szolgáltatások egészének éves bővülési üteme feltehetőleg évi 2,2% lesz, addig az egészségügyi társadalmi szolgáltatások ágazat 3,1%-os növekedési ütemet produkál majd. Az ipari kibocsátás nagyjából a GDP ütemével azonosan alakul, és talpra állhat a mezőgazdaság is: az előző évtized évi 0,5%-os csökkenését követően várhatóan 1,4%-os gyarapodást mondhat magáénak.

A kibocsátással nagyjából azonosan alakul majd a foglalkoztatottság is: a gazdaság egészében évi 0,7%-os

bővülés mellett a szolgáltatást nyújtó ágazatok az alkalmazottak számát tekintve évi 0,8%-os növekedésre számíthatnak (0,12%-kal elmaradva az előző évtized teljesítményétől). A bányászatban dolgozók száma némi (évi 1,4%-nyi) emelkedésre vár, a feldolgozóipar viszont évi 0,6%-os létszámcsökkenést lesz kénytelen elkönyvelni (ami mérsékeltebb, mint az elmúlt évtizedben észlelt 1,4%-os csökkenés). Ugyancsak borúsak a szövetségi kormány alkalmazásában állók kilátásai, viszont a mezőgazdaságban aktívák száma jótányit sem fog változni – kivéve az önfoglalkoztatottakat, akiknél 0,3%-os csökkenés várható.

A létszám legdrámaibb visszaesése az összes ágazat közül a dohányiparban várható (évi 4,7%). A technológiai váltás következtében zuhan majd a lap- és könyvkiadásban tevékenyek száma (évi 2,7%-kal).

A BLS prognózisával egyidejűleg októberben frissült az ugyancsak az iroda gondozásában készülő Szakmák és kilátások kézikönyve is, amely 575 foglalkozást részletez, felölelve a gazdasági életben előforduló szakmák négyötödét. A kézikönyv az egyes tevékenységek ismertetését, az egyes szakmák leírását, a 2016 májusában érvényes kereseti viszonyait tartalmazza (évente frissítve ezeket).¹

TÁRGYSZAVAK: foglalkoztatottság, prognózis, munkaerőpiac

HOLKA LÁSZLÓ

94/2017

Az életciklus-deficit Franciaországban: becslés az 1979 és 2011 közötti időszakra

Hippolyte d'Albis – Carole Bonnet – Julien Navaux – Jacques Pelletan – François-Charles Wolff: Le déficit de cycle de vie en France: une évaluation pour la période 1979–2011

Économie et Statistique, 2017. 491–492. sz. 51–75. p.

DOI: [10.24187/ecostat.2017.491d.1905](https://doi.org/10.24187/ecostat.2017.491d.1905)

Nemzetközi szintéren a nemzeti transzfeszamlák módszere a nemzeti számlák rendszerén belül 1994 óta formálódik.¹ Az eljárás a jövedelmek másodlagos elosztását feltáró nemzeti számlák rendszerét kiegészíti a háztartásokon belüli és a háztartások közötti kapcso-

latok leírásával. Ezekben a folyamatokban az erőforrások átcsoportosítása zajlik, részben társadalmasított keretek között (nyugdíjrendszer, családtámogatás, oktatás) – és nem csupán az állami juttatások formájában. Lényeges összetevőik a korosztályok közötti átutalások, vagyis az aktív keresőktől az életkori ciklusok eltartotti szakaszaiban élőkhöz, a gyermekkorukat és idős éveiket élőkhöz történő (és a közöttük zajló) transzferek, így a nemzeti transzfeszamlák kulcsfogalma az életciklus-deficit.

Az életciklus-deficit makrogazdasági szinten a fogyasztás és a munkajövedelem különbségét fedi. Értéke gyermek- és időskorban pozitív, aktív életkorban negatív: a munkajövedelem az utóbbi esetben meghaladja a fogyasztást, életciklus-többlet jön létre. A fogyasztás és a jövedelem közötti eltérést a vagyoni eredetű jövedelmek és a közösségi- vagy magántranszferek töltik ki.³

Az életciklus-deficit elnevezés zavart okozhat, azt a látszatot keltheti, hogy az ilyen helyzetben élők kedvezőtlen körülmények közé kerültek, miközben a fiatalok esetében pusztán arról van szó, hogy nincs alkalmuk kilépni a munkaerőpiacra. További értetlenséget szülhet, hogy tartós állapotot vizsgálunk, holott múlt jelenséget takar. Ezzel szemben a fogalom a hosszantiként felfogott egyéni életpályától eltérően keresztmetszeti: egy adott évben megfigyelt népesség adott korosztályaira számított mutató.

A tanulmány a Franciaországban első alkalommal végzett vizsgálat eredményeit ismerteti. Időhatárait a családi költségvetési felvételek legkorábbi, összehasonlítható bontást nyújtó adatai szabták meg, mivel csak ezek tükrözik egy íven a magánfogyasztás és a munkajövedelmek tényszámait. A nemzeti transzfeszamlák összeállításának célja az volt, hogy korcsoportonként kimutassa a társadalmi átcsoportosításokon belül a nettó állami transzfereket. A szerzők a szociálpolitikai indíttatású kritikákkal szemben hangsúlyozzák: feladatuknak azt tartották, hogy a gazdasági folyamatok egységén belül összehasonlítsák az egyes éveket abból a szempontból, hogy az egyes korosztályok mennyit termeltek és mennyit fogyasztottak, a fogyasztás módjait és finanszírozásukat meghagyva a későbbi kutatásoknak.

Az elemzés ennek megfelelően a vizsgált három évtized folyamataiba illesztve taglalja az életciklus-deficit alakulását. Emlékeztet rá, hogy 1980 és 2011 között

¹ A kézikönyv: *Occupational Outlook Handbook*: www.bls.gov/ooh.

¹ Legfrissebb kézikönyv: *National Transfer Accounts Manual. Measuring and Analysing the Generational Economy*. New York, 2013, United Nations. http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/development/NTA_Manual_04Sept2013.pdf

² Magyarországon első ízben 2015-ben vizsgálták a módszert: Gál Róbert Iván – Szabó Endre – Vargha Lili: A láthatatlan transzferek korprofilja. *Közgazdasági Szemle*, 2015. 6. sz. 621–637. p. http://real.mtak.hu/24517/1/04_GalSzaboVargha_u.pdf

74-ről 82 évre emelkedett a születéskor várható átlagos élettartam, hogy módosult a népesség korösszetétele, hogy több pénzügyi-gazdasági válság rázta meg az országot, hogy az iskolapadban várhatóan eltöltött idő (a 2–29 éves korosztály esetében) 1985/1986 és 2013/2014 között 16,9-ről 18,3 esztendőre emelkedett.

A tanulmány fontosabb megállapításai szerint Franciaországban 2011-ben azok az életkorok, amikor a fogyasztás meghaladta a munkajövedelmet a 0–24 évesekre és az 59–82 évesekre vonatkoztak. Az időskori deficit időtartama 1979 és 2011 között 14-ről 24 esztendőre hosszabbodott meg; 1979 és 2011 között az 50 és 60 év közöttiek munkajövedelme, valamint a 40 évesek és annál idősebbek fogyasztása gyorsabban bővült, mint a náluk fiatalabb korosztályokhoz tartozóké. Ugyanebben az időszakban az életciklus többletében töltött idő (azaz amikor a munkajövedelmek meghaladták a fogyasztást), 39 évről 34-re csökkent, ezzel párhuzamosan az életkor megnyúlásával nőttek a nyugdíjas évek finanszírozásának költségei.

TÁRGYSZAVAK: fogyasztás, munkajövedelmek, életciklus, nemzeti transzfeszamlák

HOLKA LÁSZLÓ

95/2017

Technológia, intézmények és vagyoni egyenlőtlenségek tizenegy évezred során

Mattia Fochesato – Samuel Bowles: Technology, Institutions and Wealth Inequality over Eleven Millennia *SFI Working Papers*, 2017-08-032. 1–21. p.

URL: https://sfi-edu.s3.amazonaws.com/sfi-edu/production/uploads/working_paper/pdf/2017-08-032_11569f.pdf

Az egyenlőtlenségek alakulását évezredekre visszamenőleg mérlegelő tanulmány a jelen és a jövő kérdéseinek megválaszolásához kíván támpontokat kapni. Vajon a magas jövedelemmel rendelkező társadalmakban a tudáson és információon alapuló, napjainkban viharos gyorsasággal kibontakozó gazdaság olyan termelési rendszer felé mutat-e, amelyet erősebben korlátoz az emberi készségek szűkössége, mint a tőkejavaké és az anyagi vagyon más formáié? Továbbá az abból az új technológiai és intézményi környezetből fakadó politika vajon fenntartja-e az egyenlőségre törekvő újraelosztás olyan fokát, amely az elmúlt fél évszázadban számos demokratikus és kapitalista berendezkedésű országra jellemző volt?

A két kérdésre adott pozitív válasz Simon Kuznetz¹ feltevését támasztaná alá, amely a lehetséges jövőt az életszínvonal csökkenő különbségeinek kifejlődésében látja, míg a nemleges válasz Thomas Piketty² ezzel ellentétes forgatókönyvét igazolná. A válaszokhoz szolgáltat adalékokat az 1984-ben alapított, interdiszciplináris felfogásban szervezett új-mexikói Santa Fe Institute munkatársának és kollégájának írása (Samuel Bowles közgazdász, az intézet magatartástudományi programjának vezetője, Mattia Fochesato a sienai egyetem közgazdasági és statisztikai tanszékének munkatársa).

A tanulmány a meghatározó tendenciák nyomába eredve évezredekre átfogó áttekintést ad, együttesen vizsgálva a technológiák és az intézmények hatását az egyenlőtlenségek alakulására – arra hivatkozva, hogy a kétfajta tényező befolyása nem feltétlenül zárja ki egymást. A hatások érvényesülésének felderítését azonban akadályozza a rendelkezésre álló adatok köre, hiszen még a legalaposabb tanulmányok is legfeljebb néhány évszázadra visszamenőleg tudnak megbízható forrásokból kiindulni. Maradnak tehát a becslések, amelyek óhatatlanul megszorításokkal járnak, ám bizonyos feltevések segítségével az időhatárok több évezredre kitágíthatók. A szerzők előjáróban leszögezik: a kedvező természeti adottságok nem akadályozzák az erős kényszerítő állam kialakulását, és megfordítva, a nomád életmód akadályozhatja a földműveléshez kapcsolódó, letelepedett életmódot.

Jövedelem és társadalmi kirekesztettség mérése helyett a tanulmány a vagyoni különbségeket vizsgálja, mert ezek közvetett források révén valamelyest megragadhatók. Így a jövedelem eloszlása helyett a családi vagyonok mérésére alkalmazzák a Gini-együtthatót, tehát ekkor is a teljes egyenlőséget jelentő 0-tól az egyetlen család kezében összpontosuló vagyontömeget képviselő 1-ig terjedő skálát használják. A birtokolt vagyonelemek a földtulajdon kiterjedtségétől az adózás alá eső városi ingatlanokon át, az otthonok nagyságán keresztül a raktározott élelemig és a temetkezéseknél felhalmozott javakig terjed, s a sort a vagyonelemek modern nettó értéke zárja. Értelemszerűen az egyes korok más és más vagyonelemek beszámítását teszik lehetővé. Egységes mértékegység híján a becsléseket

¹ Simon Kuznetz Nobel-díjas közgazdász mértékadó írása: Economic Growth and Income Inequality. *American Economic Review*, 1955. 1. sz. 1–28. p.

² Thomas Piketty (1971–) francia közgazdász 2003-ban megjelent könyve magyarul: *A tőke a 21. században*. Budapest, 2015, Kossuth Kiadó. 703 p.

közös populációnagyságra vetítették ki (ezer háztartás), természetesen azonos megfigyelési egységeket (háztartásokat) és azok vagyonelemeit alkalmazva.

Az összehasonlíthatóság céljából többször alkalmaztak hipotetikus elemeket, kiegészítve az ismerteket a feltételezettekkel. Így alkottak egyedi adatokból háztartásokat, ilyen módon hoztak létre egységes eloszlásokat a házméreteket és a vagyoni helyzetet jelző temetkezési tárgyak kiegyenlítésével. És mivel a nagyobb populációk jelentékenyebb földrajzi és társadalmi heterogenitással járhatnak, a méretnagyság hatásának kiküszöbölésére „kvázikísérleti” technikával elméleti populációt konstruáltak középkori finn, XIX. századi észak-amerikai, valamint gyűjtögető-vadász életmódot folytató prekolumbiánus amerikai települések adatait használva fel irányadóként, így próbálva kivetíteni egy-egy település egyenlőtlenségi viszonyait nagyobb körzetek népességére. A méretnagyság hatása csekélynek bizonyult a nagyobb létszámú népességeknél, és jelentékenynek a kisebbeknél. Következésképpen a kisebb közösségekre 0,022 ponttal megnövelték a Gini-együttható értékét.

A visszatekintésben a legtávolabbi időpont ugyan a Galileai-tó menti Ohalo II lelőhely lehetne, ám az i. e. 12. évezredre datált, a neolitikumot megelőző korra ablakot nyitó, 1989-ben feltárt település maradványai nyilván nem kínálnak elegendő támpontot – így a legrégebbi adatok az Eufrátesz bal partján fekvő, észak-szíriai Jer el Ahmarból származnak, amelyek az i. e. 9600-as évekről tanúskodnak (a helyszínt az i. sz. 2. évezred utolsó éveiben tárták fel).

Mielőtt a szerzők sorra vennék a technológiák és az intézmények hatásai szerint csoportosított adatokat (természetesen megkülönböztetett figyelmet fordítva az állam szerepére), két fő jellegzetességre hívják fel a figyelmet. Az első a vagyoni egyenlőtlenségek szerény mértékű, ám szakadatlan növekedése a tárgyalt időszak első tízezer éve folyamán. A másik az egyenlőtlenségek egyformán magas szintje a legutóbbi kétezre esztendőben, amit az átlagos Gini-együttható 0,69-es értékével érzékeltetnek.

TÁRGYSZAVAK: vagyoni egyenlőtlenségek, technológiai fejlődés, Gini-együttható, kliometria

HOLKA LÁSZLÓ

96/2017

A kelet-európai autóipar fejlődése, külföldi közvetlen beruházása

Petr Pavlínek: Truncated Development in Eastern Europe Foreign Direct Investment and the Development of the Automotive Industry in Eastern and Southern Europe. European Trade Union Institute

Working Paper, 2017. 3. sz. 1–35. p.

URL: www.etui.org/content/download/32364/298922/file/17+WP+2017+03+Foreign+Direct+Investment+and+the+development+EN+Web+version.pdf

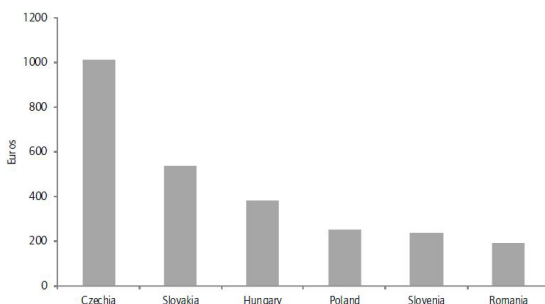
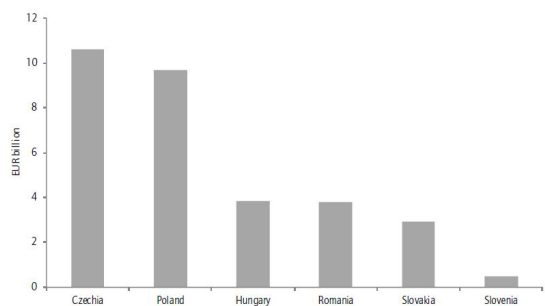
A térség nyolc országának¹ autóipari termelése (NACE C29+C30) 2014-ben 30,8 milliárd EUR (2003-ban csak 10,4 milliárd EUR) értékű. A külföldi közvetlen autóipari beruházások (foreign direct investment – FDI) állományának összes értéke a nyolc országban 2014-ben 32, 2015-ben 35 milliárd EUR. Szlovákiában és Magyarországon nem szereltek össze személygépkocsit 1990 előtt. A cseh autóipar 2014. évi személygépkocsi-kibocsátása közel hétszeresére nőtt az FDI hatására 1990 után, a romániai kibocsátás mennyiségi növekedése közel négyszeres, a lengyelországié kétszeres. Az autóipari üzemek külföldi közvetlen beruházási állományának értéke tartalmazza a helyi vállalatok megvásárlását, valamint a zöldmezős beruházásokat. (1. ábra)

A külföldi beruházó döntésének fontos tényezője a belső piac mérete, fizetőképes kereslete, a termelő üzemek földrajzi közelsége a csoport többi telephelyéhez, a képzett munkaerő, a közlekedési infrastruktúra, valamint az autóipar helyi személyi költsége. A munkaügyi szabályozás, az érdekvédelem színvonala is lényeges. (2. ábra)

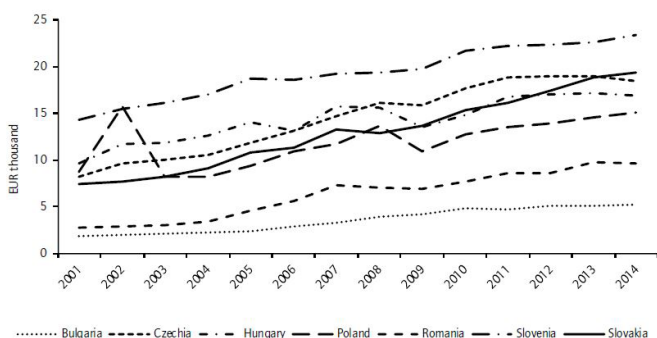
A feldolgozóipar órábéreinek nemzetközi összehasonlítása igazolja, hogy a fejlett iparú ország számára előnyös az autóipari termelés egyes szakaszainak kisebb bérszintű országokba telepítése. (3. ábra)

A közép-kelet-európai térségben külföldi működő tőkével újonnan létesített autóipari beszállító üzemek száma a gazdasági válságot követő években sokkal lassabban nőtt, mint 2008 előtt. (4. ábra)

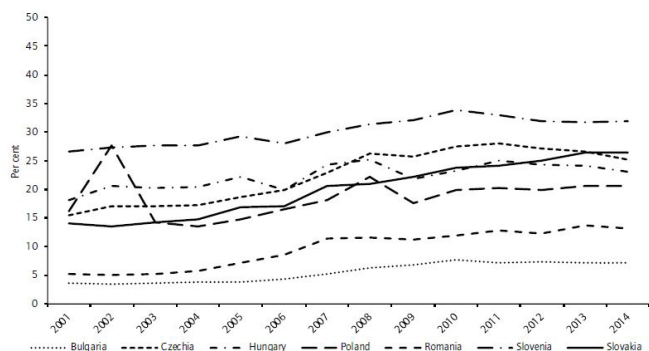
¹ A tanulmány a bolgár, cseh, lengyel, magyar, román, szerb, szlovák és szlovén (Central Eastern Europe – CEE) autóipar FDI mutatósorozatát és gazdaságstatisztikai adatait a hivatkozott közhitel források alapján közli. A szakirodalom a globális autóipari termelési lánc integrált beszállítói körét a feltörekvő térségekben „integrated periphery in the automotive industry” gyűjtőfogalommal tárgyalja.

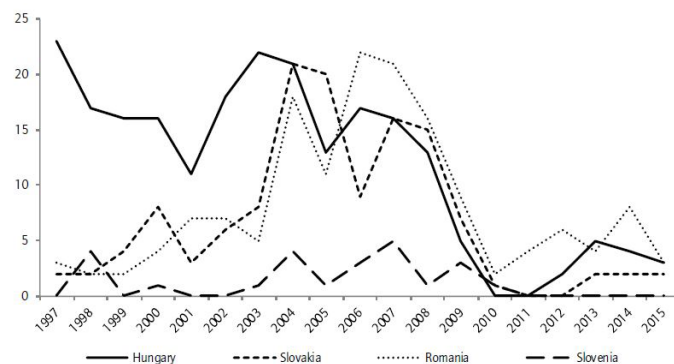
1. ábra: Az autóipar külföldi közvetlen beruházásainak állománya országok* szerint, 2014, milliárd EUR és EUR/fő
*Az FDI értéke (CZ, PL, RO, SK, SI), illetve egy lakosra jutó értéke (CZ, SK, HU, PL, SI, RO) az autógyártásban.

2. ábra: Az autóipar átlagos egy főre jutó személyi költsége országok* szerint, 2001–2014, 1000 EUR/év
*Az éves személyi költség a térség (BG, CZ, HU, PL, RO, SI, SK) autóipari üzemeiben.

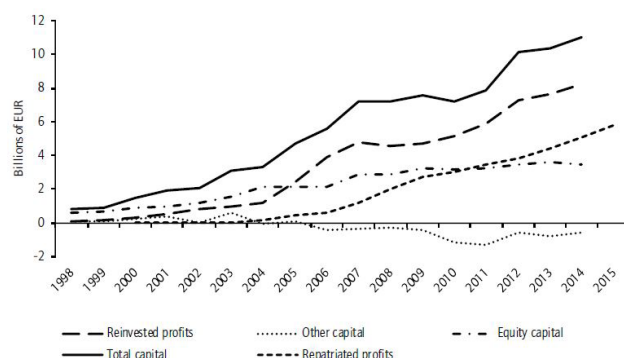
3. ábra: Az autóipar egy főre jutó átlagos személyi költségeinek aránya a német szinthez mérten országok* szerint, 2001–2014, százalék (német költség szint = 100)
*Az autóipar (NACE C29) átlagos személyi költségeinek aránya (BG, CZ, HU, PL, RO, SI, SK).

4. ábra: A külföldi érdekeltségű új autóipari beszállító üzemek száma országok* szerint, 1997–2015
*Az autóipari beszállítók külföldi közvetlen beruházással létesített üzemének száma (HU, SK, RO, SI). A globális autóipari termelési lánc irányítói (principal) döntenek a beszállítókról (automotive suppliers), előírják a végtermékhez közvetlenül felhasználható résztermékek műszaki, gazdasági követelményeit.

Az autóipar (NACE C29.1) munkatermelékenysége német szinttel kiigazított 2014. évi nyugat-európai átlagához mérten a francia szint 120, a német 152, a spanyol 183%, ennél magasabb például a szlovén (224), a lengyel (236), a szlovák (279), a cseh (360), illetve a magyar (416%) autóipar termelékenységi aránya.

A **cseh** autóipar (NACE C29) részesedése a feldolgozóipar 2015. évi összes kivitelében mintegy 33%, az értékesítési árbevételben 28,7%, a foglalkoztatottak 14%-ával (ez mintegy 155 ezer fő). A Skoda autóipari vállalat a Volkswagen csoport része. Az ágazat 1998 és 2014 közötti időszakban végrehajtott kapacitásbővítéseinek fedezete részben a működési eredmény ismételt befektetése az országban. (5. ábra)

5. ábra: A cseh autóipar külföldi közvetlen beruházásainak* állománya (1998–2014) és a kivitt tulajdonosi profit halmozott értéke (2000–2015), milliárd EUR
*Az autóipar (NACE C29) FDI állományának forrásai: újra befektetett profit, egyéb eszköz, tőkerészesedés. A tulajdonos által kivitt profit halmozott értékei kisebbek, mint a visszaforgatott profité.

A külföldi közvetlen beruházások 2014. évi állománya **Lengyelország** teljes járműiparában (NACE C29+C30) 11,3 milliárd EUR, ebből a gépjárművek gyártásában 9,6 milliárd EUR, és ennek egy része a haszongépjárművek kapacitásait fejlesztette. A személygépkocsik kibocsátása 2013-ban 475 ezer (2008-ban még 842 ezer) egység volt. A visszaesés az autóiipar beszállító üzemei egy részének csődjét, felszámolását, külföldre telepítését eredményezte. Az autóiipar foglalkoztatottjainak száma 172 ezer fő 2015-ben, az ágazat részesedése a lengyel gazdaság bruttó termelési értékében mintegy 8,6%.

A **magyarországi** személyautó-kibocsátás feltételeit főként a Mercedes-Benz, az Audi és a Suzuki zöldmezős beruházásai hozták létre. Versenyképes belföldi beszállítói háttér is kialakult a külföldi közvetlen beruházások révén, mind az autóiiparban, mind más feldolgozóipari ágazatokban. A multinacionális vállalatcsoportok esetenként Magyarországra telepítették a külföldön leépített kapacitásainak eszközeit, a globális termelési lánc jövedelmezőségét növelve. Az autóiipar részesedése a magyar ipar 2013. évi kibocsátásában több mint 30%, a GDP-ben 10%, az összes exportban 20%. Az autóiipar a beszállító cégekkel együtt közel 144 ezer főt foglalkoztatott 2013-ban.

Szlovákia autóiiparának alapjait a PSA Peugeot Citroën, a Volkswagen és a KIA csoport befektetései teremtették meg, létrejött a széles profilú belföldi beszállítói háttér is. A személygépkocsik 2015. évi kibocsátása egymillió (2010-ben közel 557 ezer) egység. A földrajzi közelség, a viszonylag olcsó és jól képzett munkaerő, valamint az euró valuta bevezetése is elősegítette az autóiipari FDI beáramlását a fejlett országokból. Az ország autóiipara közvetlenül mintegy nyolcvanezer főt foglalkoztatott 2015-ben, és további száz-húszezer főt a beszállító üzemekben. Az autógyártás részesedése Szlovákia feldolgozóipari exportjában 35%, az összes értékesítési árbevételben 43%.

Románia már 1990 előtt is gyártott Dacia autókat, és azóta a Renault csoport részeként fejlesztette kapacitásait. A Ford csoport is beruházott a beszállító üzemek és a haszongépjárművek korszerűsítésébe. Romániában az autóiipari FDI állománya 2015-ben 3,8 milliárd EUR (2003-ben 416 millió EUR) volt, sorra létesültek az új zöldmezős beszállító üzemek.

Szlovénia személyautó-gyártásában a Renault csoport többségi tulajdonú gyárai a meghatározók, a 2015. évi kibocsátásuk összesen 133 ezer darab, főként Clio és Twingo típusokból. Az FDI 2015. évi állománya az autóiipar egészében 471 millió EUR. A nemzeti bér-

szint viszonylag magas, és a kibocsátott személyautók kis éves mennyisége is visszatartja a beszállító ipar külföldi közvetlen beruházásait az országban, amelyek fizetőeszköze az euró.

A szerbiai Zastava gyár korábban már gyártott autót Fiat licenc alapján. Az olasz csoport leányvállalata mintegy 85 ezer személygépkocsit szerelt össze 2016-ban, holott a kapacitása évi 186 ezer egység (Fiat 500L).

Bulgáriában az autóiipar fejlesztései főként kínai (Great Wall Motors) befektetéssel valósultak meg, a létrehozott összeszerelő üzemek kapacitása évi ötven-ezer egység. A személyautók fő piacai a balkáni országok és Románia.

A szerző kifejti a térség autóiipari FDI folyamatainak kétségtelenül előnyös hatásait főként a gazdasági teljesítmény és a termelékenység növekedésére, az ipari termelés modernizálására, a felfutó kivitelre, új munkahelyek létesítésére. Távolilag számolni kell azonban a külföldi tőkéből való függés hátrányaival, kockázataival például az innováció nemzeti bázisának háttérbe szorulásával, a „keletre tartó” tőke miatti üzembeszárásokkal.

TÁRGYSZAVAK: autóiipar, külföldi közvetlen beruházás (FDI), zöldmezős beruházás, Kelet-Európa

NÁDUDVARI ZOLTÁN

97/2017

A brit kreatív ágazatok képességeinek feltárása

John J. Oliver: Exploring Industry Level Capabilities in the U.K. Creative Industries

Creative Industries Journal, 2017. 2. sz. 75–88. p.

DOI: [10.1080/17510694.2017.1282302](https://doi.org/10.1080/17510694.2017.1282302)

A brit kiadóvállalatok egy főre jutó hozzáadott értéke és létszáma, 1997–2014, (GBP/fő és fő)

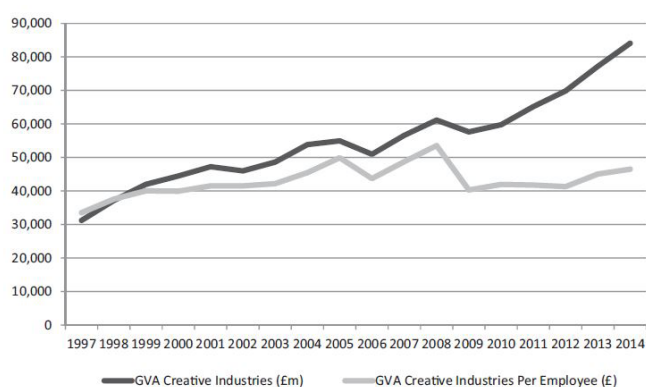

1. ábra: A brit kiadóvállalatok egy főre jutó hozzáadott értéke és létszáma, 1997–2014, (GBP/fő és fő)

A kiadók kibocsátásának és munkafolyamatainak átalakulása alkalmazkodott a megváltozott követelményekhez. A korábbi létszám számottevő csökkenésének okai például:

- az internetes kiadványok (dot.com) kínálatának csökkenése 2000-tól (33 ezer fő),
- a médiavállalatok új digitális technológiáinak terjedése 2004-től (31 ezer fő),
- a globális gazdasági válság 2008-tól (31 ezer fő).

Az ország többi kreatív ágazatában is mélyreható változások történtek az 1997 és 2014 közötti időszakban. (2. ábra)

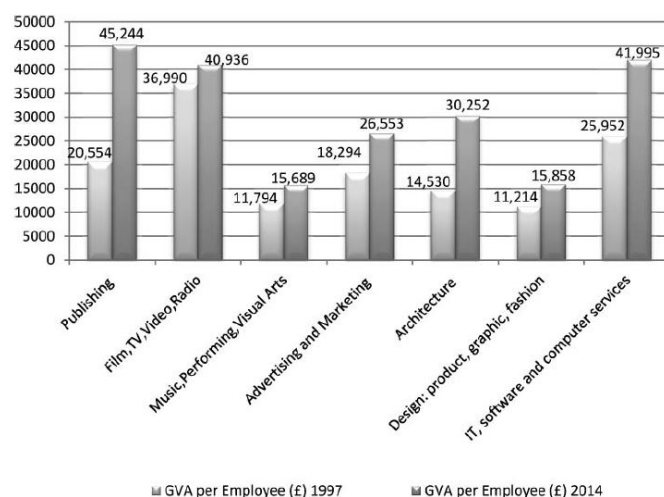
2. ábra: A brit kreatív ágazatok hozzáadott értéke (millió GBP) és egy főre jutó hozzáadott értéke (GBP/fő), 1997–2014

Az itt vizsgált kreatív ágazatok (creative industries) közös jellemzője, hogy tevékenységeik a szerzői joggal, szellemi tulajdonnal összefüggő terméket, szolgáltatást hoznak létre. A brit kreatív ágazatok összesített termelékenységi mutatója (GBP/fő) a gazdasági válság éveiben csökkent, annak ellenére, hogy 2008-tól is nagy ráfordításokkal korszerűsítették a termelési folyamataikat és rendszeresen növelték a kibocsátásuk hozzáadott értékét.

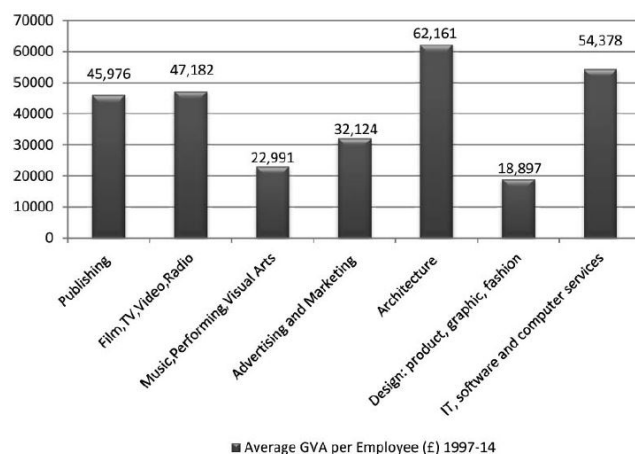
A kiadók (U.K. publishing industry) mellett a brit kreatív ágazatokhoz sorolhatók például (3. ábra):

- a film, tv- és rádióprogram, videó gyártása,
- a zenei és más előadás, a vizuális művészet tevékenységei,
- a marketing- és a reklámtevékenységek,
- az építészeti tervezés, a grafikai, divat- és formatervezés,
- az informatikai, a szoftverfejlesztő és egyéb számítástechnikai tevékenység.

A 4. ábra az említett brit kreatív ágazatok átlagos termelékenységi mutatóját (GBP/fő) hasonlítja össze.

3. ábra: A brit kreatív ágazatok egy főre jutó hozzáadott értéke, 1997, 2014 (GBP/fő)

4. ábra: A brit kreatív ágazatok egy főre jutó hozzáadott értékének átlaga, 1997–2014 (GBP/fő)

A brit nemzetgazdaság 2014. évi teljesítményének 5,2%-át (1997-ben 4%-át) adták a kreatív ágazatok, összesen 84,1 milliárd GBP (1997-ben 31,2 milliárd GBP) hozzáadott értékkel. Ezek az ágazatok 2014-ben összesen 1,8 millió főt (1997-ben 0,93 millió főt) foglalkoztattak.

A teljes időszakra vonatkozó mutatók jelzik egyes tevékenységek viszonylag nagy alkotói arányát, például az építészeti (architecture industry, 62,2 ezer) és az informatikai tervezés (IT, software and computer services, 54,4 GBP/fő) tevékenységeiben. Az építészeti tervezés egy főre jutó hozzáadott értéke 2008-tól a válság hatására zuhant.

Pozíciót vesztek az olyan kreatív ágazatok, amelyek csak alkalmanként növelték a termelékenységet az 1997 és 2014. közötti időszakon belül. A kiadványtől eltérő innovációs folyamatokra jellemző, hogy a

fellendülés éveire halasztották a technológia, a kínálati szerkezet és a szervezési feltételeik korszerűsítését, amikor kedvezők lehetnek az esélyeik a beruházásaik elvárt megtérülésére.¹

TÁRGYSZAVAK: kreatív ágazatok, teljesítményindikátor, lét-szám, Egyesült Királyság, 1997–2014

NÁDUDVARI ZOLTÁN

98/2017

Kapcsolat a globális értéklánc és a termelékenység között

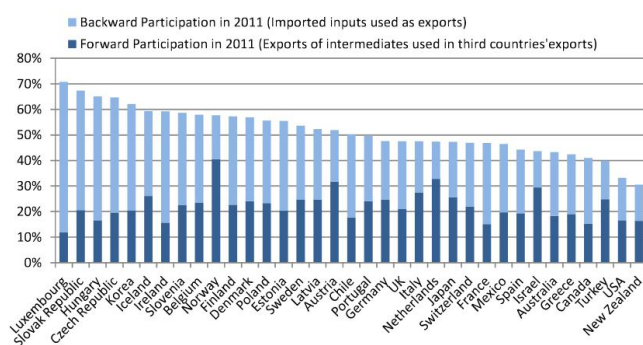
Chiara Criscuolo – Jonathan Timmis: The Relationship Between Global Value Chains and Productivity *International Productivity Monitor*, 2017. 32. sz. 61–83. p. URL: http://www.csls.ca/ipm/32/Criscuolo_Timmis.pdf

A globális értékláncok (Global Value Chains – GVC) új megközelítést igényelnek a munkatermelékenység elemzéseiben, ahol a termelés kibocsátása külföldi beszállítók félkész termékeit, termelési célú szolgáltatásait is tartalmazza, különösen a multinacionális vállalatcsoportok hálózataiban. A GVC elősegíti a termelékenység növelését, például a termelés szakosodásával, a másoktól (például importból) beszerezhető olcsóbb, jobb minőségű félkész termékek nagyobb arányával, a méretgazdaságossághoz igazodó technológiai fejlesztésekkel, a csoport technológiatranszferjével, a tova-
gúrózó ismeretekkel (knowledge spillovers) stb.

A bruttó export, illetve import nemzeti mutatószorozatai a GVC ügyleteit is tartalmazzák. (1. ábra)

Az előző termelési szakaszokban előállított importált félkész termék részesedése az ország behozatalában a GVC „visszatekintő” mértékét jelzi (backward GVC participation). További mutató a GVC következő termelési szakaszaihoz exportált közbenső termékeinek részesedése a kivitelben (forward GVC participation). E két külkereskedelmi ráta összege az ország teljes részvételi rátája (total participation) a globális értékláncokban. A 2. ábra összehasonlítja a teljes részvételi ráta növekedését, valamint (a jobboldali skálán) a bruttó export átlagos évi növekedési ütemét az 1995 és 2011 közötti időszakban.

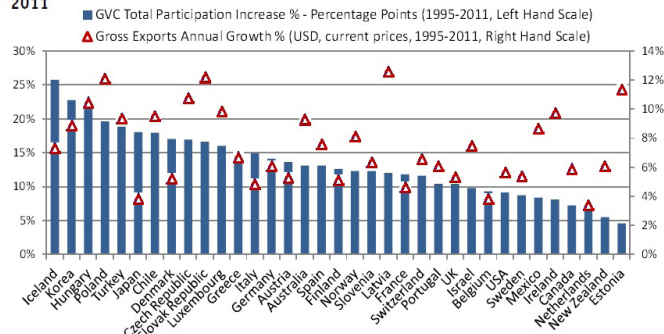
¹ A tanulmány adatainak forrásai: Office for National Statistics (ONS) statisztikai mutatószorozatai és a Department of Culture Media & Sport kormányzati portál. Elérhető: <https://www.gov.uk/government/statistics/creative-industries-economic-estimates-january-2016>; <https://www.gov.uk/government/policies/media-and-creative-industries>.

1. ábra: A globális értéklánc beszállításainak részvételi rátája irányok és országok szerint, 2011, százalék (az import, illetve export bruttó értéke = 100)

A teljes részvételi ráta (total participation) a GVC hálózat importált (backward participation) és exportált (forward participation) közbenső termékeinek együttes részesedése az ország bruttó importjának, illetve exportjának százalékában. Az OECD-országok rangsora a teljes részvételi rátának megfelelő.

Chart 2: GVC Participation Increase & Gross Exports Growth in OECD Countries, 1995 – 2011

Source: Authors' calculations based on OECD TIVA Database, 2015 Edition. Total GVC participation is the sum of backwards and forwards participation. Gross exports reflect both intermediate and final exports of goods and services.

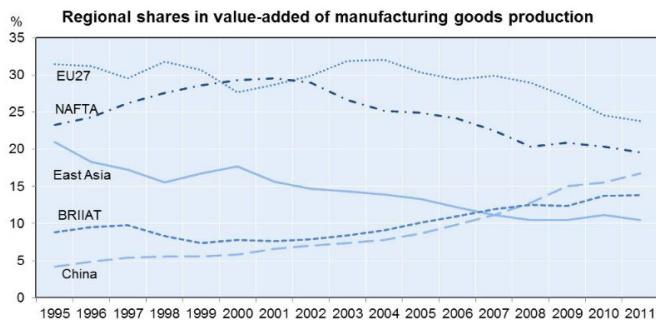
2. ábra: A globális értéklánc teljes részvételi rátájának növekedése (baloldali skála, százalékpont) és bruttó export átlagos évi növekedése (jobboldali skála, százalék) országok szerint, 1995–2011, százalék (1995 = 100)

Az export értékének átlagos évi növekedési üteme egységesen a folyóáras USD adatsorokból számítva. Az OECD-országok rangsora a GVC teljes részvételi rátája átlagos évi növekedési ütemének megfelelő.

A világ feldolgozóipari termékeinek összes hozzáadott értékében megnőtt Kína és a feltörekvő gazdaságok (emerging economies) részesedése, a fejlett európai, észak-amerikai gazdaságoké csökkenő tendenciájú. (3. ábra)

További elemzés tárhatja fel, hogy ezek a szerkezeti változások milyen hatásúak az ágazatok termelékenységének alakulására. Elsősorban a nagyobb földrajzi térségek (EU, NAFTA) keretei között valósulnak meg (kontinentális) globális értékláncok. A távolságnak is szerepe van abban, hogy a GVC részvételi rátája kisebb

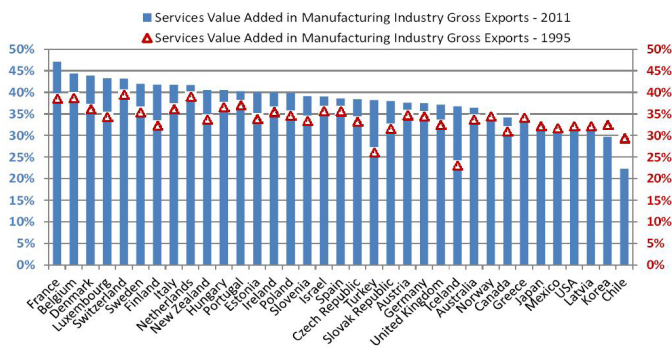
például az ausztráliai, a dél-amerikai vagy az új-zélandi ipari termelés exportjában.

3. ábra: A feldolgozóipar termékei hozzáadott értékének összetétele földrajzi térségek szerint, 1995–2011, százalék (összes hozzáadott érték = 100)

Az Európai Unió (EU27), az észak-amerikai kereskedelmi övezet (NAFTA), Kelet-Ázsia, a brazil, az orosz, az indiai, az indonéz, az ausztrál és a török (BRIIAT) csoport, továbbá Kína, részesedése feldolgozóipari termékek összes hozzáadott értékében

A feldolgozóipar termékeinek bruttó exportja általában nagyobb arányban tartalmazza 2011-ben a szolgáltatások hozzáadott értékét, mint 1995-ben (servicification). A GVC elemzése tartalmazza például az üzleti szolgáltatás (business services), a szállítás, a pénzügyi, logisztikai és kommunikációs szolgáltatás stb. hozzáadott értékeit az exportáló ország szerint. (4. ábra)

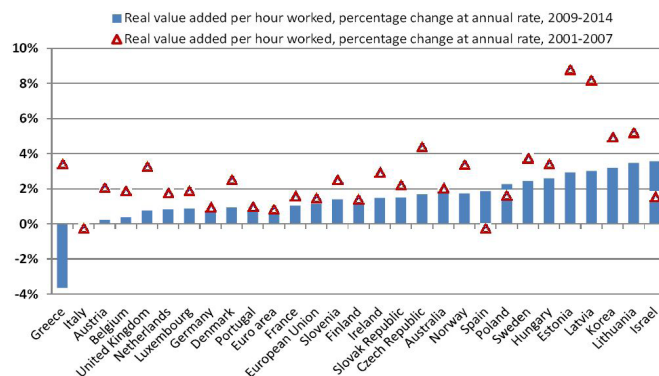

4. ábra: A szolgáltatások hozzáadott értékének aránya a feldolgozóipar termékeinek exportjában országok szerint, 1995, 2011, százalék (export bruttóértéke =100)

Az OECD-országok rangsora a szolgáltatások hozzáadott értéke 2011. évi exportarányának megfelelő, ez többnyire nagyobb, mint 1995-ben.

Az üzleti szolgáltatások termelékenységének átlagos évi növekedési üteme az 5. ábra szerint alakult az OECD országaiban. Ezek a folyamatok is alakították a GVC közbelső termékeinek nemzetközi versenyképességét a válság előtt, illetve azt követően. A multinacionális vállalatcsoportok szolgáltatásainak a termelékenysége

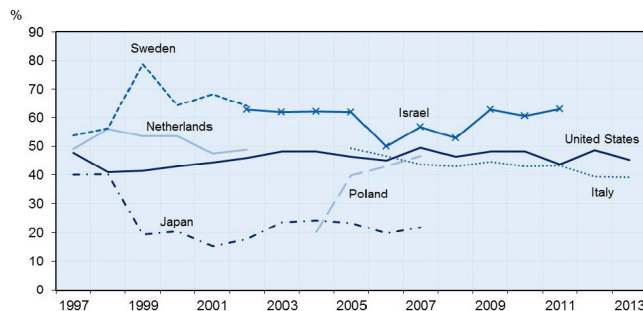
és annak növekedési üteme nagyobb, mint a belföldi irányítású termelőké, főként a külföldi leányvállalatok és a globális döntési központ közötti immateriális transzferek hatására.

5. ábra: Az üzleti szolgáltatások termelékenységének átlagos évi növekedése országok szerint, 2001–2007 és 2009–2014, százalék (az időszak első éve = 100)

A termelékenységi mutató az üzleti szolgáltatás (business services) egy teljesített munkaóra jutó hozzáadott értéke. Az OECD-országok szolgáltatási mutatóinak rangsora a termelékenység válság utáni növekedésének megfelelő, ez többnyire lassúbb, mint a fellendülés időszakában, a 2001 és 2007 közötti időszakban. A mutató az ingatlanügyek (real estate) ágazatait nem tartalmazza.

Az Amerikai Egyesült Államok multinacionális vállalatcsoportjai leányvállalatainak csoporton belüli exportja (intra-firm exports) a bruttó exportnak közel a fele az 1997 és 2013 közötti időszakban. (6. ábra)

6. ábra: A külföldi irányítású leányvállalatok csoporton belüli exportjának aránya országok szerint, 1997–2013, százalék (bruttó export = 100)

A globális csoportok szerinti exportadatok az USA külföldi leányvállalataira hiánytalanul elérhetők. A hivatkozott adatforrások az svéd, a holland, a japán, az olasz, a lengyel és az izraeli leányvállalatok csoporton belüli exportjának részesedését is elérhetővé teszik, ennél rövidebb időszakokra.

A GVC térhódítása közvetett módon növeli a belföldi beszállítók termelékenységi szintjét a kis- és közepes vállalatok körében is. Ezt segíti az ismeretek terjedése

(knowledge spillovers) mind az ágazaton belül, mind az ágazatok között. Az exportálók belföldi beszállítóinak a termelékenysége nagyobb (például Belgiumban), mint az olyanoké, amelyek a nem exportálók termeléséhez gyártanak közbelső terméket.

A szerzők szakpolitikai ajánlásokat ismertetnek, például az innovációs és kereskedelempolitikára, a vámkezelésekre, a kötelező és ajánlott szabványokra, a munkaügyi és a piacsabályozásra, a kis- és közepes vállalatok versenyképességének fokozására stb. vonatkozóan.

TÁRGYSZAVAK: globális értéklánc (GVC), indikátorok, részvételi ráta, nemzetgazdasági ágak, nemzetközi összehasonlítás

NÁDUDVARI ZOLTÁN

99/2017

A kormányzat beruházásainak helyzete, gazdasági hatásai Belgiumban

Bernadette Biatour – Chantal Kegels – Jan van der Linden – Dirk Verwerft: Public Investment in Belgium: Current State and Economic Impact

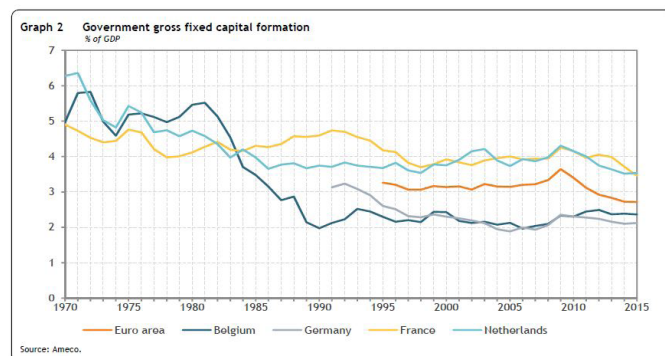
Federal Planning Bureau Economic analyses and forecasts. Working Paper 1–17, 2017. január. 1– 65. p.
 URL: http://www.plan.be/admin/uploaded/201701270-618330.WP_1701_11411.pdf

A kormányzati szektor (general government sector – S.13) meghatározása¹ megfelel az ESA2010 módszertanának. A belgiumi kormányzat négy vizsgált alszektora: a központi kormányzat, a vallon és a flamand ország-rész kormányzata és a helyi kormányzat, továbbá a szociális védelem alapjai. A cikk Belgium kormányzati beruházásait – amelyek értéke a 2015. évi GDP 2,4%-a (a 1970. évi 5%-a) – összehasonlítja Franciaország, Hollandia és Németország mutatósorozataival. (1. ábra)

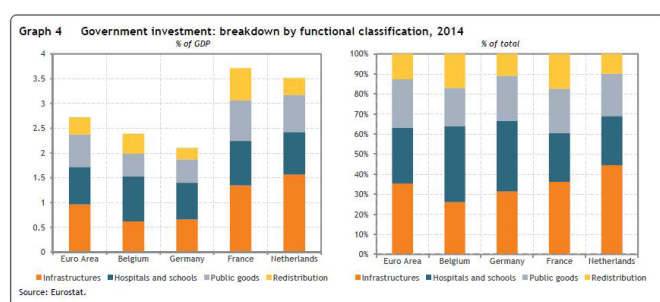
Az euróövezet államai a 2014. évi kormányzati beruházás átlagosan 35,4%-át fordították az infrastruktúrára. A kormányzat 2014. évi beruházásának funkciók szerinti összetétele² az euróövezet átlagában és a négy vizsgált országban a 2. ábra szerint alakult.

¹ A kormányzat szektora a társadalombiztosítás alapjaival együtt, de a piaci termelő intézmények nélkül.

² A COFOG négy kategóriája a beruházási mutatók modellszámításában: az infrastruktúra, az oktatási és egészségügyi közszolgáltatás, a kormányzat szolgáltatása és egyéb kormányzati funkciók, például szociális védelem, szabadidő és kultúra, jövedelem újraelosztása, egyéb közhasznú funkciókkal.

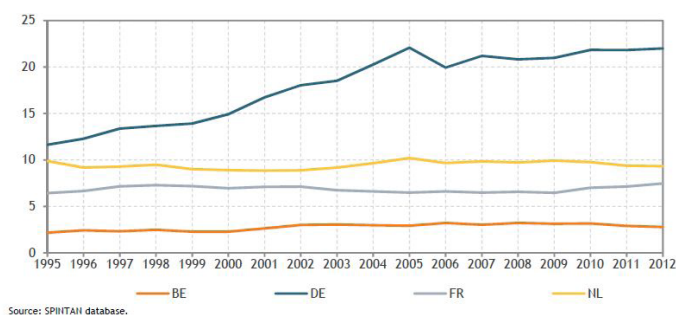

1. ábra: A kormányzat bruttó állóeszköz-felhalmozásának aránya országok szerint, 1970–2015, százalék (GDP = 100)

2. ábra: A kormányzati beruházás funkciók szerinti összetétele országok szerint, 2014, százalék (GDP = 100 és összes kormányzati beruházás = 100)

A kormányzat összes beruházásának immateriális eszközökre fordított része Belgiumban lényegében nem változott, és kisebb, mint a másik három országban. (3. ábra)

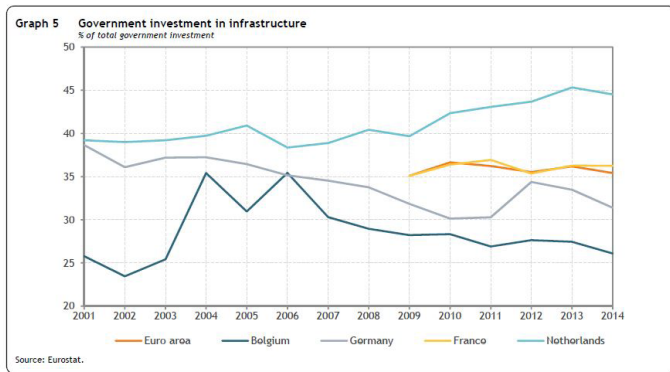

3. ábra: Az immateriális eszközök beruházásainak aránya országok szerint, 1995–2012, százalék (kormányzati szektor beruházása = 100)

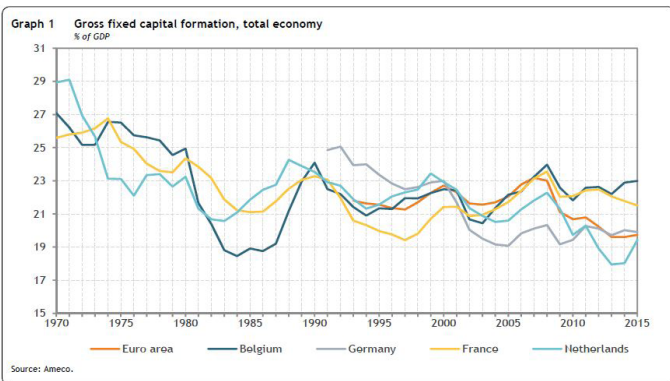
Belgiumban a 2014. évi kormányzati beruházásból mintegy 26% (a 2006. évből 35%) jutott az infra-

struktúra³ fejlesztésére, ez a GDP 0,6%-a, kisebb az euróövezet 1%-os arányánál. (4. ábra)

A magánszektor beruházásainak 2015. évi GDP-aránya Belgiumban 20,8%, nagyobb a francia (18,1), a holland (15,9) és a német (17,8%) rátáknál. A beruházási ráta ingadozása jelzi a ciklusok hatásait a nemzetgazdaság összes eszközfelhalmozására. (5. ábra)

4. ábra: A kormányzat infrastruktúra-beruházásainak részesedése, 2001–2014, százalék (kormányzati szektor beruházása = 100)

5. ábra: A nemzetgazdaság bruttó állóeszköz-felhalmozásának aránya országok szerint, 1970–2015, százalék (GDP = 100)

A kormányzati szektor (S13) eszközállománya nettó értékének aránya tíz év alatt tizenöt százalékponttal, a 2015. évi GDP 36,5%-ára csökkent Belgiumban. Egyes években a szektor felhalmozása nem érte el az elszámolt értékcsökkenés értékét. (6. ábra)

A beruházás kormányzat funkciók szerinti mutató-

inak modellvizsgálatai⁴ szimulálták a rövid, közép- és például húszéves távon várható hatásokat. A szerzők részletesen ismertetik az Európai Bizottság szimulációs (Quarterly European Simulation Tool – QUEST) modelljét, valamint a 2016-os QUEST III verzióval elvégzett hatásvizsgálatok fontosabb megállapításait.

6. ábra: A kormányzati eszközállomány nettó értékének rátája országok szerint, 1995–2015, százalék (GDP = 100)

A gazdaságkutató intézet (Federal Planning Bureau) ezzel összefüggő HERMES modellje figyelembe veszi a belgiumi ágazatok tizenöt átfogó csoportjának kapcsolattrendszerét, a munkaerőpiac, a keresetek, az adók és a fogyasztás elérhető mutatóit, valamint az országárszek szerinti energiaellátást, környezeti terhelést stb.

A szimuláció független és eredményváltozói három térség mutatóit tartalmazza. Belgiumét, az euróövezet többi országáét, valamint a világ többi nemzetgazdaságáét összesítve, a 2015. évi GDP mutatóival kalibrálva. A vállalati szektor három kategóriája a modellben: a közbenső terméknek, a végső felhasználású termék piaci kibocsátásának, valamint az innovációnak (például kutatás, fejlesztés, tervezés stb.) az ágazatai.

A háztartási szektorban megkülönböztetik a pénzfelhasználásban korlátozott (liquidity constraints) és a nem korlátozott réteget, az utóbbi a jövedelmének egy részét képes megtakarítani.

Több forgatókönyv készült, feltételezve a kormányzati beruházás GDP-aránya 0,5%-os növelését az alapváltozathoz (baseline) mért szimulációkkal. A többletberuházás évi kétmilliárd EUR értékű. A cikk táblázatai

³ Az infrastruktúra tárgyi és immateriális eszközeinek rendeltetése a Classification of the Functions of Government (COFOG) osztályozás szerinti lehet közmű (energia- és vízellátás, csatornázás, kommunikáció) hálózata, valamint a közúti, a légi, a vasúti és a vízi szállítás eszköze.

⁴ A tanulmány táblázatai összehasonlítják a belgiumi kormányzati infrastruktúra-beruházások rátája feltételezett növelésének hatásvizsgálatára alkalmazott modell típusokat. Az Európai Központi Bank (ECB) modellje (New Area-Wide Model – NAWM) alkalmazható Belgium két országrészére. A Nemzetközi Valutaalap (IMF) több nemzetgazdaságra alkalmazott modellje a Global Integrated Monetary and Fiscal Model (GIMF). Belgium nemzetgazdaságára alakították ki a HERMES szimulációs modellt.

összehasonlítják a termelékenység, a foglalkoztatás, az infláció, a magánszektor beruházása, a háztartás fogyasztása, a költségvetési deficit és hiány, a külső finanszírozási szükséglet, az adóterhek stb. eltérését az alapváltozattól, legfeljebb húszéves távlatl.

A kormányzat beruházásainak feltételezett többlete például Belgium infrastruktúráját fejleszthetné. Ebben a forgatókönyvben a GDP az első éven 0,24%-kal nagyobb lehetne az alapváltozatnál, és a növekedés húsz év múltán 2,77%, főként a nagyobb termelékenység és a javuló foglalkoztatás eredményeként.

A magánszektor 2035. évi fogyasztása és beruházása mintegy 1,5%-kal haladna meg az alapváltozat szintjét, és a belföldi termelői árak is nagyobbak (kb. 1,3%-kal). A személyes közterhek (head tax) szimulált növekedése a GDP 0,13%-a, ezzel tartható fenn az induló szinten a kormányzat pénzügyi stabilitása a vizsgált időtávon. Ezt a többletadót viselhetné a munka, a tőke, illetve a háztartások fogyasztása, ezek hatása több változatban elemezhető.

További forgatókönyvek szerint az egyensúly megtartása a kormányzat nem beruházási kiadásainak csökkentését (cutting other government expenses) igényelheti, illetve nőhet Belgium adósságállománya az alapváltozathoz mérten.

A kormányzat többletberuházásának lehetséges forrásai politikai döntéssel választhatók. A kormányzat többi (COFOG szerinti) funkcióira is elemezték a GDP fél százalékának megfelelő növelést, azonban azok hatása Belgium GDP-jére kisebb, mint az infrastruktúra fejlesztését feltételezve. A cikk táblázatai tartalmazzák a vizsgálati eredmények érzékenységeinek mutatóit.

TÁRGYSZAVAK: kormányzat beruházása, nemzetközi összehasonlítás, Belgium, 1970–2015

NÁDUDVARI ZOLTÁN

100/2017

A kötelező minimálbér intézményi összefüggései és nemzetgazdasági hatásai az Európai Unióban

Alfonso Arpaia – Pedro Cardoso – Aron Kiss – Kristine Van Herck – Anneleen Vandeplass: Statutory Minimum Wages in the EU. Institutional Settings and Macroeconomic Implications

IZA Policy Paper, 2017. 124. sz. 1–49. p.

URL: <http://ftp.iza.org/pp124.pdf>

A szerzők a kötelező minimálbér sokrétű kapcsolatát vizsgálják például a foglalkoztatással, a nem megfigyelt gazdasági tevékenységekkel, a béralku partnereinek pozícióival. Az Európai Unió (EU) tagállamai történelmileg kialakult intézményrendszerrel, egymástól eltérő jogi eszközökkel befolyásolják a piaci termelők bérmegállapodásait, ezen belül a minimálbér elfogadását, érvényesítését. (1. ábra)

Csak ágazati (nem országos) bérmegállapodások keretében írják elő a minimálbért a dán, a finn, az olasz, az osztrák és a svéd munkaügyi szabályok szerint. A tanulmány táblázata összehasonlítja az EU tagállamai szerint a bérszintek felülvizsgálatának intézményeit, tényezőit és előírt gyakoriságát.¹

Az EU egyes tagállamai a bérszintek meghatározására az indexálás egyeztetett szabályait alkalmazzák.² A munkaügyi jogszabályok szerinti fordulónapoktól lép hatályba az aktuális (többnyire országosan egységes) bérminimum.

Meghatározott időpontokat ír elő a görög, az ír, a lengyel, a lett és a szlovák jogszabály. Kihirdetés, illetve hatályba lépés szerint érvényesül a cseh, a francia, a horvát, a máltai és a szlovén bérminimum. Minden második évben változtatnak a belga, a német és a luxemburgi jogszabályokon. Nem kötött a változtatás időpontja a magyar, a spanyol és a portugál szabályozásokban.

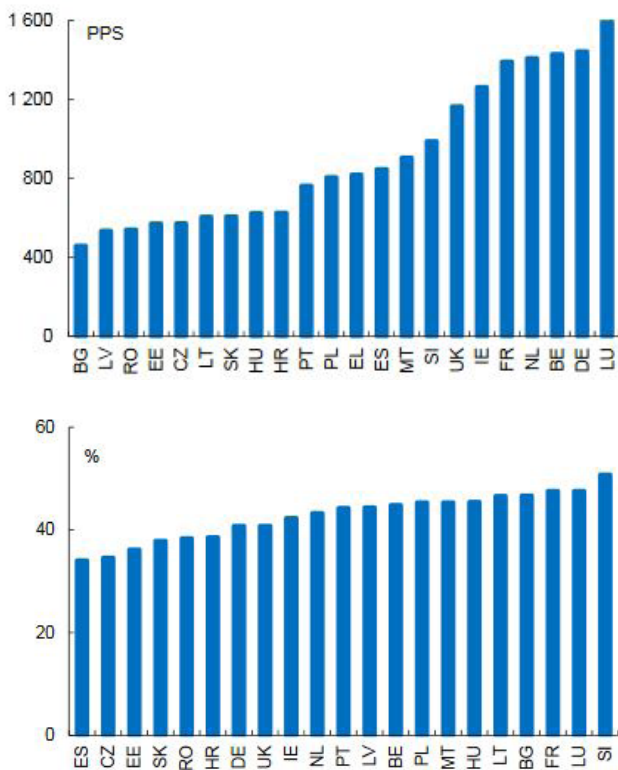
Több tényező befolyásolja a felek egyeztetéseit, ilyen például a munkaerőpiac és a tagállam gazdasági helyzete, aktuális fejlődése, a termelékenység, a nemzetközi versenyképesség, a szociális ellátás, a személyes adózási, járulékfizetési terhek, a minimálbér viszonya a bérszinthez, a vásárlóerő, a munkajövedelem, az inflációs folyamat és az ártrend alakulása stb.

A szerzők ismertetik az intézményrendszer szigorúságának nemzetközi összehasonlítására alkalmazott összetett indikátort (indicator of institutional stringency). A részmutatók tartalma (egyenként egy-harmados súllyal) a kormányzat beavatkozása, a bér-

¹ A kormányzat független szakértőket kér fel a görög, az ír, és a brit bérszabályozás elemzésére. Háromoldalú konzultációban vesz részt a kormányzat a lett, a litván, a magyar és a portugál béralkuban. Németországban a szociális partnerekkel egyeztet a kormányzat. A spanyol, a horvát és a román jogszabályt is megelőzi ilyen egyeztetés. Az észt, a lengyel és a szlovák kormányzat a kötelező minimálberről akkor dönt, ha a felek egyeztetése eredménytelen.

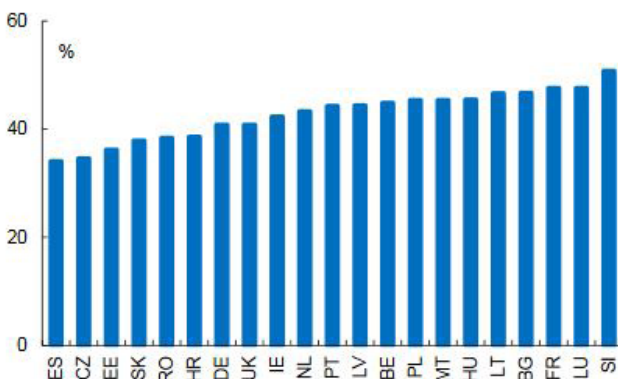
² A minimálbér indexálását alkalmazzák a belga, a francia, a holland, a luxemburgi, a máltai és a szlovén munkaügyi szabályozásban, az előírt gyakoriságokkal.

minimum aktualizálásának gyakorisága, illetve a bérminimum egyeztetéseire előírt tényezők száma. Nulla és hat között értékelik az egyes részmutatókra jellemző tényezőket. (2. ábra)

1. ábra: A minimálbér rangsora, 2016. július, vásárlóerő-paritáson (baloldalon, PPS), és aránya az átlagbérben országok szerint, 2015, százalék (Kaitz-index,* jobboldalon, átlagbér = 100)

*A minimálbér nemzetközi összehasonlítására alkalmazzák a Kaitz-indexet, itt az országos átlagbér az index viszonyítási alapja. A Kaitz-index számítható a mediánbér százalékában is, amely kevésbé érzékeny a kiugró értékekre.

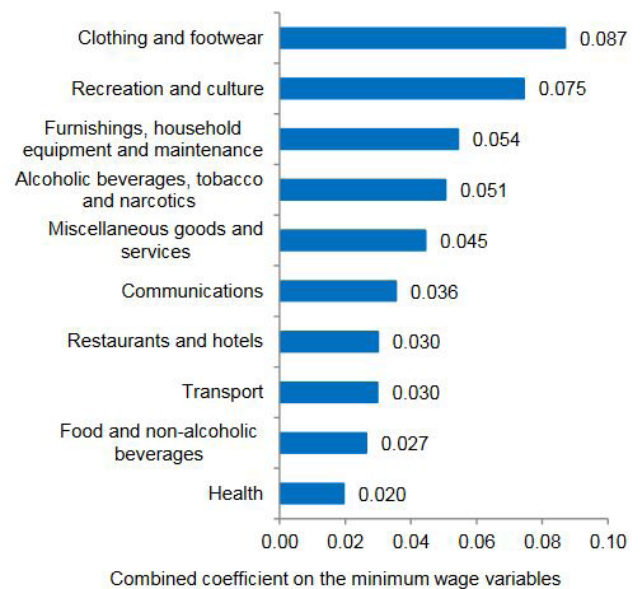
2. ábra: A kötelező minimálbér egyeztetései és döntései szigorúságának összetett indikátora* országok szerint (0–6 skálán)

*A maximális index jelzi a minimálbér előírásának legnagyobb jogszabályi kötöttségeit, például Görögországban (EL).

A tanulmány táblázata bemutatja a kölcsönhatásokat a minimálbér, valamint az EU tagállamai nemzetgazdasági mutatóinak alakulása között. Ilyen összefüggés van például a kiáramló összes bérrel, a fogyasztás alakulásával, a fogyasztói árak inflációjával, a foglalkoztatás mutatóival. Az állami intézmények engedményeket is tehetnek a minimálbér növelésére a választást megelőzően, politikai megfontolásból. A mértékek függnek a makrogazdaság aktuális helyzetétől, a jövedelem újraelosztásának társadalmi elfogadottságától.

A szerzők modellszámításai értékelik a minimálbér növekedésének általános foglalkoztatási hatását a 15–64 évesek körében, ezen belül a fiatalabb korcsoportok (15–24 és 20–24 évesek), illetve az alacsony képzettségűek (low-skilled workers) esélyét a munkaerőpiacon. Összesen tizennyolc ország kötelező bérminimumának a bérek mediánjához viszonyított 2015. évi arányát (minimum wage to median wage ratio), a Kaitz-indexet elemezték. Meghatározták a megfigyelt csoportok foglalkoztatásának rugalmasságát a bérminimum indexének egységnyi változása esetén.

A fogyasztói árak reagálnak a minimálbér növelésére, és a tapasztalati adatok alapján meghatározható az árrugalmasság termékcsoportok szerint. (3. ábra)

3. ábra: A minimálbér emelésének becsült árrugalmassága a termékek, szolgáltatások* csoportjai szerint, index (a minimálbér 1%-os növekedése esetén)

*Az EU 18 tagállama adataiból becsülve. A rangsor tételei: ruházati cikk és cipő, szabadidős és kulturális szolgáltatás, háztartási készülék, bútor és karbantartás, élvezeti cikkek, egyéb termék, szolgáltatás, kommunikáció, vendéglátás, szálláshely, szállítás, élelmiszer és nem szeszesital, egészségügyi szolgáltatás.

A bérminimum változásának hatása a háztartások fogyasztására összefügg a vizsgált öt jövedelmi kvintilis vásárlóerejével. A szimuláció eredményei szerint elemzik a bérminimum alkalmazásának késleltetett hatásait például a fogyasztás változására. A foglalkoztatás, a bérek és a fogyasztás szintje több hónap múlva éri el új egyensúlyi helyzetét. A tanulmány időtől függő (szimulált) jelleggörbéi eltérők a nemzeti munkaügyi szabályozás szigorúságával összefüggésben.

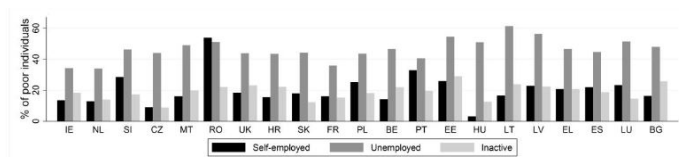
A 4. ábra bemutatja a bérminimum és a jövedelmi szegénység kapcsolatát.

4. ábra: A jövedelmi szegénység* rátája a minimálbéren (MW) és azt meghaladó béren foglalkoztatottak és országok szerint, százalék (a csoporthoz tartozók = 100)

*Kisebbség, mint a háztartások rendelkezésére álló ekvivalens jövedelem mediánértékének 60%-a.

A cikk összehasonlítja a minimálbéren foglalkoztatottak jövedelmi szegénységi rátáját a munkanélküliek, az önfoglalkoztatók és az inaktívak hasonló nemzeti számarányaival. (5. ábra)

5. ábra: A jövedelmi szegénység rátája az önfoglalkoztatók, a munkanélküliek és az inaktívak és országok szerint, százalék (a csoporthoz tartozók = 100)

Az EU tagállamainak sorrendje azonos a 4. ábráéval. A jövedelmi szegénység meghatározása: a jövedelem kisebb, mint a háztartások rendelkezésre álló ekvivalens jövedelem mediánértékének 60%-a.

TÁRGYSZAVAK: kötelező minimálbér, nemzeti intézményrendszer, foglalkoztatás, fogyasztás, jövedelmi szegénység, Európai Unió

NÁDUDVARI ZOLTÁN

101/2017

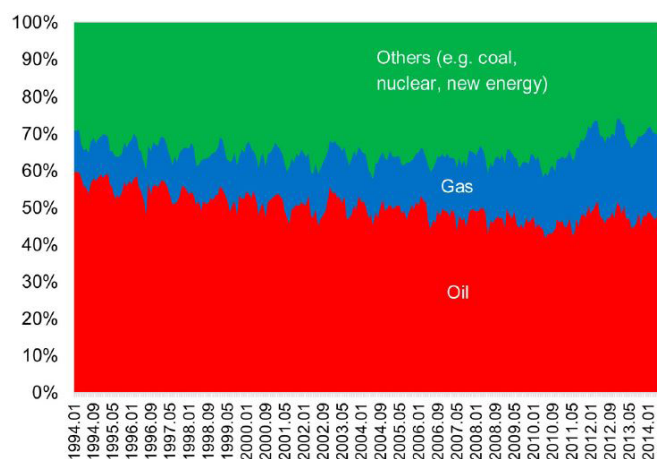
A fukushimai atomerőmű-katasztrófa hatása Japán olajfelhasználó ágazataira

Farhad Taghizadeh-Hesary – Naoyuki Yoshino – Ehsan Rasoulinezhad: Impact of the Fukushima Nuclear Disaster on the Oil-Consuming Sectors of Japan *Journal of Comparative Asian Development*, 2017. 2. sz. 113–134. p.

DOI: [10.1080/15339114.2017.1298457](https://doi.org/10.1080/15339114.2017.1298457)

A 2011. márciusi atomerőmű-katasztrófa megváltoztatja Japán energiaellátásának korábbi szerkezetét. A kőolaj és a földgáz felhasználásának növekvő aránya – a kieső atomerőműi termelés következtében – módosítja az ágazatok energiaméregét is.

A szerzők elemzik a kőolajimport áringadozásainak hatásait is. Japán nemzetgazdasági mutatói érzékenyen reagálnak a vizsgált világgazdasági folyamatokra. Az összes tüzelőanyag részesedése egyharmad az ország 2012. évi összes importjában, kétszázötven milliárd USD értékben. A saját termelésű tüzelőanyagok aránya a felhasználás mennyiségében kisebb, mint 15%. A kőolaj, valamint a földgáz részesedése Japán teljes elsődleges energiafelhasználásában az atomerőmű katasztrófájára növekedéssel reagált. (1. ábra)

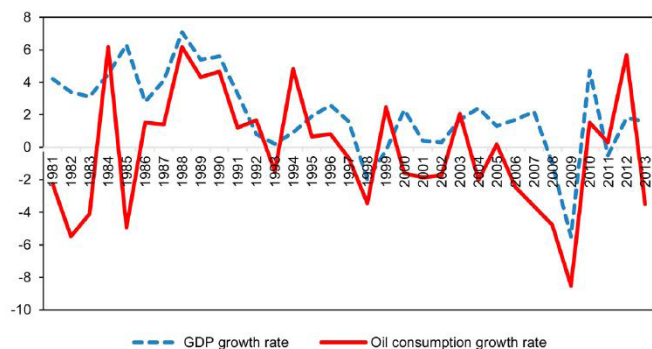

1. ábra: Japán elsődleges energiafelhasználásának összetétele, 1994–2014, százalék (összes energiahordozó = 100)
A felső, zöld mezőben a szén, az atomenergia és a megújuló energiahordozók energiataralma együtt.

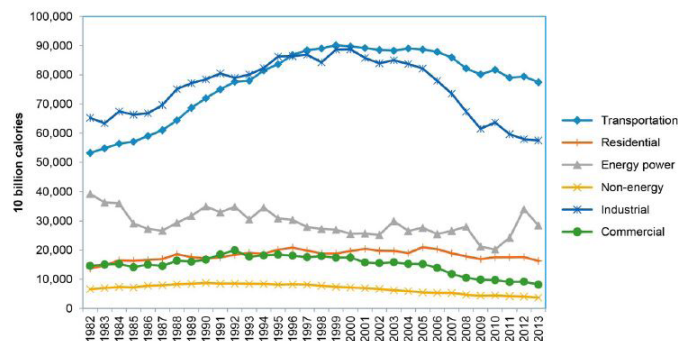
A GDP növekedési és csökkenési ciklusai szerint alakult a kőolaj-felhasználás ciklusa is Japánban. (2. ábra)

A szerzők modellszámítással (levels vector autoregressive model – VAR) elemezték a nagy olajfelhasználó gazdasági ágazatokat, amelyek erőteljesen reagáltak az

energiaszerkezet módosulására 2011-től. Az ipari ágazatok kőolaj-felhasználása gyorsan csökken, mivel az energiaigényes termelést az ezredfordulót követően Japánból más ázsiai országokba – például Kínába, Malajziába, Thaiföldre – telepítették. A cseppfolyósított földgáz (LNG) gazdaságosan alkalmazható a kőolajtermékek helyett. A gépjárművek felhasználását a hibrid és a kisebb fogyasztású autók terjedése csökkenti. (3. ábra)

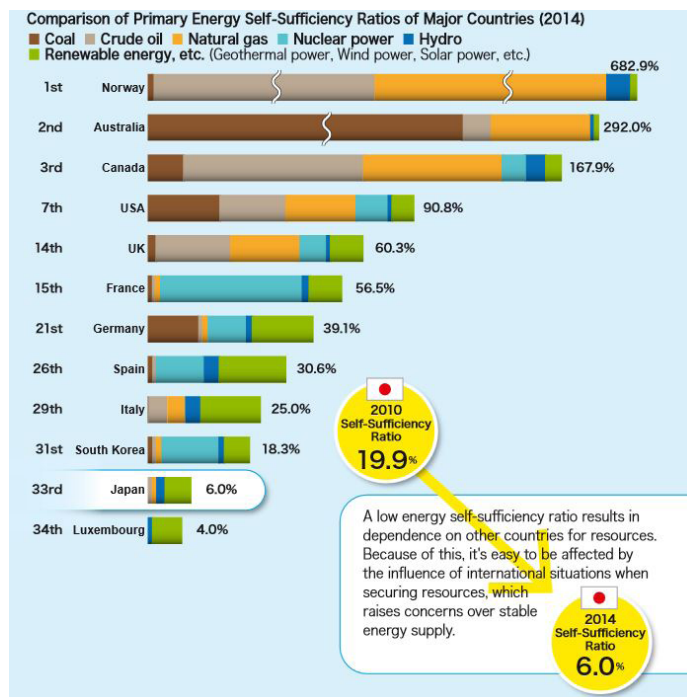
2. ábra: A GDP változásának kapcsolata a nemzetgazdaság kőolaj-felhasználása alakulásával Japánban, 1981–2013, százalék (előző év = 100)

3. ábra: A megfigyelt gazdasági ágazatok kőolaj-felhasználásának alakulása Japánban, 1982–2013, tízmilliárd kalória A felhasználók jele (felülről) és az 1982., illetve 2013. évi részeseik szállítás (28, 40), lakóépület (7, 8), energiatermelés (20, 15), nem energia célú termelés (3, 2), ipari ágazatok (33, 30), kereskedelem (9%, 5%).

A cikk módszertana szerint negyedéves bontású a megfigyelt ágazatok fontosabb tényezőinek adatsora. Az elemzés egyik szektorába a háztartás, a másikba a termelő vállalatok tartoznak. Felmérhető a modellel, hogy a teljesítmény, a beruházás, az energiahordozók helyettesítése milyen késleltetéssel, rugalmassággal reagált a beszerzési árak változásaira. Táblázatok tartalmazzák ágazatcsoportok szerint az árrugalmasság

ság mint magyarázó tényező alakulását az atomerőmű-katasztrófa előtti (Before the Fukushima disaster – BF), majd utáni (After the Fukushima disaster – AF) években.

4. ábra: A primer energiahordozók önellátási rátája országok szerint, 2014, százalék (a belföldi felhasználás = 100) A zöld jelű megújuló energiaforrásokhoz tartozik például a geotermikus, a szél- és a napenergia. A 34. helyezett a sorban Luxemburg, 4%-os rátával, és ennek túlnyomó része megújuló energiaforrás.

A szerzők hivatkoznak a harmincnégy OECD-ország 2014. évi energiafüggőségi helyzetét összehasonlító mutatókra,¹ amelyek szerint Japán éves felhasználásának csak 6%-át fedezte a belföldi termelés, és ezzel a 33. helyen volt, az önellátás 2010. évi aránya (energy self-sufficiency ratio) az atomerőművekkel közel 20% volt.

TÁRGYSZAVAK: atomerőmű, energiahordozók, kőolaj-felhasználás, árrugalmasság, Japán, Fukushima, 1981–2010, 2011–2015

NÁDUDVARI ZOLTÁN

¹ Forrás: *Japan's Energy 20 Questions to understand the current energy situation*. Elérhető: http://www.enecho.meti.go.jp/en/category/brochures/pdf/japan_energy_2016.pdf.

102/2017

Becslés az Európai Unió tagállamai, illetve a balti tengeri országok energiaellátása termelékenységének változásaira

Ming-Chung Chang – Ching-Hua Yu: Estimation of Energy Productivity Change in Baltic Sea and EU Non-Baltic Sea States

Baltic Journal of Economics, 2017. 1. sz. 78–102. p.

DOI: [10.1080/1406099X.2017.1309785](https://doi.org/10.1080/1406099X.2017.1309785)

A cikk utal a Balti-tenger menti tizenegy ország kormányközi energetikai együttműködésére,¹ amely 1999-ben indult. A vizsgált együttműködés elősegíti a részes országok energiaellátásának stabilitását, technológiai fejlesztését, a termelékenység és a hatékonyság javítását. A térség fejlődésének adatsorai összehasonlíthatók az Európai Unió huszonhét tagállama energiahatékonyságával, a teljes tényezőtermelékenység alakulásával. Az összehasonlítás az EU nyolc balti tengeri tagállamára, továbbá a többi tizenkilenc országra vonatkozik, a 2010-ben csatlakozott Horvátország nem része az elemzésnek.

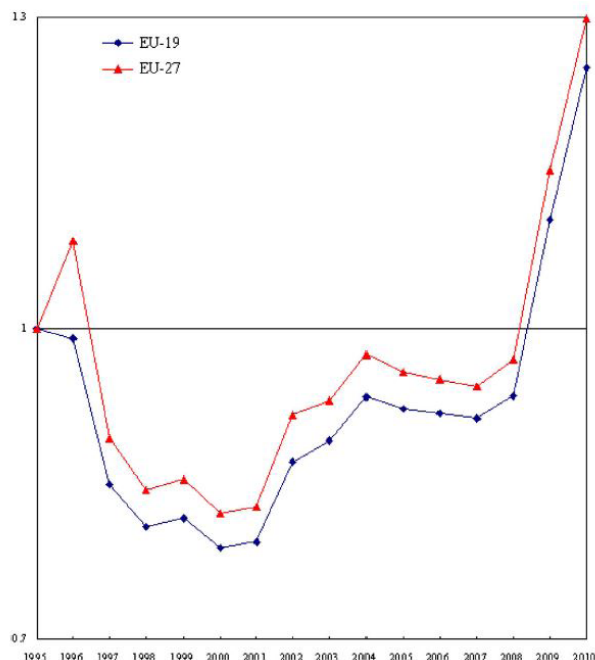
A cikk hatékonysági elemzésében a bruttó hazai termék (GDP) volumene mint kibocsátás a viszonyítás egyik tényezője mind a termelékenység, mind a hatékonyság indikátoraiban. Az input tényezői a modellben az energiafelhasználás, a működő eszközök állománya, a munka mennyisége.² Összehasonlíthatók az említett idősorok változási tendenciái a megfigyelt földrajzi térségek szerint. A szakpolitika elemzéseiben a mérték az egységnyi inputra jutó saját eredménynek a legjobb mutatóhoz mért távolsága (Malmquist productivity index – MPI). A szerzők dinamikus modellje a saját nemzeti kibocsátás (GDP) inputigényének változásait hasonlítja össze a csoport legjobb mutatója indexének változásával.

Az említett (8, illetve 19) tagállamok és csoportjaik számított indexsorozatai a következők:

¹ A Baltic Sea Energy Cooperation (BASREC) részes országai: Dánia, Észtország, Finnország, Izland, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Németország, Oroszország, Svédország. Ebből nyolc az EU tagállama, azonban Izland, Norvégia és Oroszország energiaipara is kapcsolatban van a BASREC más részes országaival.

² A tanulmány Malmquist-indexe a DEA (burkológörbe-elemzés) modelljével számítható, amely az országok, illetve csoportjaik hatékonyságát összehasonlítja azzal a távolsággal, amely egy adott output/input vektor és a vizsgált mintában (sokaságban) leghatékonyabbnak talált vizsgálati egység output/input aránya között mérhető.

- az energiatermelékenység változásai (energy productivity change – EPC),
- az energiatechnológia változásai (energy technical change – ETC),
- az energiahatékonyság változásai (energy efficiency change – EEC).

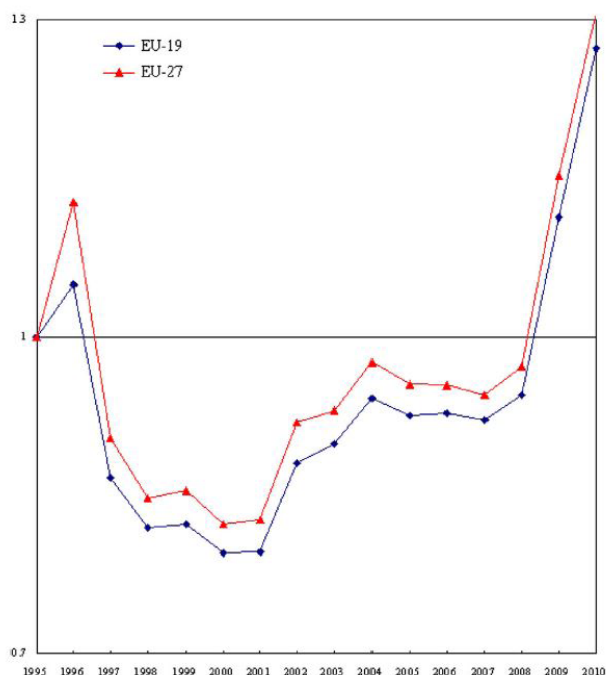

1. ábra: Az energiaellátás teljes tényezőtermelékenysége változásának (EPC) bázisindexe térségek szerint, 1995–2010 (1995 = 1,00)

Az energiatechnológia globális fejlődése javítja a viszonyítási alapot, azaz változik a tárgyidőszak legjobb indexe. Az energiainput hatékonysága változik, amikor és ahol nő vagy csökken a megfigyelési egység (tagállam, illetve csoportja) távolsága az élvonal indexéhez viszonyítva. Az említett két részindexre bontható a teljes tényezőtermelékenység indexe a megfigyelési egységek (tagállamok és csoportjaik) szerint. Az indexsorozat az egységnyi kibocsátás (GDP) energiainputjának alakulását hasonlítja össze. Javul a teljes tényezőtermelékenység, ahol a nemzeti energetikai rendszer technológiáinak eszközigénye, illetve a hatékonysága közelít az időszakban legjobb nemzeti színvonalhoz.

A szerzők hivatkoznak a megjelent elemzések módszereire, megállapításaira, az energiainput nemzetközi, illetve ágazati indexsorozataira. A modell országok szerinti adatainak forrása a Világbank nyilvános adatbázisa. Az energiaellátás teljes tényezőtermelékenységének bázisindexe (EPC) a nyolc balti-tengeri tagállam nélkül (EU-19), illetve a huszonhét tagállamban (EU-27) együtt az 1. ábra szerint alakult.

A 2. ábra a tagállamok két csoportja (EU-19, EU-27) energiaellátása technológiai változásainak (ETC) bázis-indexét hasonlítja össze.

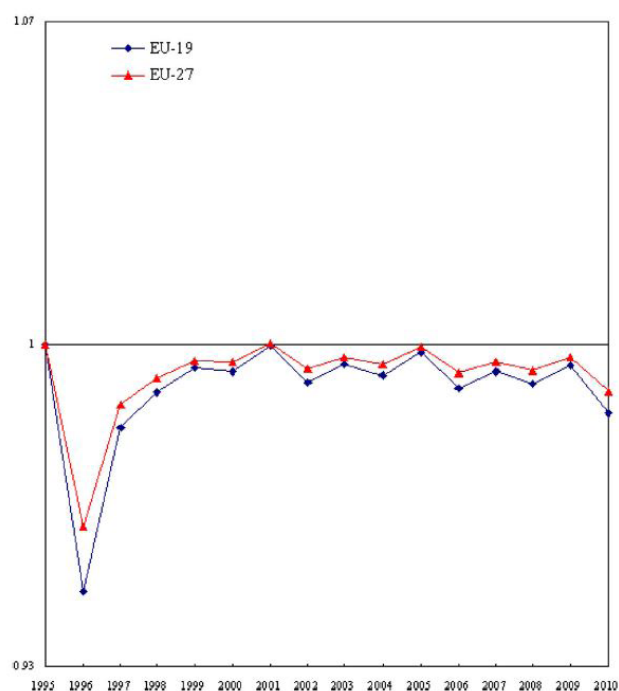
2. ábra: Az energiaellátás technológiai színvonala változásának (ETC) bázisindexe térségek szerint, 1995–2010 (1995 = 1,00)

A 3. ábra a tagállamok két csoportja (EU-19, EU-27) energiaellátása hatékonyságának változásainak (EEC) bázis-indexét hasonlítja össze.

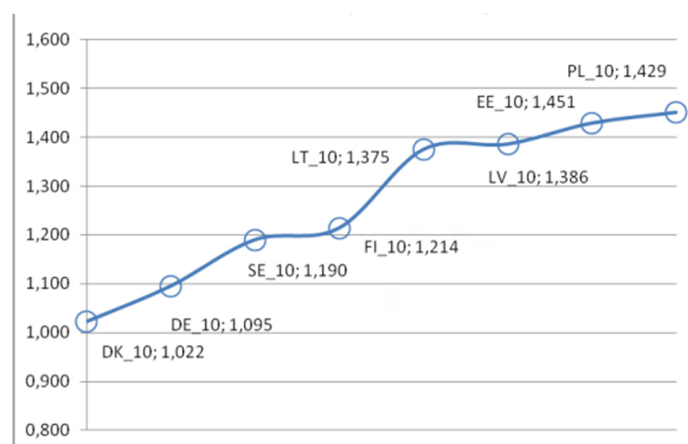
A cikk táblázatai országok szerint tartalmazzák az energiaellátás említett indexsorozatait az 1995 és 2010 közötti időszak éveire. A balti-tengeri tagállamok a teljes tényezőtermelékenység javításában rendre megelőzték az EU-27 csoportot, és ez főként az energiaellátás technológiai tényezőiből adódó előny. A hatékonysági indexek mérik a legjobb színvonalhoz mért távolság változását. E bázisindexek tendenciái szerint a 2010. évi átlagos hatékonysági mutatók (EEC) a megfigyelt két csoportban nem érték el az 1995. évi átlagos szintet.

A nyolc balti-tengeri tagállam energiaellátása teljes tényezőtermelékenységének 2010. évi bázisindexe a 4. ábra szerint alakult, alapvetően a technológiai színvonal átlagosnál gyorsabb javulásának hatására.

A piactudományra áttérő három balti tagállam (LT, LV, EE) és Lengyelország (PL) energiaellátásának technológiai fejlesztései a termelékenység (EPC) gyorsabb javulását eredményezték, mint a dán (DK), a német (DE), a svéd (SE) és a finn (FI) eszközfejlesztések. A szerzők kiemelik az energia termelékenységét javító, már megvalósult és 2020-ig előirányzott eszközfejlesztéseket, és azok kapcsolatát a megújuló energiaforrások részesedésének növelésével.

3. ábra: Az energiaellátás hatékonysága változásának (EEC) bázis-indexe térségek szerint, 1995–2010 (1995 = 1,00)

4. ábra: Az energiaellátás teljes tényezőtermelékenységének (EPC) bázisindexe országok szerint, 2010 (1995 = 1,000)

Magyarország energiaellátásának termelékenysége 2010-ben az 1995. évi szint 1,58-szorosa, a 19 tagállam bázisindexének átlaga (EPC) csak 1,25, az EU 27 tagállamáé 1,30. A felzárkózás folyamatának eredményeként a technológiai változás (ETC) gyorsabb az új közép-kelet-európai tagállamok energiaellátásában, mint az EU 15 korábbi tagállamában.

TÁRGYSZAVAK: energiahatékonyság, Baltic Sea Energy Cooperation (BASREC), Malmquist-DEA-modell, Európai Unió, balti tengeri országok, 1995–2010, indexsorozat

103/2017

A csoportok és olaszországi leányvállalataik belső tőkepiaci ügyleteinek előnyei a válság időszakában

Raffaele Santioni – Fabio Schiantarelli – Philip E. Strahan: Internal Capital Markets in Times of Crisis. The Benefit of Group Affiliation in Italy

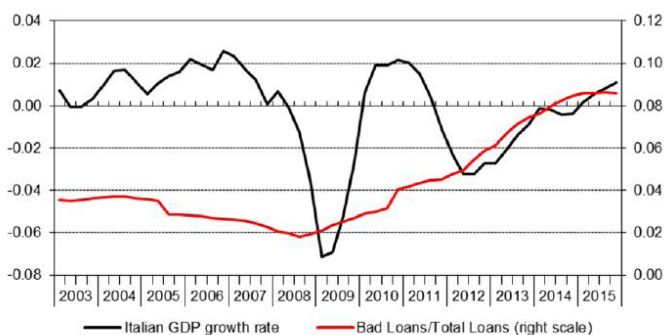
Boston College Working Papers in Economics, 2017. 929. sz. 1–56. p.

URL: fmwww.bc.edu/EC-P/wp929.pdf

A legutóbbi globális pénzügyi, gazdasági válság felszínre hozta az olaszországi tőkepiac gyengeségeit. A szűkebb tőkepiaci kínálat befolyásolta a vállalatok túlélési esélyeit. A globális vállaltcsoport képes belső tőketranszferekkel is segíteni leányvállalatai működését azok likviditási nehézségeinek áthidalására, amikor hiányzik a banki hitelezés.

A globális vállaltcsoportok olaszországi leányvállalatainak (group affiliated firms) részesedése a 2014. évi összes hozzáadott értékben mintegy 55% (376 milliárd EUR), ezt az összes foglalkoztatott egyharmadával (5,6 millió fővel) teljesítették. A cikk módszertani jegyzetei kifejtik az adatbázisok jellemzőit és összekapcsolásuk szűrési eljárásait.

A vállalatok újabb hitelgényei csak kisebb részben voltak fedezhetők, amikor felhalmozódtak a kereskedelmi bankok nem teljesítő hitelei. Az összes olaszországi bankhitel 8%-a (kétszáz milliárd EUR) minősült nem teljesítőnek 2015 decemberében. (1. ábra)

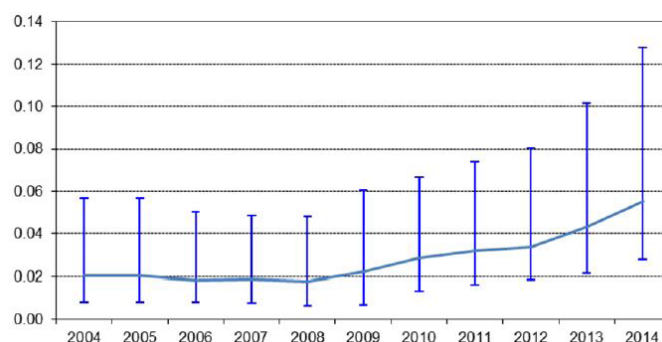

1. ábra: A nem teljesítő bankhitelek rátája (jobboldali skála) és a GDP növekedése Olaszországban, 2003–2015. (összes hitel állománya = 1,00, előző év = 1,00)

A veszteségként leírt hitelek is szűkítették a bankok hitelezési lehetőségeit. Jóval nagyobb volt a hitelkereslet a kínálatnál, ez is drágította a bankhitelt. Az olaszországi nem pénzügyi vállalatok nem teljesítő hiteleinek aránya a bankok 2015-ig leírt összes veszteségében mintegy 80%.

A szerzők hivatkoznak az euróövezet válságának megjelent elemzéseire, azok módszereire, megállapításaira, ezen belül a csoporton belüli tőkeműveleteket illetőkre. Az ilyen tőke-transzfer és a vállalatdemográfiai mutatók együttes elemzésére alkalmas a Kaplan–Meier-féle becslési eljárás.

A kereskedelmi bankok kockázatai és veszteségei hatással voltak a hitelkínálat alakulására. A nem teljesítő hitelek rátája (bad loans-to-assets ratio) széles sávban alakult a vizsgált minta esetén. A minta csak a működő nem pénzügyi vállalatok hitelezési adatait tartalmazza. (2. ábra)

2. ábra: A nem teljesítő bankhitelek rátája Olaszországban, 2004–2014 (összes hitel állománya = 1,00)

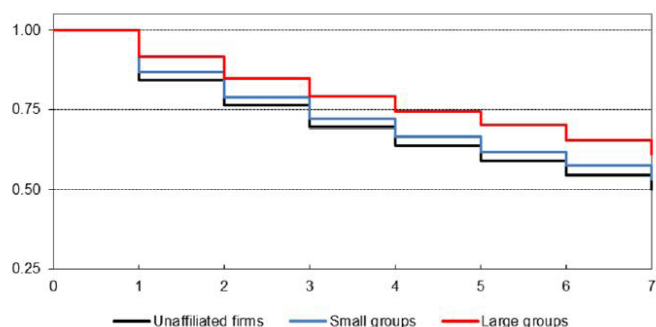
A vizsgálatok tartalmazzák a független vállalatokat, valamint a kis és a nagy csoportok olaszországi nem pénzügyi leányvállalatait. (3. ábra)

A Kaplan–Meier-eljárás (non-parametric Kaplan Meier estimate of survival probabilities)¹ egyik kategóriájába tartoznak az olaszországi független vállalatok (fekete), a másodikba a kisebb (kék), a harmadikba a nagyobb (piros vonal) csoportok leányvállalatai, szignifikánsan különböző átlagos túlélési arányokkal. A nagy csoport létszáma a vizsgálat kezdő évében legalább ötven fő, illetve éves értékesítési árbevétele nagyobb, mint tízmillió EUR.

Több tényező befolyásolja a leányvállalatok átlagosnál nagyobb túlélési esélyét, ezek egyike a csoporton

¹ Az életciklus becslésének Kaplan–Meier-módszere esetén adott a megfigyelt sokaság, azonban nem érhető el magyarázó változók. A vállalati minták adataiból becsülhető a túlélés esélye az egyes időszakokban. Ahol nem figyelhető meg a vállalat megszűnése, ott a túlélés éveinek száma azonos a megfigyelt időszakokkal. Forrás: Kovács Sándor – Béni Béla: Eseménytörténeti analízis a tej minősége és a technológia kapcsolatának vizsgálatában. *Statisztikai Szemle*, 2006. 1. sz. 53–74. p. Elérhető: http://www.ksh.hu/statszemle_archive/2006/2006_01/2006_01_053.pdf.

belüli tőke-transzfer. A független vállalatok 50%-os, a globális vállalatcsoportok jóval nagyobb, 61%-os túlélési eséllyel (survival probability) működtek a 2005 és 2013 közötti időszakban. Mélyebb elemzés tárta fel a csoport nagyságának a hatásait a túlélés esélyére.

3. ábra: A 2006-ban működő vállalat túlélési esélyének alakulása Olaszországban az irányítási kategória szerint, 2005–2013 (a 2005. évi vállalatszám = 1,00)

A megfigyelt két időszakban (2006–2010 és 2010–2014) a kihullási arányok a független cégek esetén 32,3, illetve 39,8%, a kisebb csoportok leányvállalatai körében 31,2, illetve 38,0%, a nagyobb csoport esetén 25,5 és 28,9%. A megszűnési ráták eltérő növekedése (23, 22, illetve 13%) többek között a csoporton belüli tőke-transzfer hatását is jelzi.

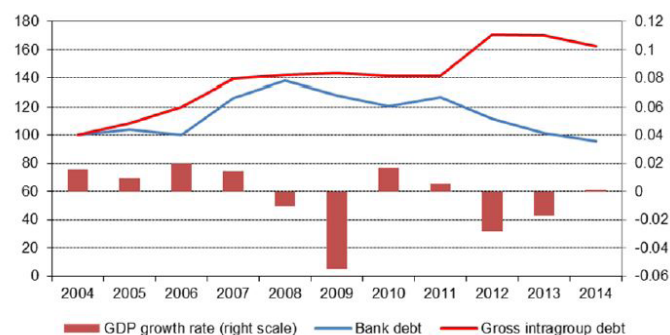
Az olaszországi nem pénzügyi leányvállalatok nagyobb túlélési esélye függ továbbá az értékesítés kedvezőbb lehetőségétől, a jövedelmezőségtől, az innovációs előnyöktől, ahol átvehetők más leányvállalatok fejlesztési eredményei. Az egyes leányvállalatok működésének eredménye, túlélésének esélye a vállalatcsoport egészére kiterjedően értékelhető.

A szerzők egyik adatforrása a bankműveletek közhiteles regisztere (Italian Central Credit Register), ehhez kapcsolták az olaszországi vállalatok beszámolóinak adatait. Megfigyelték a vállalati értékesítés nagyság-csoportját, az eszközfelhalmozás alakulását az időszak évei szerint. A belső és a külső hitelezés összehasonlításának szempontjai a nem pénzügyi vállalat ágazata (összesen 286 réteggel), földrajzi térsége (összesen 105 régióval), és a csoporthoz tartozása a megfigyelt időszak egyes éveiben, ezen belül a csoport nagysága.

A minta csoporton belüli bruttó adóssága 2014-ben mintegy 60%-kal haladta meg a 2004. évet. A 2004–2014. évi adósság olaszországi állományában külső bankhitel is van, azok csökkenő tendenciájúak a válság kezdetétől. (4. ábra)

A cikk rugalmassági együtthatókat (cash flow coefficients) is bemutat. Mérhető, hogy a leányvállalat egységnyi többleteredményéhez milyen változás tartozott a csoporton belüli tőke-transzferekben akár hitelezőként, akár a csoporton belüli hitel igénybevételével, és elemezték a külső bankhitel felvételét is. Az elemzés elhatárolja a folyó likviditási ügyletet a vállalat beruházási hiteleitől az egyes években. A vállalati adatsorok az értékpapírok forgalmát nem tartalmazzák.

A csoporton belüli tőke-transzfer költségei rendszerint kisebbek, mint a külső bankhitel. A leányvállalat túlélésének esélye nagyobb lehet, mint a független cégeké, ha kedvezőtlenebb a fejlesztési projektjének jelenértéke, előfordulhat negatív saját megtérülés is. A csoport tőke-transzferjeiben ugyanis a globális működési eredmény optimuma a meghatározó szempont.

4. ábra: A nem pénzügyi vállalatok külső bankhitelei és a csoporton belüli adósságok indexe, százalék (baloldali skála, 2004 = 100) és a GDP növekedése Olaszországban, 2004–2014 (előző évi GDP = 1,00)

A csoport fejlesztési projektjeinek belső tőkeáramlása a nemzeti bankrendszer hitelezési feltételeitől kevésbé függött. A válság időszakában megnőtt a csoporton belüli pénzforgalom aránya a nem pénzügyi leányvállalatok összes hitelfelvételében. A nagyobb csoport viszonylag sok ágazatban fejleszthet, hajlandó pénzeszközöket a perspektivikus üzleti területekre átcsoportosítani, ahol és amikor a piaci lehetőségek gyors bővülése várható.

Valószínű, hogy a csoport leányvállalatainak viszonylag kedvezőbb túlélési esélye növeli a cégértéket a külső bankhitel szűkebb olaszországi kínálata időszakában is. Az Amerikai Egyesült Államok vállalati mintája csoporton belüli tőke-transzferjének elemzéseire utaltak. Ilyen hatás csak a tőzsdén jegyzett cégekre igazolható, azonban a vizsgált olaszországi cégek egy része nem ilyen.

A cikk módszertani jegyzete tartalmazza a kereskedelmi, valamint pénzügyi hitelezés nettó pozíciójának

számítási módját. Az utóbbiak részesezése lényegesen nagyobb a csoporton belüli tőke-transzferekben, különösen a válság időszakában. A szerzők kiemelik, hogy a belső tőke-transzferek nagyobb összegűek a nagy csoportok és azok gyorsabban fejlődő leányvállalatai esetén, mind a csoporton belüli hitelt nyújtó, mind a hitelfeltevő olaszországi cégek körében.

TÁRGYSZAVAK: vállalatcsoport, belső tőke-transzfer, tőkepiac, globális válság, vállalatdemográfia, Olaszország

NÁDUDVARI ZOLTÁN

104/2017

A szociális védelem brit, német és svéd szakpolitikáinak eltérő útja, konvergenciája a gazdasági válság időszakában

Johannes Kiess – Ludvig Norman – Luke Temple – Katrin Uba: Path Dependency and Convergence of Three Worlds of Welfare Policy during the Great Recession: UK, Germany and Sweden

Journal of International and Comparative Social Policy, 2017. 1. sz. 1–17. p.

DOI: [10.1080/21699763.2017.1281832](https://doi.org/10.1080/21699763.2017.1281832)

Lényegi különbségek vannak a brit, a német és a svéd szociális ellátó, illetve munkaerő-piaci intézmények alapelvei között, és a sok évtizedes működésük eltérő társadalmi hatású. E három ország olyan válaszokat adott a gazdasági válságra 2007-től, amelyek „útfügők”, azaz megtartották a „szokásos üzletmenet” elveit, azonban több kiigazítás is megfigyelhető, közelítve a korábbi nemzeti reformkoncepció céljaihoz.

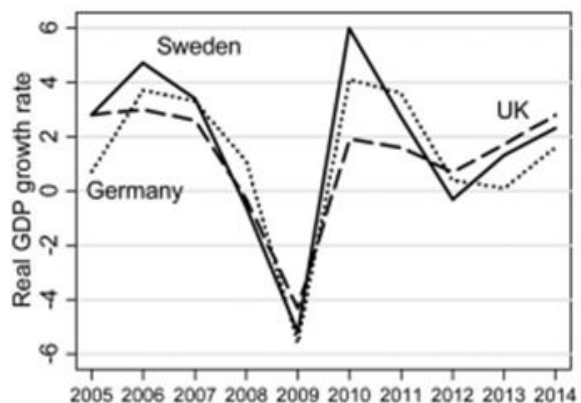
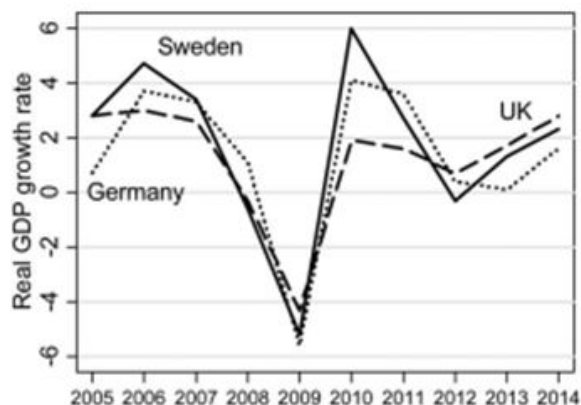
A két említett szakpolitika gazdasági feltételeit a GDP növekedése határozza meg. (1. ábra)

A közvélekedés szerint a brit szakpolitikák megközelítése liberálisabb, mint a másik két országé, a német lényegében konzervatív, a svéd pedig közelebb áll a szociáldemokrata értékekhez. A brit liberális szakpolitikák nagyobb gazdasági terheket hárítanak a háztartásokra, mint a német és a svéd intézményrendszer.

A globális válság csökkentette a háztartások rendelkezésre álló jövedelmeit, és ebben a helyzetben a kormányzatok válasza eltérő volt a szociális védelem és a munkaerőpiac programjaival. Az EU tagállamainak szociális szakpolitikája növekvő költségvetési ráfordításokkal járt, amelyek növelték a kormányzat deficitjét, adósságát.

A válság időszakában a stabilitás helyreállítása az egyik kiemelt törekvés volt, a válságra adott nemzeti

válaszok megszakították, illetve lassították a korábban tervezett szerkezeti változásokat. Ennek kapcsán a szerzők idézik a nemzeti szakértők véleményét, eszerint a kormányzatok több tekintetben a 2007 előtti szakpolitikai gyakorlatot folytatták, az idő szorításában a működő rendszereik átfogó strukturális átalakítása nem valósulhatott meg. A kormányzatok reagálását a globális válság súlyos gazdasági és társadalmi hatásainak kivédése indokolta.

1. ábra: A GDP volumenének változása (fent, százalék) és a háztartások érzékelt gazdasági feszítettségének mértéke* (lent, pont) országok szerint, 2005–2014

*A nemzeti panelek válaszolói az Eurobarometer kérdőívnek egységes skáláján pontozták a háztartás rendelkezésre álló jövedelem és a szokásos kiadások közötti „feszítettség” súlyosságát. A gazdasági feszítettség (economic strain) minimális pontszáma a jövedelmekre vonatkozóan a „teljesen elég”, a maximális az „egyáltalán nem elég” válaszhoz tartozik. A véleménykutatás módszertanának forrása: *Poverty and Exclusion. Eurobarometer* (Fieldwork February – March 2007, Publication September 2007), 17. p.

A liberális brit gazdaságpolitika mellett a munkanélküliségi ráta és a költségvetési hiány is megugrott. Ennél kedvezőbb mutatók voltak elérhetőek 2007 után a másik két ország kormányzati intézkedéseivel.

A 2. ábra a három ország munkanélküliségi rátáját és kormányzat deficitjét hasonlítja össze.

A kutatók a szociális ellátásban és a munkaerőpiacon bekövetkezett változások jellegét, hatásait összesen ötven kormányzati szakértővel, döntéshozóval folytatott interjú alapján mutatják be. A három országból kapott vélemények azt erősítik meg, hogy az említett szakpolitikák válság előtt összeállított reformtervei (social welfare and labour market reforms) 2007 után az új helyzethez igazodva terjeszthetők elő, valósíthatók meg.

Az Európai Unió dél-európai tagállamaiban erősebb hatású a gazdasági válság, kedvezőtlenebbek a munkaügyi, illetve társadalmi hatások, mint a három említett nemzetgazdaságban. A német – és hasonlóképp a belga, a holland, a lengyel és a svéd – piacgazdaságban növekvő összegeket fordítottak a jogosultaknak kifizetett munkanélküli ellátásra (extended unemployment benefits). A munkaerőpiac és a szociális ellátás korábban kialakult nagyvonalúságához korlátozottabbak a költségvetési fedezetek például a német és a svéd gazdaságban.

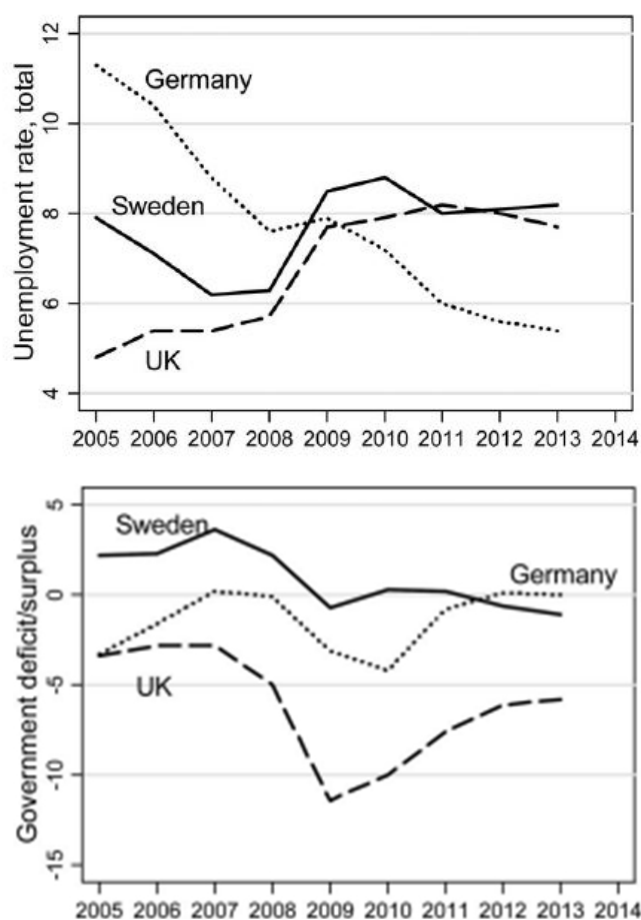
A szerzők utalnak a 2006-tól kormányzó **svéd** jobb-közép párt reformprogramjának fontosabb változási területeire. Ezekkel eltávolodtak a korábbi, szociáldemokrata elvet követő szabályrendszerrel, más feltételek szerint érhető el az egykor nagyvonalú betegbiztosítás (sickness benefits), rokkantsági (disability pensions) és munkanélküli-ellátás (unemployment insurance) stb. A 2007 utáni válságelhárító intézkedések következtében az említett szerkezeti átalakítás megvalósítása nemzeti keretekben lassult, és összehangolják a nemzeti szigorítási szándékokat az Európai Unió szakpolitikai irányelveivel.

Az ezektől eltérő, liberális **brit** szociális, munkaügyi szakpolitikához hasonló érvényesült a válság előtt például a görög, az ír, a spanyol és a portugál gazdaságban. A cikk ismerteti a brit szakpolitikák fontosabb intézkedéseit. A szakpolitika érvényesítése mind a munkaspárti, mind az ezt követő konzervatív kormányzat programjának megfelelt 2007 előtt, majd a gazdasági válság hatásainak ellensúlyozására. Lényegében az öngondoskodás több évtizede követett elvét érvényesítették a globális válság miatti megszorítások keretében is, a nagy társadalmi ellátórendszerek költségvetési támogatásai a megszabott keretek között maradtak. Az idézett brit szakértői vélemények arra utalnak, hogy a liberális szakpolitika csak kellően indokolt helyen és mértékben nyújt ellátást a jogosultaknak távlatilag is.

A válságra adott **németországi** válasz lényegében megtartotta a korábbi években létrehozott szakpolitikai intézményeket. A Keynes által ajánlott út felelt meg a válság hatásainak kezelésére: befektettek a munkahelyek megóvásába, az élénkülést segítő adózást alkalmaztak, beruháztak az infrastruktúrába és könnyítettek a háztartások közterhein a fogyasztás élénkítésére, mindez segítette a gazdasági ciklus fellendülését.

A koordinált német piacgazdaság munkaügyi szakpolitikájában változatlan törekvés a munkahelyek megőrzése, például rugalmas munkaidővel, atipikus foglalkoztatással, a képzettségi szint növelésével, javuló egészségi ellátással. A szociális ellátás gazdasági feltételei megvalósulhattak, főként az exportvezérelt gazdasági növekedés alapján. E szakpolitikai intézkedések terhelik a költségvetést, de nincs szándék a neoliberais szakpolitikai megközelítésekre. Az idézett válaszok szerint a korábbi jóléti társadalom bevált intézményrendszere megőrzésre, továbbfejlesztésre érdemes.

Bár a globális válság a három EU-tagállamra egyidejű és hasonló nyomást gyakorolt, a szakpolitikáik, a 2007 utáni gyors válaszaik többnyire megfelelnek a bevált társadalmi gyakorlatnak (highly path-dependent), és

2. ábra: A munkanélküliségi ráta (fent, százalék) és a kormányzati deficit (lent, százalék) országok szerint, 2005–2014

nem tapasztalható paradigmaváltás, mélyreható szerkezeti változás. A 2007 előtti német és svéd reformtervek közeledést mutattak a neoliberais megoldásokhoz, azonban a gazdasági válság éveiben sokat „puhultak” az eredeti szándékok, és elsőbbséget kapott a társadalmi egyeztetés, a gazdasági megszorításokat enyhítve. A szakértők idézett véleményei nem utalnak konvergenciára a válság utáni szociális, illetve munkaügyi szakpolitikában. A brit, a német és a svéd modellek – bár reformokkal, indokolt kiigazításokkal – továbbra is érvényesek maradhatnak.

TÁRGYSZAVAK: szociális védelem, gazdasági válság, Egyesült Királyság, Németország, Svédország

NÁDUDVARI ZOLTÁN

105/2017

A reáljövedelem és gazdasági növekedés Angliában, 1260–1850

Jane Humphries – Jacob Louis Weisdorf: Unreal Wages? Real Income and Economic Growth in England, 1260–1850

CEPR Discussion Paper, 2017. 11999. sz. 1–59. p.

URL: https://jacobweisdorf.files.wordpress.com/2012/04/unreal-wages_humphries-and-weisdorf_cepr-dp11999.pdf

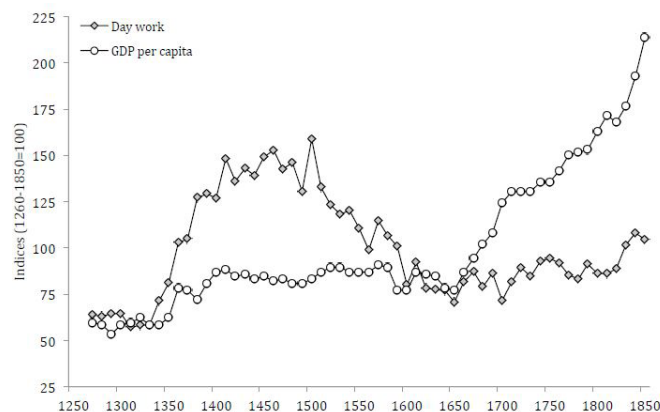
A gazdaság növekedésének angliai időszora eltérő tendenciájú az egy főre jutó bruttó hazai termék (GDP) indexeivel, mint a reáljövedelem korábban becsült hosszú indexsorozata. A szerzők a korabeli munkaviszonyok és megélhetési költségek megjelölt adatsorait elemzik, de számításaik koncepciója eltér a forrásmunkák megközelítéseitől.

Az angliai reáljövedelem hosszú indexsorozatai a képzettség nélküli férfi fizikai foglalkozásuk részben pénzben, részben természetben kapott munkajövedelmére vonatkoznak. A hivatkozott korábbi statisztikai elemzések a napi munkajövedelem adataira alapozottak. (1. ábra)

Az új megközelítés lényege az éves szerződés szerinti jövedelem egy napra jutó értékének becslése. A munkajövedelem éves értéke az átlagos napi jövedelemből szorzással számítható. A becslések a korszaknak megfelelően legalább évi 250, legfeljebb évi 330 munkanappal számolnak.

Az elemzés középkori adatsora tartalmazza az ang-

liai pestisjárvány évtizedeit.¹ A becsült napi jövedelem növekvő tendenciájú a XIV. század közepétől a XVI. század elejéig, amikor a képzetlen munkás bére is növekvő tendenciájú az angliai járvány nagyarányú pusztításai következtében.

1. ábra: A napi bérrel számított éves reáljövedelem és az egy főre jutó GDP indexe Angliában, 1260–1850 (1260–1850 = 100)

A szerzők igazolják a munkajövedelem korábbi történelmi adatsorainak mérési hibáit, mert például a középkori alkalmi foglalkozásúak éves munkamennyiségei sokfélék lehettek. Előfordultak például évi 165 napra számított alkalmi (mezőgazdasági) munkajövedelmek, de az ilyen kis munkamennyiségből származó jövedelem indexeinek általánosítása félrevezető. Ettől eltérő indexek vonatkoznak az éves szerződéssel foglalkoztattak jövedelmére, például az ipari szakmákban.

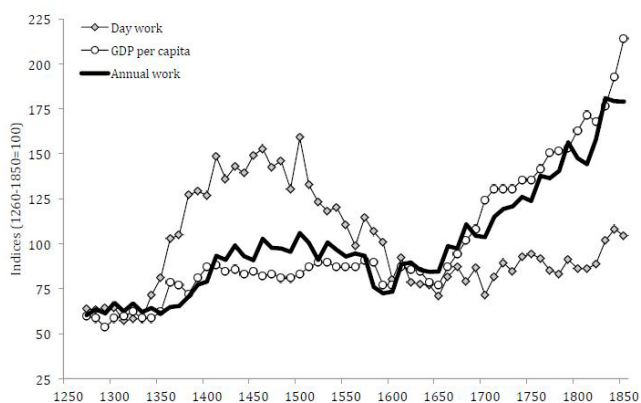
Az angliai tőkés üzemek bérmunkásainak éves munkamennyisége nagyobb, mint a középkori agrártermelés (szezonális) munkásaié. A jövedelem indexsorozatai egymástól eltérők Anglia fejlettebb és kevésbé fejlett országrészeiben,² valamint a munkaerő keresletének és kínálatának idővel erőteljesen változó szerkezete szerint.

Az éves munkamennyiségekkel számított reáljövedelem új indexsorozata (vastag vonallal) a szerzők új módszerével jobban követi az egy főre jutó angliai GDP növekedési tendenciáját, mint a korábbi elemzésekben közölt napi keresetek indexei. (2. ábra)

¹ A hajókon behurcolt járvány 1348 őszén érte el Londont, majd elterjedt Kelet-Angliában, Walesben és Írországból is. A pestis több hullámban ismételt pusztított, 1370-re a brit lakosság fele meghalt a járványok sorozatában. Forrás: http://www.bbc.co.uk/history/british/middle_ages/black_01.shtml.

² Az adatforrások alapján évtizedes átlagokkal végezték a becsléseket, és az új országos indexsorozatban a súlyok: Közép-Anglia 52, Dél-Anglia 34, Észak-Anglia 14%.

Trendváltás következett a gazdasági növekedésben. Már a XVII. századtól fokozatosan javultak az élet- és a munkakörülmények, nőtt a munkatermelékenység. A XIX. századtól új hajtóerőként az angliai ipari forradalom, a tőkefelhalmozás magyarázza a gazdaság gyors növekedését.

2. ábra: Az éves munkamennyiséggel, illetve a napi bérrel számított éves reáljövedelem és az egy főre jutó GDP indexe Angliában, 1260–1850 (1260–1850 = 100)

A megfigyelt képzettség nélküli férfiak reáljövedelme az egy főre jutó GDP növekedése ellenére alig nőtt, a **napi bérekkel** számítva mind nagyobb rész jutott a tőkejövedelmekre. Hasonló jelleggel alakult a korábbi megközelítéssel a munka és a tőke közötti jövedelem elosztása a francia, a holland, a német, az olasz és a spanyol gazdaságban is a XVII. századtól.

A munkajövedelem felülvizsgált, az **éves munkaszerződés** alapján számított indexsorozata az angliai reáljövedelmekkel (vastag vonallal) jól illeszkedik az egy főre jutó GDP alakulásához a XVIII. század végéig.

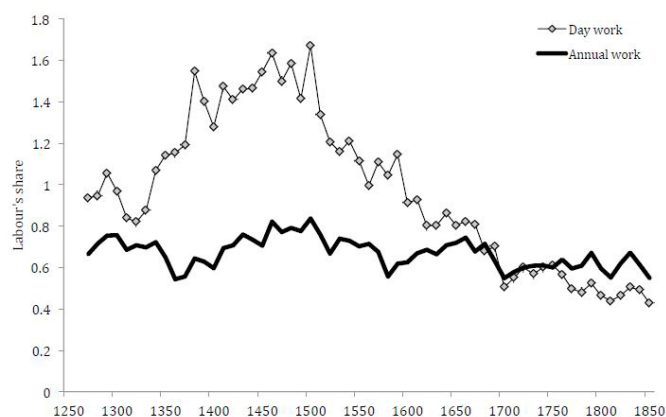
A korabeli fogyasztási kosár feljegyzett egységei elérhetők a megfigyelt foglalkozáscsoportok reáljövedelmének indexsorozataihoz. A munkajövedelem reálértékét a középkori fogyasztói kosár tételeivel, annak egy napra jutó tápértékével összefüggésben számították. A létfenntartás szükséglete például a táplálék, az ital, a ruházat, a világítás, a fűtés, a higiénia, valamint a tulajdonosnak fizetendő bérleti díj. A munkáltató – koronként változó arányban – természetben is fizetett munkabért, például a napszámban végzett munkáért járó terménnyel, élelmiszerral és itallal, iparcikkal, illetve szállásadással. Ezek értékaránya, összetétele koronként változott.

A felülvizsgált indexsorozat azzal is számolt a férfiak jövedelme kapcsán, hogy ez fedezte a család tel-

jes megélhetési költségét. A képzettség nélküli férfiak foglalkozására összesen mintegy hétezer adatsort vizsgáltak, ezek megoszlásában a segédmunkás³ (59,4), a mezőgazdasági cseléd (12,6), a házi szolgáló (9,1) és más vidéki munkás (8,5%) foglalkozások aránya a legnagyobb. A minta részei továbbá a nem képzett más munkások (7,8), a borbélyok (1,5), kertészek (0,8%) stb. is.

A reáljövedelem indexsorozata a XVII. század előtt azért haladta meg tartósan az egy főre jutó GDP alakulását a korábbi statisztikai elemzésekben, mert nagyobb lett a napi munkajövedelem az angliai járványok következtében. A munkaerő növekvő kínálatának hatását jelzi, hogy a XVI. századtól csökkenő tendenciájú a munkajövedelmek részesedése az egy főre jutó GDP értékében a napi jövedelmekkel számolva.

A munkajövedelmek aránya az egy főre jutó angliai GDP-ben szűk sávban ingadozott a felülvizsgált indexsorozat esetén. Ezt az új indexsorozatot vastag vonal jelöli a 3. ábrán.

3. ábra: Az éves munkamennyiséggel, illetve a napi bérrel számított éves reáljövedelem aránya az összes jövedelemben Angliában, 1260–1850 (egy főre jutó GDP = 100)

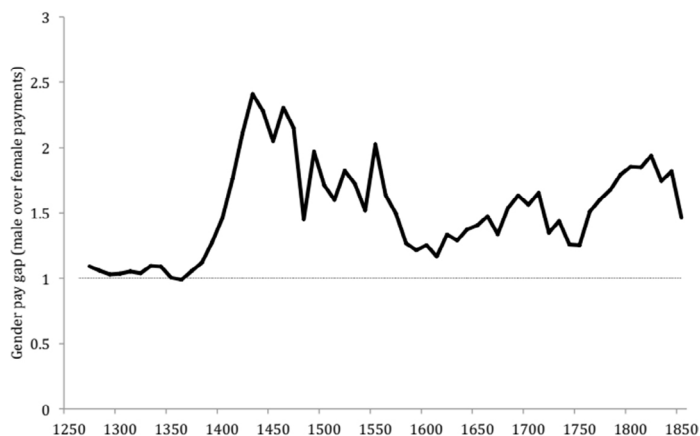
Az angliai munkajövedelmek mintegy 70%-a pénzjövedelem volt a XIX. század közepén, a korábbi századokban a természetbeni bér még sokkal nagyobb arányú volt a napi jövedelmi adatsorokban. A XV. században például a munkajövedelemnek csak a felét fizették pénzben.

A nem szakképzett angliai női munkaerő munkajövedelme kisebb, mint a férfiaké. Az eltérés ugrásszerűen nőtt, amikor az angliai járványok csökkentették a

³ A munkahelyük például kocsigyártó, cipész, patkoló kovács, tűzhelykészítő műhely volt.

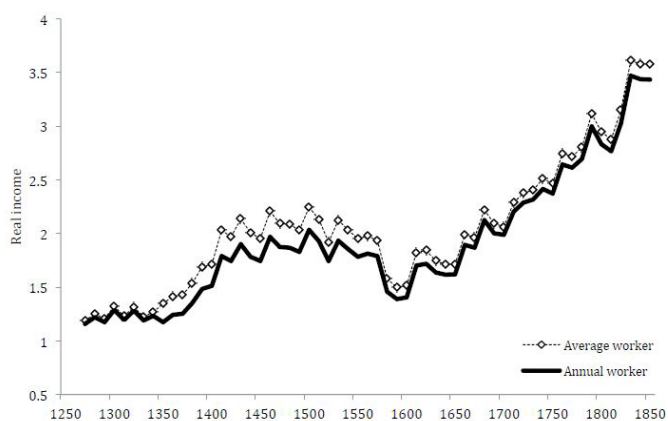
foglalkoztatható férfiak számát a XVI. század közepétől. (4. ábra)

A szerzők a foglalkozási és vagyoni rétegek szerint csoportosították a történelmi adatforrások idősorait a vizsgált hat évszázad indexsorozataihoz. Közlik a számításuk fontosabb adatsorozatjait, azok összefüggéseit és az érzékenységvizsgálatok eredményét.

4. ábra: A férfiak és a nők jövedelme közötti arány Angliában, 1260–1850 (a nők jövedelme = 1,0)

Az alkalmi foglalkoztatott jövedelme rendszerint nagyobb, mint az éves szerződéssel dolgozóké. Az alkalmi munkást kereső vállalta például a szállással, a szezonmunkás szállítással, a család tagjainak ellátásával kapcsolatos és egyéb eseti ráfordításokat is. A biztos munkahely előnyeit viszont beszámították a leszorított bérbe, a 8 óránál hosszabb napi munkaidőbe.

5. ábra: A nem szakképzett férfiak reáljövedelmének indexe a foglalkoztatás éves, illetve alkalmi jellege szerint Angliában, 1260–1850 (referenciaév = 1,0)

A szezonmunkás rendszerint kevesebb (koronként például csak évi 250) napot dolgozott a megélhetésért, mint aki éves szerződéssel helyhez kötött. A szezon szerint vándoroltak Anglia különböző országrészei között, az alkalmi kereslethez, az elérhető jövedelem nagyságához igazodva.

Az éves szerződéssel foglalkoztatottak (vastag vonallal), valamint az angliai nem képzett férfi alkalmi munkás átlagos reáljövedelme közel azonos tendenciával változott a vizsgált évszázadokban. Az összes kereset tartalmazza a pénzjövedelmeket, továbbá a természetbeni juttatásokat. (5. ábra)

TÁRGYSZAVAK: történelmi statisztika, reáljövedelem, létfenntartási kosár, egy főre jutó GDP, létfenntartási költség, Anglia, 1260–1850

NÁDUDVARI ZOLTÁN

Általános kérdések

106/2017

Miként kötődnek a nemzetközi nagymintás képességmérések a nemzeti szereplőkhöz: a hálózatok mozgósítása a politika, a média és a nagyközönség ismeretei révén

Mary Hamilton: How International Large-Scale Skills Assessment Engage with National Actors: Mobilising Networks Through Policy, Media and Public Knowledge *Critical Studies in Education*, 2017. sz. 280–294. p.

DOI: [10.1080/17508487.2017.1330761](https://doi.org/10.1080/17508487.2017.1330761)

Az egyes országokat más-más megfontolások készítet-
hetik részvételre a nemzetközi nagymintás képesség-
mérésekben. A bekapcsolódásra vonatkozó döntést
követően a lebonyolítás a részt vevő országok feladata,
amelyek jobbra vállalják mind az ezzel járó költségeket,
mind a szembesülést a számukra nem feltétlenül ked-
vező eredményekkel. A részvételre motiváló tényezők
között előfordul a szándék a hasonló felmérések meg-
ismerésére, továbbá a lehetőség megragadása, hogy
anyagi támogatást is kapjanak ehhez (mint például Mongó-
lia vagy Laosz esetében). Mások az oktatási rendszerük
kitűnő minőségét megelőlegezve, a „dicsőség” vágyá-
tól hajtva mondanak igent a részvételre. Ugyanakkor
adódhat úgy is, hogy csak a nemzetközi mezőnyhöz
való tartozás törekvése készítet a részvételre – igaz, a
szándékot követően akár fel is függeszthetik a felmér-
ést (miként Franciaország tette a Nemzetközi Felnőtt
Szövegműveltségi Értékeléskor (IALS)).

A szerző a nagymintás nemzetközi képességviz-
gálatok országonkénti jellemzőbb befogadási mintáit
veszi górcső alá, támaszkodva a megjelenő szövegeket és
az adott szituációkat együttesen kezelő kritikus diskurzus-
elemzésre (Critical Discourse Analysis, CDA), valamint a
szereplő-hálózat elméletre (Actor-network Theory, ANT).
Középpontjában a PIAAC-felmérés 2016. évi második hul-
láma áll: a korábbi képességmérésekkel szemben ez a
felnőttek kompetenciáit az egész életen át tartó tanu-
lásra összpontosítva követi nyomon. Előzményei, a PISA
és a TIMSS vizsgálataitól eltérően így nemcsak az azok
során kutatott iskolai feltételekből indul ki, hanem az
oktatáson túl a foglalkoztatottság és az állampolgári lét
egymást keresztező szféráit veszi vallatóra. Márpedig
az élethosszig zajló tanulás egyes elemeiben és összes-

ségében is sokkal kevésbé definiált fogalmakon alapul,
mint a tanulók előmenetele. Következésképpen a nem-
zetközi projekt fogadtatása jóval egyenetlenebb.¹

Az olvasó előtt feltárul, milyen alapossággal, a kom-
munikációs technika minden fokozatára ügyelve jár el
a PIAAC-felmérést összehangoló Gazdasági Együttmű-
ködési és Fejlesztési Szervezet (OECD), amikor a nagy-
közönség elé tárja az eredményeket. A szervezet pre-
zentációi nem csupán a média munkatársai számára
készülnek, hanem a szakmabeli érdeklődőknek is, ami
meghatározó az eredmények későbbi diskurzusba tör-
tendő bevonása szempontjából.

1. ábra: Pillanatkép az OECD videójából a PIAAC felmérés másod-
dik részének országok szerinti eredményeivel

A felnőttek képességeit felmérő vizsgálatok egy sor
feltevésen nyugszanak, ezek meghatározóak az ered-
mények kommunikálása szempontjából. A PIAAC tech-
nikai szakértők által vázolt jövőképen alapul, ahol az
információfeldolgozás egyéni teljesítményeit kognitív
pszichometriai elméletből kiindulva mérik. Ezzel kiszá-
kítják a képességeket a valós helyzetekből, az összeha-
sonlítás minden képesség esetében egyetlen dimenzió
mentén történik. Másodszor, a képességeket gazda-
ságilag és a munkához kapcsolódóan ítélik meg, ezért
a társadalmi élet egyéb vonatkozásai háttérbe szorul-
nak. Harmadsorban, a nagyközönséget olyan globális
világképpel szembesítik, ahol az egybevetés egységei a
nemzetállamok – habár létezik egy sor egyéb kiinduló-
pont is (közös nyelvet beszélők, vallási csoportosulások,

¹ A szerző megemlíti a tanulók teljesítménymérését firtató PISA
magyarországi fogadtatását feldolgozó tanulmányt:

https://www.researchgate.net/profile/Eszter_Berenyi/publication/238727310_Grappling_with_PISA_Reception_and_translation_in_the_Hungarian_policy_discourse/links/53d628120cf228d363-ea3dda.pdf.

szegények és gazdagok). Következésképp az OECD egyfajta „párhuzamos valóságot” tár az érdeklődők elé.

A nehézségek áthidalására a szlovén felnőttképzés intézménye például az eredmények közzététele előtt felkészítő tanfolyamokat kínált fel, s hasonló képzésekkel állt elő az OECD is. A továbbiakban a szerző kitér az eredmények írásos, számokkal és képi úton történő közléseinek kérdéseire, megállapítva, hogy a sajtó munkatársai csekély kritikával illették a felmérések nyomán előállt adatokat, s hogy a médiából az eredmények értelmezésére meghívott szakértők általában igen szűk körből kerültek ki. (A PISA esetében sehol sem adtak

teret a szülők véleményének, az Egyesült Államokban a szabványtesztek ellen tiltakozó szülők hangját elnyomja az állami intézmények médiatúlsúlya.) Következésképpen nem helytálló az elképzelés, miszerint a nagymintás képességmérések önmagukban mozgósítóan hatnának a nemzeti politika alakítására: a statisztikai eredményeket érdemes lefordítani a nagyközönség számára érthető megjelenésekre.

TÁRGYSZAVAK: kommunikáció, felmérések fogadtatása, PIAAC

HOLKA LÁSZLÓ

E számunk szerzői

BÁNDI MELISSA,

a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
tájékoztató könyvtárosa

HAJNAL BÉLA,

a Debreceni Egyetem főiskolai tanára

HOLKA LÁSZLÓ,

a Központi Statisztikai Hivatal
ny. vezető főtanácsosa

HORVÁTH BALÁZS,

a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
kulturális menedzsere

KÁLMÁN RITA,

a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
főosztályvezetője

NÁDUDVARI ZOLTÁN,

a Központi Statisztikai Hivatal
ny. főtanácsosa

PÁRI ANDRÁS,

az Emberi Erőforrások Minisztériuma
osztályvezetője

RÓZSA GÁBOR,

a Központi Statisztikai Hivatal
ny. főosztályvezető-helyettese

Nemzetközi Statisztikai Figyelő

ISSN 2416-0814

Megjelenik évente négyszer
III. évfolyam 4. szám

Főszerkesztő

Rózsa Dávid

Társfőszerkesztő

Fülöp Ágnes

Főszerkesztő-helyettes

Pásztor Angelika

Rovatszerkesztők

Holka László (Társadalom)
Nádudvari Zoltán (Gazdaság)
Rózsa Gábor (Demográfia)

Lapterv

Domonkos László

Tördelőszerkesztő

Csaba Tímea

Kiadó

Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
Budapest II., Keleti Károly u. 5.

Felelős kiadó

Rózsa Dávid

A szerkesztőség elérhetősége

Telefon: +36 (1) 345-6041
E-mail: angelika.pasztor@ksh.hu

Honlap

http://konyvtar.ksh.hu/index.php?s=kiadvany_nsf

